

II.ABDÜLHAMİD DÖNEMİ SERGİ ÇALIŞMALARINA BİR ÖRNEK: 1891 DÂRÜLACEZE SERGİSİ

**2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH**

Ayşe Mine KARACA

**II.ABDÜLHAMİD DÖNEMİ SERGİ ÇALIŞMALARINA BİR ÖRNEK: 1891
DÂRÜLACEZE SERGİSİ**

Ayşe Mine KARACA

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

KARABÜK

Aralık, 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	15
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	17
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	17
GİRİŞ	18
1. Osmanlı Dönemi Sergi Çalışmalarına Genel Bir Bakış	18
2. II. Abdülhamid Dönemi Sergi Faaliyetleri	20
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	22
1.1. DÂRÜLACEZE	22
1.1.1 Aceze ve Dârülaceze Kavramı	22
1.1.2 Dârülaceze'nin Kuruluş Amacı	23
1.1.3 Dârülaceze'nin Kuruluşu	27
1.1.4 Dârülaceze'nin Yapımı İçin Para Temini ve Bağışlar	28
1.1.5.1. Kişi ve Şirketler Tarafından Yapılan Hibe ve Bağışlar	30
1.1.5.2. Padişah Tarafından Yapılan Bağışlar	31
1.1.5 Dârülaceze'nin Açılışı.....	33
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	34
2.1. 1891 Dârülaceze Sergisi'nin Hazırlık Çalışması.....	34
2.2. 1891 Dârülaceze Sergisi'nin Açılış Gerekçesi.....	34
2.3. Sergi Komisyonunun Oluşturulması	36
2.4. Sergi Komisyonunun İşleyişi.....	38
2.5. Sergi Binasının Seçilmesi.....	38

2.6.	Sergi Binasının Odalara Ayrılması.....	44
2.7.	Eşyaların Sergiye Gönderilmesi.....	45
2.7.1.	Eşyanın Niteliği	45
2.7.2.	Eşyanın Satış Şekli.....	46
2.7.3.	Eşyanın Nakli	47
2.7.4.	Eşyanın Muhafazası.....	47
2.7.5.	Eşya Fiyatının Tespiti.....	47
2.7.6.	Eşyanın Satışa Çıkarılması	48
2.8.	1891 DÂRÛLACEZE SERGİSİ'NİN AÇILIŞI.....	49
2.8.1.	Serginin Açılışı	49
2.8.2.	Sergide Görevli Memurlar	50
2.8.3.	Sergide Uyulması Gereken Kurallar.....	51
2.8.4.	Sergiye Yapılan Ziyaretler	51
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
3.1.	TEŞHİR EDİLEN EŞYALAR VE SERGİDEN ELDE EDİLEN HASILAT	53
3.1.1	Serginin Bölümleri.....	53
3.1.1.1.	Dokuma (Mensucât) Ürünleri Bölümü.....	53
3.1.1.2.	İpekli Dokuma	56
3.1.1.2.1.	Abani	57
3.1.1.2.2.	Atlas	57
3.1.1.2.3.	Bürümcük	59
3.1.1.2.4.	Çatma	60
3.1.1.2.5.	Gezi	62
3.1.1.3.	Pamuklu Dokuma.....	62
3.1.1.3.1.	Alaca	63
3.1.1.3.2.	Bez.....	65
3.1.1.4.	Yünlü Dokuma.....	66
3.1.1.4.1.	Aba.....	66
3.1.1.4.2.	Çorap	67
3.1.1.4.3.	Çuha / Çuka	68
3.1.1.4.4.	Fasone	70
3.1.1.4.5.	Keçe	70
3.1.1.4.6.	Lahoraki.....	71

3.1.1.4.7. Sof	71
3.1.1.4.8. Şayak	73
3.1.1.5. Giyim kuşam ürünleri.....	73
3.1.1.5.1. Arakiyye	74
3.1.1.5.2. Futa	74
3.1.1.5.3. Kavuk	75
3.1.1.5.4. Kefiyye /Kefiye.....	76
3.1.1.5.5. Maşlah/ Meşlah.....	77
3.1.1.5.6. Şal.....	78
3.1.1.6. Mefruşat ürünleri	80
3.1.1.6.1. Bohça.....	84
3.1.1.6.2. İşlemeler	85
3.1.1.6.3. Kanaviçe	86
3.1.1.7. Zanaat ürünleri.....	87
3.1.1.7.1. Çinicilik	87
3.1.1.7.2. Halıcılık	90
3.1.1.8. Simkeşhane ürünleri	94
3.1.1.9. Halep mamulâtı ürünler	96
3.1.1.10. Tüccar Abud Efendi ve Bağışladığı Ürünler	96
3.1.1.11. Lüleler.....	99
3.1.1.12. Kahve ve Fincan Zarfları.....	99
3.1.1.13. Çekmeceler	102
3.1.1.14. Kaşık	102
3.1.1.15. Sergide Teşhir Edilen Diğer Ürünler.....	104
3.1.2 1891 Dârülaceze Sergisi'nden Elde Edilen Gelir	106
SONUÇ	108
KAYNAKÇA.....	111
TABLolar LİSTESİ	116
ŞEKİLLER LİSTESİ	117
EKLER	118
EK 1: Darülâceze'nin tesisi ve eşyanın satılması için tesis edilen serginin nizâm-nâmesi.....	118
EK 2: Darülâceze'nin tesisi ve eşyanın satılması için tesis edilen serginin nizâm-nâmesinin transkripsiyonu.....	118
EK 3: Dârülaceze'nin inşasına sarfedilmek üzere sergi açılması	121

EK 4: Resimli Gazete, sene 1308, 20.Sayı, s. 242-243. “Dârülaceze Sergisi” başlıklı haber hakkındadır.	123
EK 5: Sergide teşhir edilen eşyalara dair defterin ilk sayfası (Y.EE.d. 280_00002)	124
EK 6: Sergide teşhir edilen eşyalara dair defterin son sayfası (Y.EE.d00280_00067)	125
EK 7: Dârülaceze Sergisi’nden elde edilen hasılatı gösteren belge (Y..MTV.54/32)	126
ÖZGEÇMİŞ	127

TEZ ONAY SAYFASI

Ayşe Mine KARACA tarafından hazırlanan “II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ SERGİ ÇALIŞMALARINA BİR ÖRNEK: 1891 DÂRÜLACEZE SERGİSİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Zeki TEKİN

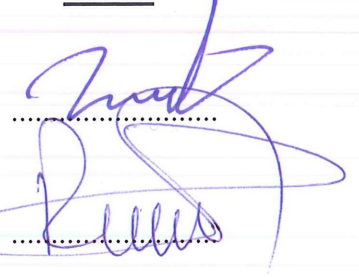

Tez Danışmanı, Tarih Anabilim Dalı

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

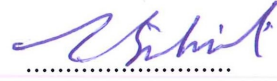
Başkan : Prof. Dr. Zeki TEKİN (KBÜ)

Üye : Prof. Dr. Recep KARACAKAYA (MDÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ (KBÜ)

12/12/2019

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Ayşe Mine KARACA,

İmza

ÖNSÖZ

Tarih sadece siyasi ve askeri olaylardan ibaret değildir. Geçmişin bilinmesi ve geleceğe yön verilmesi açısından toplumsal tarih ve kültür tarihi de son derece önemlidir. Günümüzde toplumsal tarih alanında yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Ancak Dârülaceze ile ilgili çalışmalar bulunmasına karşın Dârülaceze'nin inşa masraflarının bir kısmının temin edilmesine yönelik açılan sergi ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın hedefi II. Abdülhamid döneminde, 1891 yılında açılan Dârülaceze kurumunun masraflarının bir kısmını karşılamak üzere düzenlenen sergi amacına ulaşabilmiş midir? Masrafların karşılanması noktasında başta padişah olmak üzere ilgili kurum ve kişilerin katkıları nelerdir? Bu sorulara özellikle Sultan II. Abdülhamid'in sergi için yaptığı bağışlar çerçevesinde cevap bulmaya çalıştık.

Tezin ana kaynağını Sultan II. Abdülhamid'in sergiye bağışladığı eşyaların yer aldığı 68 sayfalık defter oluşturmaktadır. Bunların dışında dönemin gazeteleri ve konu ile ilgili literatüre de yer verilmiştir. Özellikle Sabah Gazetesi "Dârülaceze" kurumunun açılmasına yönelik haberlere geniş yer vermiştir. Ancak serginin açılışı dışında haberler gazetelerde pek yer almamıştır. Sergi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan kataloglar da incelenmiştir.

Çalışma, giriş bölümünü takip eden üç bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Osmanlı Devleti'nin katıldığı uluslararası sergiler ve düzenlendiği ulusal sergilere genel bir bakış yaptıktan sonra II. Abdülhamid dönemi sergi faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde; Dârülaceze'nin kuruluş sürecinden bahsedilmiştir. İkinci bölüm; serginin hazırlık sürecine ve serginin açılışına ayrılmıştır. Üçüncü bölümde ise; sergide teşhir edilen eşyalar ve elde edilen hasılat ele alınmıştır. Ekler kısmında ise sergi ile ilgili arşiv belgeleri ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Tezin hazırlanmasında yardım ve desteğini esirgemeyen, değerli hocam Prof. Dr. Zeki Tekin'e teşekkürü bir borç bilirim. Manevi destekleriyle her zaman yanımda olan eşim ve kızlarımın yanı sıra aileme de teşekkür ederim.

Ayşe Mine KARACA

ÖZ

1877 – 78 Osmanlı – Rus Savaşı’ndan sonra Rumeli’de Osmanlı’nın elinden çıkan bölgelerden İstanbul’a yapılan göçler sonucunda, İstanbul’da yaşam düzeni bozulmuş; her yer dilencilerle dolmuştur.

Dilenciliğin engellenmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi’nin 7 Eylül 1886 tarihli mazbatasını ile dilenciliğin yasaklanması ve bir Dârülaceze açılması fikri ortaya atılmıştır.

Açılması düşünülen Dârülaceze’nin masraflarının bir kısmını tedarik etmek üzere 1891 yılında “Dârülaceze Sergisi” düzenlenmiştir. Sultan II. Abdülhamid öncülüğünde, 16 Temmuz 1891’de Beyoğlu’nda Noradunkyan Efendi’nin hanesinde düzenlenen serginin hazırlıkları dört ay sürmüştür. Serginin en büyük bağışçısı Sultan Abdülhamid olmuştur. Padişahın 10 bin lira nakit yardımının yanı sıra 7 bin lira kıymetindeki değerli eşyalarını müzayede usulü ile sergiye bağışlaması sergiye katılımını arttırmıştır.

Sergiye katılım İstanbul ile sınırlı kalmamış, bütün vilayetlerden her türlü kumaş ve dokumalar sergide yerini almıştır. Bursa ve Halep’in kumaşları, Kütahya’nın çinileri, Uşak ve Gördes halıları, Ankara Sofu’nun yanı sıra Simkeşhane’nin sırma ve klabdanları da teşhir edilen ürünler arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Dârülaceze; Sergi; II. Abdülhamid; İstanbul

ABSTRACT

After the Ottoman-Russian War of 1877 - 78, as a result of the emigration to Istanbul from the regions of the Ottoman Empire in Rumelia, the order of living in Istanbul was disrupted; the streets were full of beggars.

Some attempts have been made to prevent begging. With the enactment of Council of State's Tanzimat Office dated September 7, 1886, the idea of banning begging and opening a Dârûlaceze was put forward.

The Dârûlaceze Exhibition was held in 1891 to provide a portion of the expenses of the Dârûlaceze, which was planned to be opened. The exhibition, which was organized under the leadership of Sultan Abdulhamid II, on 16 July 1891 in the house of Navrodikyan Efendi in Beyoğlu, took four months. The biggest donor of the exhibition was Sultan Abdülhamid. In addition to ten thousand pounds of cash assistance of the sultan, the donation of his valuable items worth 7 thousand pounds to the exhibition by auction procedure increased the participation in the exhibition.

Participation in the exhibition was not limited to Istanbul, and all kinds of fabrics and weavings from all provinces were included in the exhibition. Bursa and Aleppo fabrics, Kütahya's tiles, Uşak and Gördes carpets, Ankara's Sofu, as well as Simkeşhane's glazing and klabdan are among the products exhibited.

Key Words: Dârûlaceze; Exhibition; II. Abdülhamid; of İstanbul

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	II. Abdülhamid Dönemi Sergi Çalışmalarına Bir Örnek: 1891 Dârülaceze Sergisi
Tezin Yazarı	Ayşe Mine KARACA
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Zeki TEKİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	12/12/2019
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	127
Anahtar Kelimeler	Dârülaceze; Sergi; II. Abdülhamid; İstanbul

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	“An Example to Exhibitions in Abdulhamid II. Era: 1891 Dârûlaceze Exhibition”
Author of the Thesis	Ayşe Mine Karaca
Advisor of the Thesis	Asst. Prof. Zeki TEKİN
Status of the Thesis	Master’s Thesis
Date of the Thesis	12/12/2019
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	127
Keywords	Dârûlaceze; Exhibition; II. Abdülhamid; of İstanbul

KISALTMALAR

A.}MKT.MHM. : Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi Belgeleri

a.g.e : Adı geçen eser

a.g.g :Adı geçen gazete

a.g.m : Adı geçen makale

a.g.s.: Adı geçen sözlük

BEO. : Bâb-ı Âlî Evrak Odası

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Bkz : Bakınız

D.İ.A. : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

DH. MKT.: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

İ.MMS. : İrade-i Meclis-i Mahsus

İ.DH. : İrade Dahiliye Defteri

İ.DUİT. : Dosya Usulü İradeler

İ.HUS. : İrade Hususi Defterleri

İ.TAL. : İrade Taltifat Defteri

M. : Miladi

MV.: Meclis-i Vükela Mazbataları

s. : Sayfa

S. : Sayı

SBE.: Sosyal Bilimler Enstitüsü

TTK : Türk Tarih Kurumu

vs. : Vesaire

Y.A.HUS. : Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

Yay. : Yayınları

Y.E.E.d. : Yıldız Esas Defterleri

yy. : Yüzyıl

Y.MTV. : Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı

Y.PRK.A. : Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı

Y.PRK.HH. : Yıldız Perakende Evrakı Hazine-i Hassa

Y.PRK.ML. : Yıldız Perakende Evrakı Maliye Nezareti Maruzatı

Y..PRK.SRN. : Yıldız Perakende Evrakı Serkurenalık Evrakı

Y.PRK.ZB. : Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Anadolu Türk-İslam geleneğinde önemli bir yeri olan, sosyal yardımlaşma geleneğinin günümüzde de en büyük temsilci kurumu olan Dârülaceze, Sultan II. Abdülhamid tarafından 1896 yılında açılmıştır. Çalışmanın konusu din, dil, ırk, sınıf ve cinsiyet farkı gözetmeksizin toplumun her kesim insanının içinde barındığı bu şefkat yuvası Darülaceze'nin masraflarının bir kısmını temin etmek amacıyla 1891 yılında düzenlenen Darülaceze Sergisi'dir.

Konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla II. Abdülhamid döneminde açılan Darülaceze kurumu hakkında bilgiler verilerek, 1891 yılından önce düzenlenen sergiler de tez kapsamında ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

1891 yılında düzenlenen Darülaceze Sergisi'ni konu alan bu tezin amacı, serginin, Dârülaceze kurumunun açılmasında bulunduğu katkının ortaya konulmasıdır. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid öncülüğünde, Noradunkyan Efendi'nin hanesinde gerçekleşen sergide teşhir edilen eşyalar detaylı olarak tanıtılarak, Osmanlı Devleti'nin kendine has kumaş kültürünün ve kumaş çeşitliliğinin gözler önüne serilmesi, sergilenen eşyaların tanıtımı, içinde bulunduğu dönemin sosyal ve ekonomik koşulları bağlamında incelenmesi ve serginin Osmanlı Devleti'ndeki sergi ve fuarcılık tarihindeki yeri ve öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır.

II. Abdülhamid döneminde, Darülaceze kurumunun masraflarının bir kısmını karşılamak üzere düzenlenen sergi amacına ulaşabilmiş midir? Masrafların karşılanması noktasında başta padişah olmak üzere ilgili kurum ve kişilerin katkıları nelerdir? Sultan Abdülhamid'in sergi için yaptığı bağışlar Osmanlı halkı nezdinde karşılık bulmuş mudur? Bu sorulara elde edilen bilgiler doğrultusunda cevap verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın önemi; II. Abdülhamid döneminde açılan günümüzde de varlığını sürdüren Darülaceze'nin, sosyal hizmet alanında en önemli kurumlardan biri olmasına karşın, kurumun masraflarının temini noktasında açılan sergiye dair monografik çalışma bulunmamaktadır. Çalışma sonucunda elde edilecek verilerin sergi konusunda yapılacak çalışmalara katkısı olması ve konuya ilgi duyanlar için önemli bir kaynak olmasından dolayı çalışma önem arz etmektedir. Ayrıca konu ile alakalı birinci el

kaynakların kullanılıyor olması da tezin önemini vurgulamada yeterli olacaktır kanaatindeyiz.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez konusunun belirlenmesinden sonra teze ilgili literatür taraması yapılmıştır. Araştırmanın verileri, literatür taramasıyla elde edilen kaynaklar, Dârülaceze Sergisi ile ilgili belgeler sonucunda elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Araştırmada öncelikli olarak T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın İstanbul'daki arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Arşivden araştırma konusu ile ilgili belgeler tespit edilerek, Osmanlıca belgelerin önce transkripsiyonu yapılmış, daha sonra belge özetleri çıkarılmış ve bu çalışmaya bağlı olarak elde edilen veriler doğrultusunda serginin amacı, açılış gerekçesi, hazırlık süreci, sergi komisyonunun oluşturulması, teşhir edilecek eşyalar, eşyaların teslim ve tespit sürecine dair bilgiler, arşiv belgeleri ve dönemin basın-yayınında yer alan bilgiler kapsamlı bir içerikle bir araya getirilerek analiz edilmiş ve bu süreçteki birikim sonuç olarak ortaya konulmuştur. Belgelerden elde edilen bilgiler çerçevesinde tez yazılmıştır. Konu bütünlüğünün sağlanması ve Dârülaceze kurumunun açılış ve kuruluş süreçlerine dair bilgilere ulaşabilmek amacıyla başta YÖK Ulusal Tez Merkezi olmak üzere İSAM Kütüphanesi ve Milli Kütüphane' den araştırmalar yapılmıştır. Sergiye dair bilgilerin yer aldığı kitap, gazete, tez ve makaleler de incelenmiş ve konu ile ilişkili bilgiler derlenerek tezin çerçevesi oluşturulmuştur.

Dârülaceze Sergisi'ne dair birebir çalışma bulunmadığından dolayı tez konusu ile ilgili yazılmış kitap bölümlerindeki bilgilerden istifade edilmiştir. Dârülaceze kurumu hakkında detaylı çalışması bulunan Nuran Yıldırım'ın "Dârülaceze" isimli kitabının birinci bölümünde yer alan sergi ile ilgili bilgiler tez kapsamına alınmıştır. Türkiye'nin panayır geleneğiyle başlayan sergicilik ve fuarcılık faaliyetlerinin başlangıcından günümüze kat ettiği yolu anlatan Gökhan Akçura'nın "Türkiye Sergicilik ve Fuarcılık Tarihi" isimli kitabından Osmanlı Devleti ve II. Abdülhamid dönemi sergi faaliyetleri çerçevesinde yararlanılmaya çalışılmıştır. Nadir Özbek'in "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar, Meşrutiyet (1876-1914)" adlı eserinden ise Dârülaceze kurumunun açılış nedeninin arkasındaki siyasi ve sosyal etkenleri değerlendirmede yararlanılmıştır.

Tez konusuyla ilgili monografik bir çalışma bulunmadığından dolayı tezin bölümleri oluşturulurken farklı kaynaklardan istifade edilmiştir. Çalışmada teşhir edilen eşyaların tespit ve teslim süreci ve teşhir edilen eşyalara dair bilgiler T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Yıldız Esas Evrakı Defterleri' ne aittir. Eşyaların tespit ve teslim süreci ele alınırken defterin H. 1307-1308 ait olan Serkurenalık Evrakı'nda yer alan belgeler kullanılmıştır.

Sergide teşhir edilen eşyaların içeriğine dair bilgilere yine T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Yıldız Esas Evrakı Defterleri'nden ulaşılmıştır. Padişahın sergiye bağışladığı eşyaların yer aldığı 68 sayfalık defterde; isim, numara, adet ve fiyat gibi ayrıntı içerecek şekilde kaydedilen eşyalar/ ürünler transkript edilerek tez kapsamına alınmıştır. Defter H. 15 Cemaziyelevvel 1309/ M. 17 Aralık 1891.yıllarına ait belgeleri içermekte ve 2-68 sayfalarını kapsamaktadır. Sergide teşhir edilen eşyaların büyük bir kısmını kumaşların oluşturduğu görülmektedir. Birçoğunun ismini dahi duymadığımız, arşiv belgelerini tetkikimiz neticesinde bilgi sahibi olduğumuz bu kumaş türlerinin isimlerinin doğru telaffuz edilmesi konusunda Reşat Ekrem Koçu'nun "Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü" isimli eserinden istifade edilmiştir.

Yıldız Esas Evrakı'ndan sonra Yıldız Hususi Maruzat, Maliye Nezareti Maruzat, Hazine-i Hassa, Mütenevvi Maruzat, Zabtiye Nezareti Maruzat, Yıldız Sadaret belgelerinden konuyla alakalı belgeler tespit edilip tez kapsamında değerlendirilmiştir.

Arşiv vesikalarının dışında, araştırmamıza tekabül eden Sabah Gazetesi'nin 1307 (1891) – 1308 (1892) yılları arası Takvim-i Vekayi Gazetesi'nin ise 1308 (1891) yılı koleksiyonu taranarak, tezin konusunu doğrudan ilgilendiren bilgilerden istifade edilmeye çalışılmıştır.

Tezde; serginin içeriğine dair ayrıntıları barındıran, sergi hakkında genel bilgi edinmemizi mümkün kılan H. 30 Zilhicce 1308 / M. 6 Ağustos 1891 tarihinde Resimli Gazete'de "Darülâceze Sergisi" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazı, derginin 242-243 sayfalarında yer almış olup, serginin yapıldığı dönemde kaleme alınmış olmasıyla da önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu alışmada Dârûlaceze kurumunun kuruluş süreci ele alınmıştır. Kurumun inşa masraflarının temin edilmesi problem olarak görülmüş ve Sultan II. Abdülhamid öncülüğünde masrafların temin edilmesine yönelik öneriler üretilmiştir. Devletin içerisinde bulunduğu mali durum, Dârûlaceze'nin inşa masraflarının kamu bütçesiyle karşılanamayacak kadar büyük olması nedeniyle haricen destek sağlanması ihtiyacı oluşmuştur.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

1891 Dârûlaceze Sergisi, Dârûlaceze kurumunun kuruluş sürecini kapsamakla beraber, II. Abdülhamid dönemine kadar yapılan sergiler ile sınırlandırılmıştır.

1891 yılında düzenlenen “Darûlaceze Sergisi” nin kapsamlı bilgilerinin bir araya getirilmesi tezin önemli hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar neticesinde Darûlaceze kurumu hakkında kapsamlı çalışmaların yer aldığı görülmüşken, Darûlaceze Sergisi'ni doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanılmaması çalışmamızı güçleştirmiştir. Özellikle sergide teşhir edilen ürün / eşyalara dair görsellere ulaşılması konusunda Dârûlaceze kurumundan bilgi talep edilmesine karşın geri dönüş yapılmaması teşhir edilen ürünlerin tanıtımı konusunda eksik bilgilerin oluşmasına neden olmuştur. Bu sorun, konu ile ilgili yapılan çalışmalarda döneme ait ürün görsellerinin indirilerek, çalışmada örnek olarak kullanılmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

GİRİŞ

1896 yılında açılan Dârülaceze kurumundan bahsetmeden önce Osmanlı Devleti'nin sergilere iştiraki ve II. Abdülhamid Dönemi sergi çalışmaları hakkında genel bilgi vermenin konunun anlaşılması açısından gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1. Osmanlı Dönemi Sergi Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Türkiye'de sergicilik ve fuarcılığın kökenleri tarihin ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. Ticaretin döndüğü alışverişin yapıldığı pazarların dışında genellikle yer aldıkları bölgeye adını veren, büyük ölçekli ve yılda bir kez açılan, ülkeler arası niteliği olan pazarlar da vardı. Selçuklular döneminde büyük fuar olarak nitelendirilen XVIII. yüzyılın sonunda açılan Yabanlu Pazarı'nın yanı sıra fuar niteliği taşıyan pazarlarda kurulmuştur.

Eski Yunanca'da "panegyris" sözcüğünden gelen panayır, yılın bir veya birkaç döneminde bir hafta veya on gün gibi sürelerle açılırken pazarlar haftanın belirli günlerinde kurulurdu.

Osmanlı Devleti'nde panayırlar sosyal ve ticari içerikli panayırlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sosyal içerikli panayırlar devlet içerisindeki Hıristiyanlar tarafından kurulurken, bu panayırlar dinsel törenler ve eğlence yönüyle öne çıkmıştır. Şehirleşmenin sınırlı olduğu bölgelerde ticarileşmeyi temsil eden panayırlar ise ticari yönü önde olan panayırlardır. Süreyya Faroqhi bu panayırlarda "gündelik alım – satım işlemleri yerine, toptan satışlar yapıldığını" söylemektedir.

Osmanlı ülkesinde ilk panayırlar Rumeli'de kurulmuştur. Osmanlı idarecileri fethettikleri bölgelerde rastladıkları bu tür organizasyonları yeniden canlandırmaya çalışmışlar hatta devam etmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Organizasyonların devamının yanı sıra XVIII. ve XIX. yüzyılda ticari hayatın canlanmasıyla yeni panayırlar kurma yoluna gitmişlerdir. Sergicilik ve fuarcılık tarihinin ilk evreleri de panayır geleneğiyle yakından ilgilidir.

XIX. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin sonuçlarından biri de ulusal ve uluslararası sergilerin açılması olmuştur. Osmanlı Devleti de batılılaşma çabaları çerçevesinde evrensel fuarlara katılarak, bu çapta sergiler açmaya çalışmıştır. Basit teşhir noktalarından, elle yazılmış ilkel panolardan, modern tanıtım ve sergileme yöntemlerine ulaşılarak sergicilik ve fuarcılık çalışmaları gelişmeye başlamıştır.

Sergiler, bir ülkenin sanayi, ziraat, küçük sanat ve güzel sanatlar ürün, mamul ve eserleriyle memleket hayatına ait teşkilat ve mesleklerini gösterip anlatmak için devlet, kurum ve fertlerin teşebbüsüyle kurulan ve açılan yerlerdir.¹

Tarihi oldukça eskiye dayanan sergilerin uluslararası nitelik kazanması XIX. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Bu dönemde Napolyon Savaşları'ndan sonra, Avrupa ülkelerinde artan üretime, pazar ve hammadde kaynaklarının bulunması önemli bir sorun haline gelmiştir. Ülkeler bilim, sanayi, teknoloji ve tarım alanındaki gelişme ve yenilikleri tanıtmak aynı zamanda dünya ölçeğinde artan üretime pazar ve hammadde sağlamak amacıyla sergiler düzenlemişlerdir.²

İlk uluslararası sergi Avrupa'nın güçlü sanayi ülkesi olan İngiltere'nin girişimiyle 1851'de Londra'da açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu da Londra'da açılan bu sergiye katılmıştır. Sergiye katılmasında Osmanlı tebaasının tarım, sanayi ve sanat alanlarındaki kabiliyetini kanıtlamak, padişahın ülkenin gelişmesi yolunda sarf ettiği gayreti göstermek amaçlanmıştır.³

Osmanlı İmparatorluğu Londra Sergisi'nin ardından 1853 Newyork, 1855 Paris ve 1862 Londra Sergisi'ne katılarak tarım, sanayi ve sanat alanlarında gelinen seviyeyi Avrupa devletlerine göstermeyi amaçlamıştır. Sonrasında 1867 Paris ve 1873 Viyana Sergisi'ne iştirak etmiştir. Bu sergiler sayesinde hammadde kaynakları ve tarım ürünleri potansiyeli bakımında büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstererek yabancı ülkelerin dikkatini çekmiştir. Ayrıca XIX. yüzyıl ikinci yarısından itibaren sanayideki belirgin gerilemeye rağmen dokumacılık, el sanatları, debbağcılık gibi alanlarda Avrupa ile rekabet edebilecek seviyede olduğu görülmüştür.⁴

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk büyük sergi olan Sergi-i Umumi Osmanî ise 1863 yılında İstanbul'da açılmıştır. Serginin açılış amacı daha öncekilerden farklı olarak Osmanlı ekonomisinin sorunlarını tespit etmektir.⁵ Bu husus dönemin gazetelerine; “İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde üretilen malların kalite, çeşit ve fiyatlarını belirlemek, üretimde karşılaşılan sıkıntıları tespit ederek ilgililerin dikkatini bunlar üzerine çekmek, iş adamı ve üreticilerin bir araya gelerek tanışmalarını sağlamak” şeklinde yansımıştır.⁶

---

¹ Rıfat Önsoy, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umûmi

² Gökhan Akçura, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2009), s. 20.

³ Önsoy, *a.g.m.*, s. 195.

⁴ Önsoy, *a.g.m.*, s. 206.

⁵ Önsoy, *a.g.m.*, s. 208.

⁶ Akçura, *a.g.e.*, s. 26.

2. II. Abdülhamid Dönemi Sergi Faaliyetleri

II. Abdülhamid, tahta geçtiği günden itibaren hükümetinin sanayi ile ilgili bütün sergilere katılmasına müsaade etmiştir. Padişah'ın bu tavrı, sergilerin ülke sanayi ve ticaretinin gelişmesi, dış dünya ile ekonomik ve kültürel ilişkiler kurulmasındaki önemini kavramış olduğunun göstergesiydi. Ayrıca sergilere katılmanın XIX. yüzyıl ikinci yarısından itibaren devlet politikası haline geldiğinin de işareti olmuştur.⁷

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra Paris'te bir sergi düzenlenmiştir. Fransız Devrimi'nin 100. Yılına rastlayan 1889 Paris Sergisi'ne Osmanlı İmparatorluğu'nun aralarında olduğu birçok devlet, devrim ideallerini protesto ederek katılmamıştır.⁸

II. Abdülhamid Osmanlı'nın kültür ve sanayi alanlarındaki gelişimlerini ispatlamak için 1893 yılında Chikago (Şikago) Kolomb Dünya Sergisi'ne katılmış, Osmanlı ürünlerine gösterilen yoğun ilgi ve gerçekleştirdiği başarılı tanıtım açısından beklenen sonuca ulaşmıştır.⁹

Ülke içerisindeki sergilere göz attığımızda XIX. yüzyılın son yıllarında İstanbul'da özel bir serginin inşası gündeme gelmiş ancak söz konusu sergi gerçekleştirilememiştir. Ziraat, Orman ve Maadin (Madenler) Nazırı Selim Paşa, II. Ulusal Osmanlı Sergisi Organizasyon Komitesi Başkanı sıfatıyla, Sultan II. Abdülhamid'e Avrupa'da düzenlenen bu türdeki sergilerin tasarımlarını sunduğunda, Sultan, 1890 Torino Sergisi'ni işaret ederek İstanbul Sergisi'ni bu modele göre düzenlenmesi emrini vermiştir. 1893 yılında İtalyan Mimar D'Aranco 1893 yılında İstanbul'a gelerek söz konusu sergi için tasarım çalışmalarına başlamıştır.¹⁰

II. Abdülhamid döneminde düzenlenen diğer bir sergi 1893 yılında "memleketin servet ve refahının gelişmesini teşvik" amacıyla düşünülen "Dersaâdet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi"dir. Ancak 10 Temmuz 1894 tarihinde meydana gelen depremin yıkıcı etkisi nedeniyle, sergi gerçekleştirilememiştir.¹¹

1897 yılında Yıldız Sarayı'nda "Îâne Sergisi" adıyla hazırlatılan kermes, uluslararası sergilerin devamı olarak değerlendirilebilmektedir. Kermes, Girit Meselesi

⁷ Bayram Nazır, "Dersaâdet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler, *History Studies*", C.1, S.1, s. 190.

⁸ Akçura, *a.g.e.*, s. 38

⁹ Akçura, *a.g.e.*, s. 38-41.

¹⁰ Akçura, *a.g.e.*, s. 44.

¹¹ Akçura, *a.g.e.*, s. 44.

yüzünden çıkan ve Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlanan 1897 Osmanlı – Yunan Savaşı şehitlerinin dul ve yetimleri ile mâlul ve gazileri yararına düzenlenmiştir. Sergi halk arasında “Şefkat Sergisi” adıyla anılmaktadır. Kermesin bağışçıları arasında Sultanın kendisi, Valide Sultan, Fransa Cumhurbaşkanı, Almanya İmparatoru da bulunmaktadır. II. Abdülhamid, bağış yapıldıktan sonra gazilerden bir bölümünü Yıldız Sarayı'nda kabul etmiş, sakat kalanlara saray marangozhanesinde kendi eliyle yaptığı bastonları hediye etmiştir.¹²

1899 yılında Konya Valisi Ferid Paşa, Konya ve çevresinin halıcılığını geliştirmek ve halıcıları teşvik etmek amacıyla sergi düzenlemeye karar vermiştir. Sergide Sivas ve Isparta halıları da teşhir edilmiş ve birinciliği Isparta Halısı, ikinciliği de Konya halıları kazanmıştır. Konya Halı ve Kilim Sergisi, 1901 yılında kapanmış, teşhir edilen halılardan pek çoğu meraklısı tarafından satın alınmıştır.¹³

II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 30. yıldönümü nedeniyle 1 Eylül 1906 tarihinde açılan “Bursa Mamulat ve Mahsulat (imalat ve tarım ürünleri) Sergisi” fuarcılık tarihimizde özel bir yer edinmiştir. Sergi de tüm vilayetlerden 18.434 parça değişik ürün sergilenmiştir. Halıcılık, ipekçilik, antika ve işleri, şekercilik ve pastacılık, mücevherat ve sim evani (gümüş kap kacak), Kütahya Çinileri teşhir edilen ürünler arasında yer almıştır.¹⁴

---

¹² Gülgün Yılmaz, “Osmanlı Devleti'nin katıldığı Uluslararası Tarım, Endüstri, Sanat Sergileri ve “İâne Sergisi”, (İstanbul: Ege Yayınları, 2012), s. 782.

¹³ Akçura, a.g.e., s. 49

¹⁴ Akçura, a.g.e., s. 49-51.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. DÂRÜLACEZE

1.1.1 Aceze ve Dârülaceze Kavramı

Aceze kelimesi, Arapça “acz” kökünden gelmektedir. “Aceze”, âcizler, düşkünler, güçsüzler, beceriksizler, zayıflar, kendi işini görmekten aciz olanlar demektir. Dârülaceze kavramı ise; ev, yer, yurt anlamına gelen “dâr” ve “aceze” kelimeleriyle oluşturulmuş Arapça isim tamlaması olup, düşkünlere, yoksullar yurdu anlamındadır.¹⁵

İstanbul Şehremâneti Mecmûası’nda kaleme alınan 1925 tarihli makalede “Dârülaceze” şu şekilde ifade edilmiştir:

“Şehirde uzakta, kain bir yurt. Hayatı çok yakından tanımış, mesut günler yaşamış erkeklerden, kadınlardan hayata gelir gelmez bir cami kenarına, kuru bir çeşme yalağına bırakılmış; anası, babası meçhul çocuklardan müteşekkil siyah bir alemdir. Bunların tek dayanakları Dârülaceze ismi verilen bu şefkat yurdudur.

Ben Dârülaceze’yi ekserimiz gibi yalnız ölüme yaklaşan kimsesiz ihtiyarların birkaç gün misafir kaldıkları basit bir mekan zannedirdim. Gezdim ve içinde çalıştım da. Gördüm ki bu zannım çok yanlışmış. Dârülaceze hastahanesi, ırzahanesi (emzirme evi, süt çocuğu yuvası, kreş), Darüssana ve mektebi ile mühim ve geniş bir müessese, bir müessese-i Hayriye ve sanaiyedir.”¹⁶

Makaleden hareketle, Dârülaceze’nin kadın, erkek, çocuk ve yaşlıları bünyesinde barındıran, kimsesiz çocukların bakım, barınma ve eğitim ihtiyaçlarının karşılandığı, yaşlı, düşkün ve güçsüzlere bakım hizmeti veren, yoksullara, sakatlara yardım etmek için kurulan geniş kapsamlı bir “sosyal hizmet kurumu” olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁵ Nuran Yıldırım, *İstanbul Dârülaceze Müessesesi Tarihi*, (İstanbul: Dârülaceze Vakfı Yayınları, 1996) s. 1; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003), s. 7-166.

¹⁶ İstanbul Şehremânet Mecmûası, 30 Teşrin-i Sâni 1341/ 30 Kasım 1925, C. 2, S.16, s. 108– 110.; Darüssana, imalathane demektir. İmalathaneler Dârülaceze açıldıktan sonra 1898 yılında faaliyete geçmiştir. İlk olarak dokumacılık bölümü açılmış; halı, seccade, çorap gibi yapımı kolay dokuma üretimi hedeflenmiştir. Yıldırım, *a.g.e.*, s. 171. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dârülaceze’ dekilerin meşgul olduğu sanatkârlıklara dair. Y.MTV 193/57, 9 Rebiulahir 1317/17 Ağustos 1899.

1.1.2 Dârülaceze'nin Kuruluş Amacı

Düşkün, sakat, ihtiyar, bir iş tutup kendini geçindirmekten âciz, bakacak kimsesi de bulunmayan bir kısım şehir halkıyla, şehre dışarıdan gelenleri barındırmak, yedirip içirmek uzun yıllardan beri İstanbul'u meşgul eden konulardan biri olmuştur. Çeşitli yardım kuruluşları ve hayırsever kişiler düşkünlere bakım vazifesinin yerine getirilmesini kısmen ve dağınık şekilde sağlamakta iken ihtiyaçların yeterli olmadığı görülmüştür.¹⁷

Bir Dârülaceze kurulması fikri aslında sokaklarda işsiz güçsüz dolaşan dilencilerin ve genel olarak da yoksulluğun artışına ilişkin kanının yaygınlık kazanmasıyla gündeme gelmiştir. Osmanlı başkentinde 19.yy. sonu itibarıyla yoksulluk ve yoksullukla ilişkilendirilen sosyal problemler önemli ölçüde artmıştır. Bu sorunlar, Balkanlar'dan ve Kırım'dan milyonlarca Müslümanın Osmanlı topraklarına göç etmesiyle şiddetlenmiştir.¹⁸ Özellikle 1877-78 Osmanlı – Rus Savaşı'nın sonunda özellikle Bulgaristan'daki Türk ahali gerek katledilmek gerekse göçe zorlanmak suretiyle, yüzyıllarca vatan olarak yaşadıkları topraklarından uzaklaştırılmışlardır.¹⁹ Bu sebeple Balkanlar'dan Osmanlı topraklarına özellikle de İstanbul'a yoğun bir göç dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. İstanbul'daki muhacirlerin sayısı yüzbinlerle ifade edilir olmuştur.²⁰

Tablo 1: Değişik Tarihlerde İstanbul'a gelen göçmen sayısı²¹

Değişik Tarihlerde İstanbul'daki Muhacir Sayısı		
Tarih	Muhacir Sayısı	Açıklama
23 Ocak 1878	150.000	
6 Şubat 1878	150.000	
28 Şubat 1878	150.000	
4 Mart 1878	200.000	
30 Mart 1878	180.000	

¹⁷ Reşat Ekrem Koçu, "Dârülaceze", (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi, C. 8, 1966) , s. 4242.

¹⁸ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar, Meşrutiyet (1876-1914)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 200.

¹⁹ Mahir Aydın, "Doksan üç Harbi", DİA, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.9,1994) s. 499.

²⁰ İlk göçmen kafiləsi 1877'de gelmiş bunu Ocak 1878'den itibaren günde 10.000 kişiye varan büyük göçler izlemiştir. 1877 - Eylül 1879 arasında İstanbul'a 387.804 göçmen gelmiştir. Yıldırım, *a.g.e*, s. 7.

²¹ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, (1877-1890)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), s. 57-58.

4 Nisan 1878	150.000	
13 Nisan 1878	109.000	
26 Nisan 1878	160.000	
18 Haziran 1878	200.000	
Eylül 1878	70.000	
Ekim 1878	120.000	
Aralık 1878	60.000	Yevmiyeli Mevcudu
23 Ocak 1880	60.000	
29 Ekim 1880	40.000	
22 Ekim 1882	30.680	
Şubat 1883	43.508	

İstanbul'a kara ve deniz yolu vasıtasıyla gelenler olduğu gibi asıl göç akını demiryolu ile olmuştur. Filibe ve İslimiye hattında işleyen trenler Rusların denetiminde olduğundan Edirne hattına ait trenler ise binlerce insanın nakline kafi gelmediğinden *'düşman geliyor'* feryadıyla göçe can atan o mahşeri kalabalığın önüne geçmek de imkansızdı. Bu durum karşısında vagonlar tıklım tıklım doluyor, yanlardan asılanlar, vagonların üstüne çıkanlar da hayli yekun tutuyordu. İstanbul'a 20-30 vagon muhacir dolduğu halde iki saatte bir tren geliyordu. Bu trenlerin her biri İstanbul'a 7-8 günde geldiğinden o kadar gün yağmur veya kar altında kalan muhacirler, yarı donmuş bir şekilde Sirkeci garına geliyordu'.²² Her ne kadar Osmanlı hükümeti bu göçmenlerin önemli bir kısmını zaman içinde imparatorluğun çeşitli bölgelerinde başarıyla yerleştirmişse de, özellikle savaşı takip eden ilk aylarda, İstanbul'da büyük nüfus yığılmaları yaşanmasını engelleyememiştir.²³

Rumeli'den İstanbul'a gelen muhacirlerin çoğunluğunu kadın, çocuk ve ihtiyarlar oluşturmaktaydı. Yersiz, yurtsuz, aç ve çıplak halde bulunan bu insanların yiyecek-giyecek ve yatacak yer meselelerinin halledilmesi gerekiyordu. İstanbul'da yaşam düzeni bozulmuş, kentin işlek yerleri dilenciler tarafından istila edilmiştir.²⁴ İşte bu nedenle sokaklarda dilenmekte olan kimsesiz çocuklarla sakat, hasta ve her yönüyle yardıma muhtaç olan erkek ve kadınların dilenme züllünden kurtarılması, vücutlarının

²² Nedim İpek, *a.g.e.*, s. 54-55.

²³ Özbek, *a.g.e.*, s. 200.

²⁴ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 22.

tahammülü derecesinde geçinebilmelerinin sağlanması, bunlardan çalışmayacak durumda olanlarının geçiminin sağlanması, çocukların talim ve terbiyesi (eğitim-öğretim) için bir yer tahsis edilmesi düşünülmüştür.²⁵

Dilenciliğin yasaklanması ve bir Dârülaceze açılması hakkında ulaşabildiğimiz en eski belge Şûrâ-yı Devlet Tazminat Dairesi'nin 7 Eylül 1886 tarihli mazbatasıdır. Toplantıda; İstanbul'da dilencilerin sayısının arttığı, bunların çoğunun çalışabilecek durumda olduğu halde dilenerek para kazanmak için yerli ve yabancı halkı rahatsız ettiği, gözle görülen hastalık ve sakatlığı olanların bunun iğrenç bir şekilde teşhir ederek başkenti hasta ve sakat sergisine çevirdiği dile getirilmiş ve alınan kararlar sonucunda Dârülaceze'nin kurulmasına karar verilmiştir.²⁶

Nadir Özbek'e göre 1886 tarihli mazbatayı takip eden dört yıl içerisinde konuyla ilgili adımlar atılmamıştır. Hatta Şûrâ-yı Devlet'in ele aldığı tarihten, Dârülaceze'nin açıldığı tarih olan 31 Ocak 1896'ya kadar neredeyse on yıl geçmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yaratmış olduğu göç dalgasından Dârülaceze'nin hizmete girişine kadar da neredeyse yirmi yıl geçmiş olması Dârülaceze'nin açılışında farklı bir amacın olduğunu gözler önüne sermiştir. Dârülaceze'den amaçlananın İstanbul sokaklarında başı boş gezen işsiz güçsüzlerin, dilencilerin barınabileceği bir yer olup olmadığının belirlenmesidir. 1890'lı yıllarda sayıları gittikçe artan işsiz güçsüz kent yoksulları sosyal ve ahlaki çöküşün işareti olarak değerlendiriliyordu. Bunlar kamusal mekanlarda oluşturdukları çirkin görüntülerle Osmanlı'nın dışardaki imajını da zedelemekteydiler. Dârülaceze'nin kurulmasındaki asıl amaç, kent yoksulları üzerindeki sosyal kontrolü arttırmak ve disiplin tesis etmektir.²⁷

---

²⁵ "Sokaklarda tese'ül itmekte olan ve kimsesiz olan ve kimsesiz bulunan çocuklarla alil ve sakat erkek ve kadınların zül sualden ba-tahlis vücudlarının tahmili derecesinde say ve emel ile geçirebilmelerinin temini ve bunlardan işe güce yaramayanların iâşesi ve çocukların talim ve terbiyeleri zmnında bir mahal tahsisi..." Sabah, nr: 224 – 225, 30 Mart 1306 /11 Nisan 1890; MV. 52/70, 9 Şaban 1307/ 31 Mart 1890.

²⁶ Yıldırım, *age*, s. 22. Dilenciliğin tarihini yazanlar dilenme işinin ne zaman ve nerede başladığı hakkında net bir tarih göstermemekle birlikte dilenciliği insanlık tarihinin ilk devirlerine kadar götürmektedir. M.Ö 9.yüzyılda Yunanlılarda dilencilik herhangi bir sanat gibi önemli bir meslek durumundaydı. Dilenciler hem maddi hem manevi sahalarda temizlik işçisi sayıldığından dilenciler zümresinde bir kadrosu vardı. Yemeklerde, özellikle ziyafetlerde kendilerine verilen diğer şeylerle odaların temizlenmesine sebep olduğu gibi, dilenenlerin duaları da manevi temizlik kabul edilmiştir. İslam Medeniyetinin kültürlerinde ise muhtaç durumda olan din kardeşlerine karşı yardımlaşmak, iane, muavenet ve zekat gibi kavramlar mevcut olup, bunlarla sıkıntı içindeki kimselerin ferahlanması temin edilirdi. Bunlara karşılık insanların dilenmesi hoş karşılanmazdı. Dilencilik konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Zeki Tekin, "Osmanlı Döneminde Dilencilik", (Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, C. 5), s.570.

²⁷ Özbek, *a.g.e.*, s. 201 – 202. İstanbul Şehremanet Mecmuasında da Dârülaceze'nin bulunduğu bir şehirde dilenciliğin yasaklanması; dilencilerin önemli bir kısmının alıştığı bu çirkin meslektен çıkarılması gerektiği; yürümeyen, çalışmayan, malul ve ihtiyarların cadde kaldırımlarından ziyade

Şerif Esendemir ise Dârülaceze'nin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmiştir;

“Osmanlı payitahtı İstanbul’da 1832 yılından itibaren öncelikle küçük üniteli yaşlılık kurumları ardından 1895 yılında Dârülaceze kurulmuştur. Dârülaceze'nin kuruluşu ve Batı’daki yaşlılıkla ilgili kurumların geliştirilmesine paraleldir. Hatta Dârülaceze’yi Osmanlı Millet Sistemi’ne göre dizayn edip üç semavi dinin temsilini cami, kilise ve havra şeklinde kurumsallaştırılması bugün bile dünyanın hiçbir yerinde uygulanmasına rastlanmayan bir örnektir. Bu nedenle, Dârülaceze’nin birinci kuruluş nedeni her alanda olduğu gibi yaşlılık kurumları alanında da çağı yakalamak ve hatta dünya ülkelerine model teşkil etmektir.”

Osmanlı’da 1826’dan itibaren Sultan II. Mahmut’la birlikte ademi merkezîyetçilikten merkezîyetçiliğe doğru adımların atıldığını görmekteyiz. Fakat bu merkezleşmeyi siyasi bir indirgemeciliğe tabi tutmamak gerekir. Farklı alanda görülen merkezleşme, Dârülaceze’nin kurulmasıyla yaşlılık kurumlarına da yansıtılmaya çalışılmıştır. Padişah o yıllarda dağınık bir görüntü arz eden yaşlılık kurumlarına bir örnek oluşturmak istemiştir.²⁸

Ayrıca 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı geride birçok yetim ve yoksul aile bırakmıştır. Bu durum sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı olan yaşlı ve yetimlerin muhtaç durumuna düşmesine neden olmuştur. Bu sorunun derinleşip, istenmeyen manzaraların ortaya çıkmaması için II. Abdülhamid Dârülaceze’yle meseleye çare üretmiştir.²⁹

Görüldüğü üzere Dârülaceze’nin kuruluş amacını sadece hasta, yoksul, sakat, dul ve yetimlere bir yer tesis etmek veya dilencililiği engellemek şeklinde değerlendirmemek gerekmektedir. II. Abdülhamid’in Dârülaceze masraflarının bir kısmını kendi karşılaması, inşaat masraflarına katkıda bulunmak için düzenlenen

---

Dârülaceze koşullarında ıslah edilmeleri gerektiği anlatılmıştır. Çünkü bu durum İstanbul’un tarihi ve doğal güzelliklerini görmeye gelenlerin kötü bir manzara ile karşılaşmasına neden olmaktadır. İstanbul Şehremanet Mecmuası, s. 184 – 185.

²⁸ Şerif Esendemir, “Dârülaceze Örneği”, Bâb-ı Şefkat, (Ankara: Yıl 1, S.1, 2013), s. 32 – 33. Türklere yaşlıları koruma hizmeti veren ilk kurum 11. Yüzyılda Selçuklular döneminde kurulmuştur. Osmanlıların kuruluş aşamasında Sivas’ta Kemalettin Ahmed b.rahat ismindeki alim “Darür-raha isimli bir hangah yaptırmış burada çeşitli gelirlere sahip akarı tahsis etmiştir.Bu vakfin vakfiyesinde muhtaç olan ve mahalle ve sokaklarda dilenmeye gücü yetmeyenlere 2050 dirhem verilmesi kayd edilmiştir.Zeki Tekin,a.g.m,s.570-571, Mısır’da yaptırılan Gökbörü Tesisleri ve 13. Yüzyılda Memlüklüler döneminde Kahire’de açılan Seyfettin Kalavun Hastahanesi ve Tesisleri de yaşlılara hizmet vermiştir. Osmanlı döneminde imarethanelerin, aşevlerinin ve tekkelerin muhtaç yaşlılara hizmet verdiği de bilinmektedir. Sosyal hizmetler genel olarak 19. Yüzyıla kadar vakıflar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Buğçe Kamer Baybaş, *Eskişehir’de Bir Huzurevi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 68 – 69.

²⁹ Esendemir, a.g.m, s. 33.

sergide birtakım özel eşyalarını bağışlaması, padişahın bu kuruma verdiği önemi gözler önüne sermektedir. Dârülaceze bir yandan padişahın yoksulların, kimsesizlerin, güçsüzlerin koruyucusu olduğu şeklindeki imajı güçlendirirken diğer yandan kurum içerisindeki “hastahanesi, eczahanesi, mektebi ile devletin modern görüntüsünü ortaya çıkarmıştır. Böylece Dârülaceze padişahı temsil eden ve padişahın meşruiyetinin sağlandığı kurum haline gelmiştir. Ayrıca kapasitesinin sınırlı olmasına karşın hizmet kalitesi itibariyle Avrupa standartlarında olmasına özen gösterilmiştir. Böylece Avrupa kamuoyu tarafından geri kalmış veya geleneksel olarak adlandırılan Osmanlı Devleti’nin bu imajının yıkılması kurumun amaçları arasında yer almıştır.³⁰

1.1.3 Dârülaceze’nin Kuruluşu

II. Abdülhamid sokaklarda dilencilik yapanların gücü yetenlerine iş verilmesi, güçsüz, hasta ve sakat olanlarının geçiminin sağlanması, çocuk yaşta olanların eğitim ve terbiyesi için bir yer tahsis edilmesini istemiştir. Bunun üzerine II. Abdülhamid Şûrâ-yı Devlet-i toplayarak İstanbul’un ne tarafında hangi büyüklükte bir bina inşa edilmesi, tahsisat olarak nerelerden ne miktar şey ayırıp vermek lazım geleceğine dair ayrıntılı konuları müzakere ederek bir nizâm-nâme yazılmasını ve kendisine takdim edilmesini irade buyurmuştur. Bugün İstanbul’da ve Bilâd-ı Selâse’de (İstanbul, Edirne, Bursa) bulunan dilencilerin miktarı nedir? Bunların ne kadarı taşralı ne kadarı yerli ahalidendir? Bunların içerisinde ne kadarı hastalıklı kimsesiz ve çalışamayacak durumdadır.” Konunun araştırılıp bir defter hazırlanarak Şehremânet (Belediye) ve Zabtiye Nezâreti’ne bildirilmesi istenmiştir.³¹ Dilencilikğin yoğunlaşmasına “dilenciler müdürlüğü”nü konu alan arşiv kayıtlarından da öğrenmekteyiz. 7 Ağustos 1834 tarihli belgede de İstanbul ve Bilâd-ı Selâse’de dilencilerin çoğalması sebebiyle bunların kontrol altına alınmasının bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir.³²

Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi, 17 Nisan 1890 tarihinde kurulması düşünülen Dârülaceze için bir nizâm-nâme hazırlamak amacıyla toplanmıştır. Toplantı da

³⁰ Özbek, *a.g.e.*, s. 207-208. Dârülaceze’nin kapasitesinin bin kişiyle sınırlı olması İstanbul nüfusunun bir milyon sınırlarında olduğu ve kentte yoksulluğun önemli bir sorun olduğu düşünüldüğünde rakam yeterli görünmemektedir. Aynı yüzyıllarda Paris’teki yoksulluk evinin kapasitesi ise 8-9 bindir.

³¹ BOA, M.V. 52/70, 9 Şaban 1307/ 31 Mart 1890. “Taşra ahalisinden işi ve sanatı olmayub, İstanbul’a gelmek isteyenlerin salıverilmeyüb bunlardan işe yaramayan, çalışamayacak durumda olanlar ve kimsesiz çocukların mahalleri belirlenerek, devâir-i belediye ve eshab-ı hayrın (hayır sahiplerinin) iânesiyle (yardımıyla) işe muktedir olanların da imalat işlerinde çalıştırılması için vilayete tebligat gönderilmesi ve gerekenin yapılması için Dahiliye Nezâreti’ne durum yazı ile bildirilmiştir.”

³² Konu ile ilgili olarak Çavuşlar Emimi Süleyman ağanın dilenciler müdürü olarak tayin edildiği ve kendine uygun bir maaşın tahsis edilmesi defterdara emredilmiştir. Tekin, *a.g.m.*, s.578.

Dârülaceze'nin İstanbullu olan ve taşradan gelip uzun zamandır İstanbul'da oturmakta olan acezeyi barındıracağı belirtilmiştir. İstanbul'da Dârülaceze'ye alınacak kişi sayısının tespiti, Şehremanet tarafından idare heyeti kurulması vs. konular tartışılmıştır. Dârülaceze'ye başvurmayarak dilenenlerin hapis cezası ile cezalandırılmaları, taşralı olanların memleketlerine gönderilmesi usulünün diğer ülkelerde de uygulandığı, diğer şehirlerde de acezehaneler kurulması düşünüldüğü ifade edilerek "Tese'ülün Men'ine Dair Nizâm-nâme" (Dilenciliğin Önlenmesine Dair Tüzük) tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, 25 Nisan 1890 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında ele alınmış İstanbul'da dilenciliğin çokluğu, dost ve düşman nazarında olumsuz etkiler yarattığından padişahın dilenciliğin yasaklanmasını ayrıca hasta ve sakatlığı sebebiyle dilenenlerle kimsesiz çocukları kötü yollara düşmekten korumak ve terbiye etmek üzere özel bir yer kurulmasını emrettiği dile getirilmiştir.³³

Dârülaceze'nin yapımı 30 Mart 1890 tarihli irade ile emredilmesine rağmen, Dârülaceze inşasına ne vakit başlanılacağı ve inşaatın ne kadar süre içerisinde biteceği, Dârülaceze'nin resim ve planı yapılmış olduğu halde inşaat başlanılmamasının sebebinin ne olduğunun açıklanmasını istemiştir.³⁴ Bunun üzerine Dârülaceze'nin inşaatına başlanması için paranın olmadığı ve nerelerden para temin edilebileceği konusu gündeme gelmiştir.

1.1.4 Dârülaceze'nin Yapımı İçin Para Temini ve Bağışlar

Dârülaceze açılması fikrinin ilk kez ele alındığı, Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nin 7 Eylül 1886 tarihli toplantısında, Dârülaceze'ye tahsis olunacak gelirlere dair çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Eski padişahların gurabahaneleri için yaptığı vakıfların nakdi ve ayni gelirleri, belediyelerden fukara adıyla şuna buna verilmekte olan maaş ve yardımlar, maliye hazinesinden muhtaçlara dağıtılan maaşlar, İstanbul'da emlak ve arazi alım satımından, konser, balo ve tiyatroların giriş biletlerinden para alınması, senede iki defa balo düzenlenerek yardım biletleri çıkarılması, İstanbul'daki

³³ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 25-27. "Dersââdet'te köprü üzerinde bulunan ve ekserisi alil, mübtela vs. olan bir çok seelenin yerli ve ecnebi gelip geçenleri izaç itmekte ver çirkin görünmekte olduklarından bahisle bu halin meni zımnında istihazı lazım gelen tedabir..." Ayrıntılı bilgi için bkz: M.V. 112/36, 9 Şaban 1323 / 9 Ekim 1905, Dilenciliğin tamamen önlenmesi DH.MKT. 2165/36, 25 Ramazan 1316 / 6 Şubat 1899; Dârülaceze'ye müracaat etmeyerek dilencilik yapan, malul ve kimsesizlerin memleketlerine gönderilmeleri, DH.MKT. 2099/82 lef 1, 14 Rebiülahir 1316 /1 Eylül 1898; Dârülaceze'de bulunan dilenci ve acezeden tezkeresi olmayanlar hakkında kanuni işlem yapılacağı, MKT, MHM. 707/12 Lef 1-2, 8 Rebiülevvel 1317 / 17 Temmuz 1899.

³⁴ İ.DH. 1239/1236, 26 Zilhicce 1308/2 Ağustos 1891.

banka ve şirketlerden her sene belli oranda yardım alınması, kurban derilerinin Dârülaceze'ye verilmesi için mahallelerin teşvik edilmesi ve yoksullara bırakılan paralar ile bütün cemaatlerde gariplere yapılan yardımlar Dârülaceze'ye teslim edilmesi düşünülmüştür.³⁵

Dârülaceze'nin Kuruluşu ve Dilenciliğin Yasaklanması'na dair yayımlanan 11 Nisan 1896 tarihli nizâmnamenin 7. maddesinde ise Dârülaceze gelirleri şu şekilde ifade edilmiştir.³⁶

1 – Belediyenin el koyduğu eksik gramajlı ekmekler

2 – Dersaâdet'te (İstanbul) bulunan bütün tiyatroların giriş biletlerinden idare heyeti aracılığıyla düzenlenerek 20'şer ve 40'ar paralık pulların yapıştirilmesi³⁷

3 – Cami ve mabed kapılarına konulan sandıklarda toplanılacak bağışlar ile cemaat ve ahali arasında yoksullar için toplanacak yardımlar

4 – Madenler ve diğer girişimlere verilecek ayrıcalıklardan uygun şekilde alınacak para³⁸

5 – Bâbiâli tarafından uygun bulunacak diğer gelirlerden oluşacaktır.

Bunların dışında

* Tapu senetlerine yapılan zamma karşılık maliye hazinesinden senede toplam 800.000 kuruş

* Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi'ne işleyen vapur biletlerine eklenen on para

* Yolcu ve yük taşımacılığı yapan Seyr-i Sefain İdaresi'ne yakın iskelelere sefer yapan vapur biletlerine eklenen on para

* Hasta veya düşkün olup ölüncüye kadar bakılmak şartıyla Dârülaceze'ye bağışlanan mal, mülk, maaş ve gelirler Dârülaceze'ye tahsis edilecektir.³⁹

Dârülaceze'ye kaç kişi alınacağı belli olmadığından masrafının ne kadar olacağı da belli değildir. Bir şahsın bir senedeki elbise ve yemek masrafının 10 bin liraya varacağı düşünülürse karşımıza şu tablo çıkar. Dârülaceze'de bin kişi bulunur ise memur maaşıyla beraber senede 15 bin lira masraf çıkacaktır. Ancak Dârülaceze

³⁵ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 23.

³⁶ Y.PRK.A. 10/89, 27 Şevval 1313 / 11 Nisan 1896.

³⁷ Tiyatro ve eğlence yerlerinden Dârülaceze yardımı alınması fikri ilk olarak Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde dile getirilmiştir. İstanbul'da faaliyet gösteren yerli tiyatro kumpanyalarının biletlerine Dârülaceze yardımı olarak bilet tutarının %10'u kadar zam yapılmıştır. Yıldırım, *a.g.e.*, s.123

³⁸ 1895-1898 yılları arasında çeşitli madenlerden 2.216 kuruş alınmıştır. Bknz: 1899 tarihinde Dârülaceze'ye aidat vermek üzere ihale edilen madenlerin listesi. Paris Seferatı Müsteşarı Mösyö Philip Malhame'ye, gelirinin %5'ini hükümete, %1'ini de Dârülaceze'ye vermek şartıyla, 61 sene süreyle Galata Tüneli'nin imtiyazı verilmiştir. Yıldırım, *a.g.e.*, s. 130.

³⁹ Yıldırım *a.g.e.*, s. 115.

için şimdilik bu meblağ temin edilememiştir. Demiryolu ve maden imtiyazlarından senede bir miktar akçe verilmesini imtiyaz sahipleri kabul etse de verilen miktar yeterli gelmemiştir. Bu nedenle ihtiyaç duyulan 15 bin lirayı temin etmek için ve “sergi-yi umumi”yi açmak için Şirket-i Hayriye, İdare-i Mahsuse ve diğer şirketlerden ve Defter-i Hakani senetleri bedelinden 15 bin lira gelir bulunmalıdır. Sergi şimdi açılmayacak ise bu paranın Dârülaceze masraflarına karşılık kullanılması teklif edilmiştir.⁴⁰

Dârülaceze’ye başlangıçta 1000 kişi alınması kararlaştırılmışken padişah sayının 1500’e çıkmasını istemiştir. Padişah tarafından yaptırılan son keşifte Dârülaceze’nin inşa masraflarının 51, 450 altın liraya mal olacağı görülmüştür.⁴¹

1.1.5.1. Kişi ve Şirketler Tarafından Yapılan Hibe ve Bağışlar

Dârülaceze açılmadan, Defter-i Hakani Dersaâdet Senedat Klemi görevlilerinden Abdullah Sabit Efendi, Dârülaceze’ye gelir olmak üzere, Feriköy’deki arsasını bağışlamıştır. Mavzer Silah Fabrikası’nda müstahdem amele tarafından 25 bin kuruş bağışlanmıştır.⁴²

Sirkeci Hamidiye Caddesi’nde şekerlik yapmakta olan Hüseyin Kazım Şekercilik sanatında üstün maharet göstererek yenilik ve ilerleme getirmesi nedeniyle kendisine sanayi madalyası verilmiştir. Hüseyin Kazım’da buna karşılık 5 Ağustos 1894’te Dârülaceze’ye ramazan ayında ve mevlitlerde senede 50 Osmanlı lirası karşılığında, çeşitli şeker, şurup ve reçel vermeyi ve gerektiğinde miktarı artırmayı taahhüt etmiştir.⁴³

Ferik Şakir Paşa ile Almanya’da tüfek ve fişek fabrikaları ve tüfeklerin muayenesini yapan komisyon heyeti tarafından 25 Ağustos 1892 tarihinde 60.000 kuruş bağış yapmıştır. Beyoğlu’nda tünel karşısında Fankis adlı emtia mağazası tarafından 464 kuruş bağış yapılmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Y.A.HUS. 333/52 Lef 2, 7 Safer 1313/30 Temmuz 1895.

⁴¹ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 40.

⁴¹ Y.A.HUS. 333/52 Lef 2, 7 Safer 1313/ 30 Temmuz 1895. İnşaat masrafı müteahhit Vasilaki tarafından ilk önce yapılan keşifte 18 bin olarak söylenmişse de Vasilaki’ye şimdiki kadar parça parça 41 bin lira verilmiştir. Tahminen 5-6 bin lira alacağı kalmıştır. Bu para bankada Dârülaceze iâne karşılığı olarak bulunmaktadır.

⁴² Y.A.HUS. 333/52 Lef 2, 7 Safer 1313/30 Temmuz 1895.

⁴³ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 135.

⁴⁴ Y.A.HUS. 333/52 Lef 2, 7 Safer 1313/30 Temmuz 1895. bunların dışında III. Ordu-yu Hümâyün kumandanı ferik Fazlı Paşa tarafından 1000 kuruş, İtalya cemaatinden 3000 kuruş, Almanya Sefarathanesi’nde verilen ziyafetten hasıl olan paranın Tünel şirketi müdürü tarafından 3100 kuruş bağış

1.1.5.2. Padişah Tarafından Yapılan Bağışlar

Dârülaceze'nin yapım çalışmalarına II. Abdülhamid'in 1890 tarihli iradesi ile başlanmıştır. Dârülaceze'ye "Müslüman, Hıristiyan, Musevi her kim olursa olsun yalnız insan olmak ve Osmanlı" vatandaşı olmak şartıyla⁴⁵ din, mezhep ve ırk farkı gözetilmeksizin toplumun her kesiminden düşkünlerin kabul edileceğinin ilan edilmesi yapım masraflarına katılımı arttırmıştı.⁴⁶ Komisyon toplanarak Dârülaceze için yardım toplanmasına ve her türlü hediyein kabul edilmesine karar vermiştir. İnşaat masraflarına karşılık olmak üzere ilk hediye olarak padişah tarafından Mabeyn-i Hümâyûn'da yer alan dairede bulunan 7 bin lira değerindeki eşya bağışlanmıştır.⁴⁷

II. Abdülhamid kampanyanın en önemli bağışçısı olmuştur. Dârülaceze'nin giderlerini karşılamak üzere yardım kampanyası başlatan padişah, böylece halkın kampanyaya bağış yoluyla katılımını da teşvik etmiştir. Hali vakti yerinde olanların daha büyük payla kampanyaya katılmalarını sağlamak ve toplanmakta olan yardımları artırmak üzere II. Abdülhamid tarafından, özel bir sergi düzenlenmesi önerilmiştir. III. Bölüm'de ayrıntılı şekilde görüleceği üzere Abdülhamid'in sergi için bizzat bağışlamış olduğu eşyalar özenle ve ön planda sergilenmiştir.⁴⁸ Reşat Ekrem Koçu'ya göre sergide Sultan Abdülhamid'in şahsına ait eşyanın kabataslak dökümü şu şekildedir:

1. Bursa işi bir hamam takımı
2. İpekten bir yatak takımı
3. Bürümcükten gömleklik helali bezler
4. İşlemeli yastık yüzleri
5. Sırmalı el havluları
6. Bir seccade
7. İki küçük Uşak halısı
8. Mekteb-i Sanayi'de yapılmış konsol ve esvab dolabı
9. Oniki altın kaşık
10. Bağa kaşıklar
11. Beykoz işi cam mamulat
12. Harikulade nakışlı Türk çorapları ve eldivenler

---

yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dârülaceze'ye bazı şirket ve kişiler tarafından yapılan yardımlar. Y.A.HUS. 333/52 Lef 3, 7 Safer 1313/30 Temmuz 1895

⁴⁵ Servet-i Funun Dergisi, "Müessesatı Hayriye-i Hilafet Penahiden Dârülaceze Bina ve İnşaatını Ziyaret" 15 Temmuz 1309/ 27 Temmuz 1893, C. V, S. 124, s. 307.

⁴⁶ Yıldırım, a.g.e, s. 5.

⁴⁷ Ehasin-i Müessesat-ı Hayriye-i Hazret-i Hilafet Penahiden Dârülaceze, İstanbul 1324, s. 37.

⁴⁸ Özbek, a.g.e, s. 204.

13. Kürd ve acem halıları
14. Kütahya işi bir çini sofra takımı
15. Simkeşhanede yapılmış sırmalı işlemler
16. Antika bir nargile
17. Antika zarflı kahve fincanları
18. Sedefli çekmeceler, iskemleler, tavlalar

Sergide teşhir edilen eşyalar konusunda çeşitli rivayetler ortaya atılmıştır. Koçu'ya göre eşyalar sultanın şahsına aittir. Hatta eşyaların hepsinin üzerinde kendi markaları vardır. Dârülaceze'ye ilk yardım yapanlar üzerinde kurucusunun adını taşıyan hatıraya sahip olacaklardır. Padişahın bağışladığı eşyaların fiyatlarının tespit edilerek üzerlerine etiketleri konularak sergilenmesini, bu şekilde satılmasını istemiştir. Böylece herkes padişahın eşyası arasından sevdiği bir eşyayı satın alabilecekti.⁴⁹ Nuran Yıldırım ise bağışlanan eşyaların Sultan Abdülhamid'in şahsına ait olduğu görüşüne karşı çıkmıştır.⁵⁰ Padişahın bağış yaptığı eşyaların yer aldığı 68 sayfalık defterde Abud Efendi tarafından bağışlanan çok kıymetli eşyaların bulunduğu görülmektedir.⁵¹ Ayrıca defterde çok değerli eşyaların yanı sıra maddi değeri yüksek olmayan eşyalarda yer almıştır. Dönemin gazetelerinde ise bağışlanan eşyalarda bahsedilirken “Memalik-i Şahane'nin kaffe-i vilayetinin ...” şeklinde ifadeler kullanılması bizim de dikkatimizi çekmiştir. Konu ile ilgili yapılacak detaylı araştırmaların bu durumu açıklığa kavuşturacağını ümit ediyoruz.

Dârülaceze' nin inşaat masraflarının tamamlanabilmesi için 45.000 liraya ihtiyaç duyulmuştur.⁵² 1891 tarihli Bağdat Salnamesi'nde II. Abdülhamid'in inşaat masrafları için 10.000 kuruş verdiği, arazi bedeli için 5775 kuruş, eşya ve diğer ihtiyaçlar için ise 23024 kuruş, 20 para bağışlandığı bildirilmiştir.⁵³

Padişahın, bağışladığı eşyanın listesi 68 sayfalık defter halinde düzenlenmiştir.⁵⁴ Defterde padişahın yanı sıra Abud Efendi'nin de bağış yaptığı

---

⁴⁹ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e*, s. 39.

⁵⁰ Yıldırım, *a.g.e*, s. 32.

⁵¹ Y.E.E.d, 280. ,15 Cemaziyel Ahir 1309 / 16 Ocak 1892, s. 2-3-4.

⁵² Sabah, nr:1602, 20 Ramazan 1308 / 29 Nisan 1891.

⁵³ 1318 Bağdat Vilayet Salnamesi, H. 1318 ve 1316-1317, s. 132-181-190.

⁵⁴ “Dârülaceze'nin masaraf-ı inşaiyesine medâr olmak üzere taraf-ı eşref-i hazreti padişahiden lütfen ihsan buyrulup irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülükâne Beyoğlu'nda küşâd olunan sergide bi'l-müzayede furûht olunan eşya ve sairenin esmânını havi defterdir.

görülmektedir. Deftere göre eşyaların satışından toplam 311.079 kuruş elde edilerek Bank-ı Osmâni İdaresi'ne teslim edilmiştir.⁵⁵

1.1.5 Dârülaceze'nin Açılışı

Dârülaceze'nin açılmasına dair en eski belge 1886 tarihine ait olmasına karşın, Dârülaceze'nin yapım çalışmalarına dört yıl gibi uzun bir süre sonrasında II. Abdülhamid'in 30 Mart 1890 tarihli iradesiyle başlamıştır. 10 Kasım 1892 tarihinde temelleri atılan Dârülaceze'nin inşaatı tamamlanınca anahtarı, Dahiliye Nâzırı Halil Rıfat Paşa tarafından II. Abdülhamid'e teslim edilmiştir. 30 Ocak 1896 tarihli belgede Dârülaceze'nin "... yarınki cuma günü saat 9 raddelerinde ... icrayı resmi küşadı gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Açılışı ertelenen Dârülaceze eksikliklerinin tamamlanmasından sonra II. Abdülhamid'in doğum günü olarak kutlanan 16 Şaban 1313 (31 Ocak 1896) cuma günü saat 9.00'da sade bir törenle halkın hizmetine sunulmuştur.⁵⁶

---

⁵⁵Y.EE.d, 280.,15 Cemaziyel Ahir 1309 / 16 Ocak 1892.

⁵⁶İ.HUS.45/43, lef 2, 15 Safer 1313/ 7 Ağustos 1895.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. 1891 Dârülaceze Sergisi'nin Hazırlık Çalışması

2.2. 1891 Dârülaceze Sergisi'nin Açılış Gerekçesi

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde Romanya, Bulgaristan, Batum, Kafkasya, Bosna gibi pek çok bölgeden İstanbul'a göçler yaşanmış, bu sırada tahtta bulunan Sultan II. Abdülhamid, Müslümanların halifesi olarak göçmenlere kucak açmıştır. 1878 tarihinden sonra muhacirlerin içerisinde dul, yetim, kimsesiz, yaşlı, sakat, aciz ve geçimini sağlayamayacak durumda olan insanlarda yer almıştır. Rumeli ve Kafkaslar'dan İstanbul'a yüzbinlerce muhacir gelmiştir. Bunların barınma ve iâşelerini sağlamak Osmanlı hükümeti için büyük problem oluşturmuştur. Geçici olarak İstanbul'da barındırılan muhacirler Yeni Camii, Ayasofya Camii, Sultan Ahmed Camii gibi büyük camiler başta olmak üzere diğer camilere, boş arsalar, tekkelere, medreselere, mescitlere, mekteplere, hususi binalara, barakalara, boş arsalar, çiftliklere yerleştirilmişlerdir. Muhacirlerin masraflarını karşılamak üzere devletin yaptığı yardımlar yetersiz kalmış, halktan tam destek istenmiştir. Karaköy Köprüsü geliri onlara bağlanmış, gelirinin muhacirlere bağışlandığı tiyatro ve konser gibi etkinliklerde düzenlenmiştir. Bu şekilde oluşturulan fonlarla muhacirlerin iâşe, yol ve iskan masrafları karşılanmaya çalışılmıştır.⁵⁷

Osmanlı Devleti göçmen kfilesini iskân ederken öncelikle İstanbul dışını hedeflemiştir. Çünkü İstanbul kalabalık bir nüfusa sahiptir ve başkent olduğu için kentte yaşanacak sıkıntılar devlet nazarında hoş karşılanmamaktaydı. Kafilenin şehir merkezinden ziyade kırsal alanlara, metruk arazilere, vakıf ve hazineye ait çiftliklere yerleştirilmesi de salgın hastalık ve güvenlik nedeniyle uygun bulunmuştur. 1877 yılına kadar şehirlerdeki ve yakınlarındaki arazilere iskâna müsaade edilmemekle birlikte daha sonraları yer sıkıntısı çekildiği için buralara da izin verilmeye başlanmıştır.⁵⁸

İstanbul nüfusunda yaşanan artışa, geçimlerini herhangi bir işte çalışmadan sağlayanların takip edilememesi sonucunda dilencilerin çoğalması, hasta ve sakat olmadığı halde dilencilik yapan kişilerin çeşitli suçlar işlemesi İstanbul'da dilenciliğin yasaklanmasına neden olmuştur. Dilencilik yasaklandıktan sonra bakacak kimsesi

⁵⁷ Ayşe Pul, "1877-78 Osmanlı – Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Çalışmaları", (Tarih Okulu Dergisi, Yıl 6, S. XV., 2013), s. 163.

⁵⁸ Pul, a.g.m., s. 165.

olmayanlara ise hükümetin kuracağı Dârülaceze’de bakılması kararlaştırılmıştır.⁵⁹ Osmanlı eliti dilencilik ve tembelliği sadece asayiş ve kentsel mekanların düzeni sorunu çerçevesinde değil, bilakis toplumu oluşturan iktisadi ve ahlaki ilkelerin ihlali olarak görmüştür. Ancak II. Abdülhamid’in iktidar stratejisi içerisinde yoksullar, padişahın hayır işlerinin muhatapları olarak görülmüştür.⁶⁰

Osmanlı Devleti’nde sergi faaliyetleri XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme göstermiştir. Bu dönem, buhar teknolojisine dayalı sanayileşme devriminin yaşandığı bir dönem olmasının yanı sıra, sergi kültürünün başlayıp yaygınlaştığı bir dönem olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin gerek ulusal gerekse uluslararası sergilere katılım amacını ilk bölümde izah etmeye çalışmıştık. Devletin, daha doğrusu Sultan II. Abdülhamid’in öncülük ettiği Dârülaceze Sergisi diğer sergilere nazaran farklı bir amaç taşımaktadır. Serginin açılış amacı 23 Temmuz 1891 tarihli Takvim-i Vekayi Gazetesi’nde “... *istisna-i kaffe-i tebaa-i şahanelerinin aceze ve alil ve sakatlarının iaşelerine mahsus olmak üzere Dersââdet’te inşası taht-ı irade-i seniyyede bulunan Dârülaceze’nin masarîf-i inşaiyesine medar olmak üzere...*” şeklinde yer almıştır.⁶¹

Görüldüğü üzere inşaat masraflarının karşılanması için gerekli paranın temin edilmesi gerekiyordu. Yapılacak ilk iş Dârülaceze’nin inşa masraflarının ne kadar olacağı ve bu paranın nasıl temin edileceği olmuştur. İnşaat masraflarının tamamlanabilmesi için yapılan keşiflerde farklı fiyatlar ortaya çıkmıştır. İlk keşifte 18 bin liraya mal olacağı söylenmiş ancak en son keşifte inşaat masraflarının tamamlanabilmesi için 45.000 liraya ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır.⁶²

Dârülaceze’nin inşaat masraflarını karşılamak üzere Mabeyn-i Hümayûn’daki Daire-i Mahsuse’de bulunan 7 bin lira kıymetindeki eşya padişah tarafından bağışlanmıştır. Eşyanın piyangoya konulması Maliye Nâzırı Agop Paşa başkanlığındaki Komisyon tarafından hatırlatılmış hatta konu ile ilgili mazbata hazırlanmışsa da padişah tarafından uygun görülmemiştir.⁶³

Sultan Abdülhamid’in Dârülaceze için yaptığı bu bağışlar, halkın bağış yoluyla yapılacak olan yardım kampanyalarına destek olması yolunda atılmış bir adımdır.

⁵⁹ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 14-15.

⁶⁰ Nadir Özbek, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi*”, (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Zabıta Dairesi Başkanlığı, 2009), s.25

⁶¹ Takvim-i Vekayi, 24 Safer 1309/29 Eylül 1891.

⁶² Sabah, nr:1602, 20 Ramazan 1308 / 29 Nisan 1891.

⁶³ Sabah, nr:1602, 20 Ramazan 1308/ 29 Nisan 1891.

Adı geçen eşyanın piyangoya konulması hakkında bkz. MV. 62/69, 13 Recep 1308/ 22 Şubat 1891.

Yayınladığı iradede Dârülaceze'nin ahaliye hizmet için kurulduğunu halktan katkı payı istemenin meşru ve gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Toplanmakta olan yardımları artırmak ve geniş kitlelere ulaştırmak için 19 Temmuz 1891 tarihinde Beyoğlu'nda bir sergi açılmasını emretmiştir. Dârülaceze'nin inşa masraflarının sergiden elde edilebilecek paralarla karşılanması düşünülmüştür.⁶⁴

2.3. Sergi Komisyonunun Oluşturulması

Dârülaceze'nin inşaat masraflarının karşılanması için gelir temin edilmesine yönelik, başta padişah olmak üzere çeşitli kişi ve kurumların öncülüğünde sürdürülen yardım faaliyetlerinin tek bir merkezde toplanması öngörülmüştür. Dârülaceze'nin inşasına başlandığı ilk günden itibaren konu Abdülhamid tarafından kamuoyunu etkilemek üzere başarıyla kullanılmıştır. İnşaata mali kaynak sağlamak üzere düzenlenen yardım kampanyasının padişahın hayırseverliğinin ve cömertliğinin görünür kılındığı bir kampanya haline dönüştürülmüş olması bunun en iyi örneğini oluşturmaktadır. Halkın bağış yoluyla katılımı üzerine kurulu söz konusu yardım kampanyası- ki Abdülhamid bu kampanyanın en önemli başışçısıdır – padişahın yoksul halkın yegâne koruyucusu olduğu mesajının geniş kitlelere yayılmasını kolaylaştırmıştır.⁶⁵

II. Abdülhamid Dârülaceze'nin inşa masraflarının sergiden elde edilebilecek paralarla karşılanması konusunun Meclis-i Vükela'da tartışılarak neticenin kendisine rapor halinde sunulmasını istemiştir. Meclis-i Vükela 15 Ekim 1890 tarihli toplantısında Dârülaceze'nin inşa masraflarını temin edebilmek için düzenlenen yardım kampanyasının tek bir merkezden yürütülmesi amacıyla bir komisyon kurulmasını istemiştir. Kurulan İâne Komisyonu Başkanlığı'na Maliye Nâzırı Agop (Kazazyan) seçilmiştir. Meclis-i Vükela'nın görüşleri alınarak komisyon üyelerinin şu kişilerden oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁶⁶

- 1- Ticaret ve Nafia Nâzırı Raif Paşa
- 2 – Ticaret Odası Başkanı Azaryan Efendi
- 3 – Tüccar Apik Efendi
- 4 – Bank-ı Osmani Direktörü Mösyö Edgar Vincent
- 5 – Esham ve Kambiyo Şirketi Direktörü Mösyö Berker

⁶⁴ Özbek, *a.g.e.*, s. 203.

⁶⁵ Özbek, *a.g.e.*, s. 202.

⁶⁶ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 28.

6 – Şehremaneti Meclis Üyesi Hacı Kamil Efendi

7 – Ticaret Odası İkinci Başkanı Ferid Bey

8 – Tüccar Şerif Ali Efendi

9 – Mösyö Mavrakordato

10 – Tüccar Kezzapçioğlu

"Dârülaceze komisyonu düünkü gün Hazine-i Celile-i Melbuse'de üçüncü defa toplanmıştır. Bu defaki toplantıda mezkur Dârülaceze için ne suretle îanat olunmak lazım geleceği hakkında icrayı müzakerat olunmuştur." ⁶⁷

Sabah Gazetesi'nin 30 Nisan 1891 tarihli haberinde konu ile ilgili şu haber yer almıştır:

"Padişahın başkanlığını yaptığı, başkan vekilliğini ise Teftiş-i Askeri Komisyon üyelerinden Tevfik Paşa'nın üstlendiği komisyon ise ".... serginin suret teşekkülüne dair icrayı müzakere etmek üzere görevlendirilmiştir ..."

Padişahın yaverlerinden Tevfik Paşa'nın başkan vekilliği yaptığı komisyonda serginin oluşum şekline dair görüşmelerde bulunmak üzere Teşrifat-ı Umumiye Nâzırı (Protokol Genel Müdürü) ve Divân-ı Hümâyûn Müdürü Hamdi Beyefendi, Ticaret Odası Reîsi Azaryan Efendi⁶⁸, Osmanlı Bankası Müdürü Sir Edgar Vinson⁶⁹, Komanto Bankası direktörlerinden Viktor Efendi ve Banker Mösyö Biker ve Mösyö Mavrakordato'nun⁷⁰ yer almasına karar verilmiştir.⁷¹

Dârülaceze îâne (yardım) komisyonu kampanya sırasında padişahın Dârülaceze'nin en önemli bağışçısı olduğu, hayırseverliği ve cömertliğiyle halkın yegâne koruyucusu olduğu fikrini pekiştirmek için iane sergisi için Abdülhamid'in bağışladığı eşyalar özenle ve ön planda sergilenmiş, serginin tören havası içerisinde icra edilmesi için gayret edilmiştir.

⁶⁷ Takvim-i Vekayi, 24 Safer 1309/29 Eylül 1891.

⁶⁸ Azaryan Aristakis Efendi; Cemiyet-i Ticariye dahil olmak üzere, Dersaâdet Ticaret Odası'nın kuruluşundan 1897 yılına kadar 18 yıl başkanlık görevini yürütmüştür. Varlıklı ve tüccar bir aileye mensup olan Azaryan Efendi, gelirlerinin önemli bir kısmını hastane, okul ve diğer hayır işleri için harcamıştır. Ufuk Gülsoy, Bayram Nazır, *"Türkiye'de Ticareti Öncü Kuruluşu, Dersaâdet Ticaret Odası (1882-1923)"*, (İstanbul: İstanbul: İTO Yayınları, 2009), s. 84-85.

⁶⁹ Edgar Vincent 1889-1897 yılları arasında Osmanlı Bankası'nın genel müdürlüğünü yapmıştır. Sir Vincent'in 1895 yılında altın madenlerini işletmek için hayali bir şirket kurduğu ve şirketin kısa bir süre sonra iflas ettiğinden bahsetmektedir. Murat Koraltürk, *"Osmanlı Devleti'nde Şirketleşme ve İlk Anonim Borsa'nın Kuruluşu"*, (Ankara: Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, C. 3, 1999), s. 446. Duyun-ı Umumiye Konseyi'nde İngiliz delegesi olarak görev yapmıştır. Mısır Hükümeti Mali Danışmanlığı da yapmıştır. Haydar Kazgan, *"Galata Bankerleri"*, (Ankara: Orion Yayınevi, C. 2, 2005), s. 45.

⁷⁰ Mavra Kordato Efendi'nin II. Abdülhamid döneminde Orman, Maadin ve Ziraat Nazırı olarak Ayan Meclisi'ne atanan Rum üyeler arasında yer aldığı görülmektedir. H. Aliyar Demirci, *"II. Meşrutiyet'te Ayan Meclisi 1908-1912"*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006), s. 74.

⁷¹ Sabah, nr:1603, 21 Ramazan 1308/ 30 Nisan 1891.

Yardım kampanyası sadece İstanbul’la sınırlandırılmamış ve imparatorluğun hemen her köşesinde icra edilmiştir. Gazeteler halkın kampanyaya teşvikini artırmak için birçok girişimde bulunmuşlardır. Teşrifat-ı Umumiye Nâzırı Münir Paşa ile Beyoğlu Fransız Tiyatrosu da İstanbul’daki yabancıları hedefleyen bir balo düzenlemiştir. İslam dünyasının birçok köşesinde de küçükte olsa bağış kampanyaları düzenlenmiştir. Örneğin; Şehbender Kamil Efendi küçük bir Müslüman nüfus barındıran ve kendisi de görece küçük bir ada olan Galos’ta bir yardım kampanyası düzenlenmiştir. Bu durum hilafet teması üzerine kurulu siyasi söylemin uluslararası kamuoyunda karşılık bulduğunu göstermektedir.⁷²

2.4. Sergi Komisyonunun İşleyişi

Sergi komisyonu; sergiyle gönderilecek eşyanın teslimi, teşhiri, muhafazası, sergiden elde edilecek hasılatın muhafazası, sergide görev alacak memurların tespiti, sergiye bağışlanan eşyaların fiyatının tespiti, sergi binasının seçilmesi ve düzenlenmesi gibi sergiye dair çalışmaların organize şekilde yapılması görevini üstlenmişlerdir.

2.5. Sergi Binasının Seçilmesi

Sergi komisyonun ilk çalışması sergiye tahsis edilecek binanın seçilmesi olmuştur. Dârülaceze İâne Komisyonu marifetiyle satılacak eşya için Beyoğlu’nda Büyükcadde’de bulunan Ekmekçibaşısı Noradunkyan Efendi’nin 77 numaralı hanesi sergi yeri olarak tahsil edilmiştir.⁷³

Sergi binasının sahibi Hagop Noradunkyan Efendi dönemin en ünlü Ermenilerinden olan Tophane Ekmekçibaşısı ve ekmekçiler sınıfının nizam ustası olarak bilinen Harutyun veya Artin Amira ‘nın kardeşi olan Bagdasar Noradunkyan’ın oğludur.⁷⁴

⁷² Bombay, Rostov, Sivastopol Şehbenderleri de kendi bölgelerinde Dârülaceze için yardım kampanyaları toplamışlardır. 50 bin kuruşa karşı gelecek şekilde bastırılan biletler İstanbul ve vilayetlerdeki devlet dairelerine gönderilerek devlet memurlarının da kampanyaya katılımı teşvik edilmiştir. Özbek, *a.g.e.*, s. 203-205.

⁷³ Sabah, nr:681,14 Zilhicce 1308/ 21 Temmuz 1891.Yapılan araştırmalar neticesinde gerek arşiv belgeleri gerekse dönemin süreli yayınlarında hane sahibinin ismi verilmemiş ‘‘Ekmekçibaşısı Noradunkyan Efendi’’şeklinde zikredilmiştir. Ancak Nuran Yıldırım ‘‘Dârülaceze’’ isimli eserinde bina sahibinin ismini ‘‘Agop Noradunkyan’’ şeklinde zikretmiştir. Kevork Pamukciyan ise makalesinde bu ismi Hagop şeklinde telaffuz etmiştir.

⁷⁴ Kevork Pamukciyan, ‘‘Divrikli Noradunkyan Ailesi ve Kapriel Noradunkyan Efendi’’, (İstanbul: *Tarih ve Toplum Dergisi, İletişim Yayınları*, C. 9, S.49, 1988), s. 42-44.

Ekmekçibaşı, askerlerin ekmek tayinini iltizam suretiyle üzerine alanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Askeriye Ekmekçibaşısı olarak bilinen Hagop Noradunkyan 1812 yılında doğmuş ve 1896 yılında ölmüştür. 1857 yılında Kasımpaşa'da ki Surp Hagop kilisesinin onarılmasına katkıda bulunmuş, Beyoğlu'ndaki Üç Horan Kilisesi'nde idari görevlerde bulunmuştur.1872-1874 yıllarında ise Yedikule Ermeni Hastahanesi'nin idare heyeti üyeliğinde bulunmuştur.⁷⁵

22 Şubat 1891 tarihli belgede ise serginin “*Tepebaşı Bahçesi derununda vaki tiyatroya mahallinde*” düzenlenmesine karar verilmiştir. Tepebaşı Bahçesi, Beyoğlu'nda Tepebaşı'nda yer almakta olup Osmanlı döneminde XIX. yüzyılda Petits Champs olarak adlandırılmaktaydı. Bahçenin açılışı 24 Temmuz 1880' de yapılmıştır. Bahçeden içeri Mezarlık Caddesi üzerindeki iki tarafı sütunlu, büyük demir parmaklı kapıdan girildiğinde ‘*sağda ahşap bir köşk*’ yer almaktaydı. Köşkün Noradunkyan Efendi'ye ait olduğunu düşünmekteyiz. Bahçenin içerisinde tiyatro yapılması fikri 1880 yılında Beyoğlu yangınından sonra ortaya atılmıştır. Tepebaşı kışlık ve yazlık tiyatroları olarak adlandırılan yapı bugün Tüyap Sergi binası ile katlı otoparkın bulunduğu yerde yer almaktadır.1880 yılında burada gösterilerin yapıldığı ve konserlerin verildiği bilinmektedir. Dönemin gazetelerinde adı geçen köşkün de bu tiyatroya ait ahşap bir bina olduğu ve binanın birinci katında bir sergi salonunun bulunduğu bilgisi yer almıştır.⁷⁶ Adı geçen hane sahibinin kira almaksızın üç gün içerisinde binayı terk edeceği de belirtilmiştir.⁷⁷ Hanenin büyük kapısının girişine, sağ ve sol tarafına Osmanlı Devleti'ne ait zafer ayetleriyle süslenmiş ve iç ve dış taraflarına da birer Osmanlı arması asılmıştır. Alt kat salondan birinci kata çıkan merdiven kapısı üzerine de padişah tuğrası bulunan levha konulmuştur. Hanenin her tarafı halı, kilim ve birbirinden farklı dokumalarla döşenmiştir.⁷⁸

Dârülaceze inşaatı için kullanılmak üzere bağışlanan bazı mamulat (işlenmiş şeyler) ve bağışlanan eşyanın bedelini nakde çevirmek üzere Beyoğlu'nda bir yer tedarik edilmiştir. Bu yeri adı geçen eşyayı içine alıp almayacağını bilinmemesinden

⁷⁵ H. 1280/ M.1863 senesinde ekmek işinin levazım idaresi tarafından temin edilmesine karar verildiğinden ekmekçibaşılık tarihe karışmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimler ve Terimler Sözlüğü, (İstanbul: MEB Yay., C. 1, 1993), s. 569. Osmanlı devletinde 1106-1245 /1695-1829 arasında 29 adet Ekmekçibaşı defterinin bulunduğu bilinmektedir. Yusuf Sarıncay, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, (İstanbul, 2010), s. 148.

⁷⁶ Seza Durudoğan, “*Tepebaşı Bahçesi*”, (İstanbul: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 7, 1994), s. 249-250.

⁷⁷ MV.62/94, 13 Recep 1308 / 22 Şubat 1891.

⁷⁸ Sabah, nr:681, 14 Zilhicce 1308/21 Temmuz 1891.

dolayı Dârülaceze komisyon başkanı Tevfik Paşa ve Kambiyo Esham Bankası Direktörü Mösyö Parker ile muteber bankerlerden Mösyö Mavrakardato Mabeyn-i Hümâyûn'a gelerek eşya ve mamulatı görmek için padişahın uygun bulunduğu zamanda söz konusu haneyi ziyaret edecektir.⁷⁹

Söz konusu hane üç katlıdır. Eşya-yı nefisenin yerleştirilmesi için Ekmekçibaşı Hanesi çeşitli oda ve salonlara ayrılmıştır. Odalar ayrıca 1'den 8'e kadar numaralandırılmıştır. Eşyaların çeşitli oda ve salonlara taksim edilmesinin nedeni eşyaların satışına başlanmasına rağmen binanın satışa uygun olmamasıdır.⁸⁰

Ekmekçibaşı Navrodikyan Efendi'den kiralanan hane için herhangi bir ücret ödenmemiştir. Ekmekçibaşı bu durumu iftihar kaynağı saydığından dolayı ücret talep etmemiştir.⁸¹

---

⁷⁹ Y.PRK.ML.11/30, 29 Cemaziyelevvel 1308 / 10 Ocak 1891. "... bazı mamulat ve eşyayı sanaiyenin esmanı Dârülaceze inşaatına sarf olunmak için sureti münasibde nakde tahvili zamanında Beyoğlu'nda münasib bir mahal tedarik olunmak üzere....."

⁸⁰ Oda numaraları gazete ve arşiv belgelerinde olduğu şekliyle yazılmıştır. Y.PRK.SRN. 2 / 97, 30 Şevval 1308 / 8 Haziran 1891

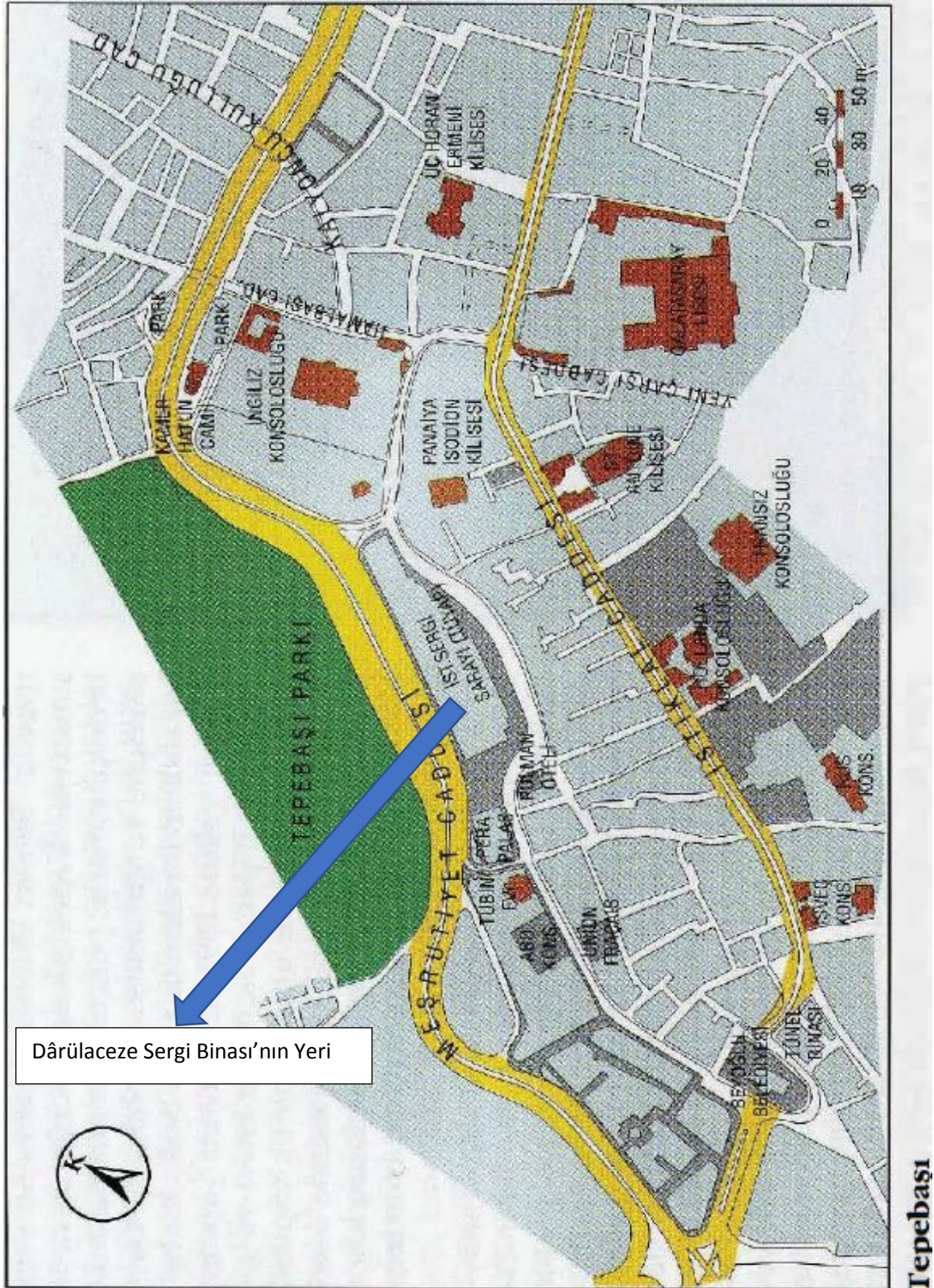
⁸¹ Ehasin Müessesat-ı Hayriye-i Hazret-i Hilafetpenahiden Dârülaceze, İstanbul 1324.

Şekil 1: 19. yy. sonu – 20. yy. başları Beyoğlu⁸²

⁸² Nur Akın, “Beyoğlu”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları), C. 2, 1994, s. 213.

Şekil 2: Dârülaceze Sergi Binası'nın Yeri. (Günümüzde TÜYAP İstanbul Sergi Sarayı olarak kullanılmaktadır)⁸³

⁸³ Seza Durudoğan, "Tepebaşı Bahçesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları), c.VII, s. 249.

Tepebaşı'daki kışlık tiyatro binası, 1930.

Şekil 3: Tepebaşı'ndaki kışlık tiyatro binası, 1930.⁸⁴

Şekil 4: Tepebaşı Bahçesi (1950)⁸⁵

⁸⁴ Seza Durudoğan, *a.g.e.*, s. 250.

⁸⁵ Seza Durudoğan, *a.g.e.*, s. 251.

Görüldüğü üzere sergi binasının seçiminde Ekmekçibaşı Navrodukyan Efendi'nin hanesi uygun görülmüştür. Sergi çalışmalarının 4 ay sürdüğü düşünüldüğünde zaman darlığı ve koşulların yetersizliğinin sergi binasının seçiminde dikkate alındığını düşünmekteyiz.

2.6. Sergi Binasının Odalara Ayrılması⁸⁶

Sergi yalnız bir salondan ibaret olmayıp birçok daire (oda)dan müteşekkildir.

Bir, iki ve üç numaralı odalar: Bu odalara Bursakâri hamam takımı ve örtüleri ile harirden (ipek) yapılmış yatak ve çarşaf, gömleklik hilali (ay şeklinde) bezler, işlemeli yastık, yastık yüzü, seccade, meşlah, ipekli el havluları, çorap ve Halep'in nefis kumaşları (Akmişe-i nefise) yerleştirilmiştir.

Dört numaralı oda: Kürt ve Acem halılarıyla bunlara benzeyen nefis dokumalara tahsil edilmiştir.

Beş numaralı oda: Kütahya'da imal edilen gayet zarif Saksonya takımlar, antika nargile, çubuk lüleler, sigara takımları ve simkeşhâne-i Amire'de yapılmış sırma ve furma, antika kahve fincan ve zarfları, tesbih ve kaşıklar konulmuştur.

Altı numaralı oda: Terazi, Osmanlı antikalarından sedefli tavla, iskemleler, ceviz çekmece ve çeşitli antika saraciyeye bulunuyordu.

Sekiz numaralı oda: Tüccar Abud Efendi'nin hediye ettiği antika ve çeşitli nefis eşya orta katta bulunan sekiz numaralı odada gözleri kamaştırmaktaydı.⁸⁷

Bir başka kaynakta ise serginin iki odasının ticaret erbabının ileri gelenlerinden Abud (Abdo) Efendi ile ortağı Mardiona tarafından hediye edilmiş, nadide ve kıymetli mamulat, zarif kaplar ve züccaciye ile doldurulduğundan bahsetmiştir.

8ve 10 numaralı oda ise ise padişah tarafından bağışlanan eşyalara tahsis edilmiştir.⁸⁸

⁸⁶ Sabah, nr: 681, 13 Zilhicce 1308 / 20 Temmuz 1891.

⁸⁷ Sabah, nr: 681, 13 Zilhicce 1308 / 20 Temmuz 1891.

⁸⁸ Resimli Gazete, "Dârülaceze Sergisi", (İstanbul: 30 Zilhicce 1308/ 6 Ağustos 1891, S. 20), s. 242.

2.7. Eşyaların Sergiye Gönderilmesi

2.7.1. Eşyanın Niteliği

Dârülaceze'nin inşası için padişah tarafından bağışlanan nefis eşyalar ile halk tarafından bağış yapılacak eşya komisyon tarafından alınıp, teslim edilecektir. Söz konusu eşyanın teşhire imkan verebilecek, para getirebilecek türden olması planlanmıştır. Eşyanın içeriğine dair bilgiler III. bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Komisyonu gönderilecek eşyanın büyüklüğü, miktarı, fiyatı ve eşya gönderen kişinin imzasının bulunduğu pusulanın iki nüsha şeklinde eşya ile beraber gönderilmesi icap etmektedir.⁸⁹

Dârülaceze'ye yardım olarak verilen eşya ve değerli mallar ile padişah tarafından bağışlanan eşyaların muhafaza edilmesinden sergi müdürü ve mubassır sorumludur. Eşyanın teslimi sırasında sergi müdürü ve mubassırın ıslak imzasının bulunduğu iki nüsha defter ve iki adet pusulanın birincisi; eşyayı teslim eden kişiye diğer nüshası ise sergi katibine iade edilmelidir.⁹⁰

Yardım olarak gönderilen eşya ve değerli mallar ile padişah tarafından bağışlanan eşyaya, bağlı bulunduğu komisyon tarafından numaralar konulmalıdır. Eşyanın önceden kararlaştırılan fiyatları dahi incelenmelidir. Eşya fiyatlarında duruma göre arttırma veya azaltma yapılabilir. Eşya fiyatlarında yapılacak değişikliklerin sebebi de özel deftere kayıt edilmelidir.⁹¹

Sergi kâtibi bağış yapılan eşyayı, gönderilme tarihini göz önünde bulundurarak, sırasıyla eşyanın fiyatını, kim tarafından bağış yapıldığını gösteren ayrı bir deftere kaydetmelidir. Bu defterin eşya ile alınıp kabul edilen defterlere kolaylıkla uygulanmasına dikkat edilmelidir. Yardım için gönderilen eşyanın ve eşya gönderenlerin isimleri her dört günde bir padişaha takdim edilecektir. Dârülaceze'ye bağış olarak eşya, değerli mallar ve akçe gönderenlerin gönderdikleri eşyanın cinsi, miktarı ve değeri her dört günde bir gazeteler aracılığıyla ilan edilecektir.⁹²

---

⁸⁹ Arşivde belge tarihi 30 Şevval olarak gösterilmiştir. Şevval ayı 29 gün çektiğinden dolayı yanlışlık olduğu düşünülerek belge tarihi olarak 29 Şevval kullanılacaktır. Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹⁰ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹¹ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹² Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

Yardım olarak gönderilen eşya ve değerli mallar serginin özel bir dairesine asılmalıdır. Duruma göre eşyanın üzerine numarası ve fiyatını gösteren etiket konulmalıdır.⁹³

Sergiden eşya satın alınması, sergiye bağış yapılmak üzere eşya gönderilmesi veya para yardım edilmesi, Dârülaceze'ye bağış yapmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle eşya göndermeyerek nakit yardımı yapılması da memnuniyetle kabul edilmiştir. Bu konuda da aynı işlemler uygulanacaktır.⁹⁴

Dârülaceze inşası için yapılan bağışların miktarı az veya çok ne olursa olsun eşya veya nakit gönderen ve bağışlayanlar serginin Rumeli'ndeki müzesini istedikleri zaman ziyaret edip, hediye ettikleri eşya veya paranın hesabını inceleyebileceklerdir.⁹⁵

2.7.2. Eşyanın Satış Şekli

Eşyanın teslim edilmesinden sonra eşyanın fiyat tespiti ve satılması konusu gündeme gelmiştir.

Sergiye bağışlanan eşyalar, Padişahın başkanlığında, Teftişat-ı Askeri Komisyon Alisi azasından Tevfik Paşa'nın sorumluluğundaki komisyon tarafından satışa çıkarılacaktır.⁹⁶

Dârülaceze İâne Komisyonu Maliye Nezareti'nde yaptığı toplantı sonucunda, kaleme aldığı 10 Şubat 1891 tarihli mazbatada; bilet dağıtmak suretiyle on – on beş bin liradan fazla para toplanamayacağı, piyangoya da itirazlar geleceğinden para temini için başka yollar araştırılması, düşünülmüştür.⁹⁷ Söz konusu eşyanın sergi açılması suretiyle satılması ve Tepebaşı Bahçesi'nde yer alan tiyatrodaki sergilenmesi uygun görülmüştür. Eşyanın nakledileceği haneden kira alınmamış ve hane sahibinden sergi için üç ay süre istenmiştir.⁹⁸

⁹³ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹⁴ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹⁵ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹⁶ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

⁹⁷ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 29.

⁹⁸ MV. 62/69, 13 Recep 1308 / 22 Şubat 1891.

2.7.3. Eşyanın Nakli

Sergide bulunan eşyaların bir kısmı 1 Mayıs 1891'de, diğer kısmı ise 13 Mayıs'ta Beyoğlu'nda bulunan Ekmekçibaşı Noradunkyan'ın hanesine nakledilmiştir. Eşyaların yerleştirilmesi, düzenlenmesi 27 Mayıs tarihine kadar sürmüştür.⁹⁹

2.7.4. Eşyanın Muhafazası

Sergide teşhir edilecek eşyalar ‘*Yıldız Sarayı Hümayun-u hazinesinde kain Silahhane'nin üst katında* muhafaza ediliyordu.¹⁰⁰ Mayıs ayının 1'inden Haziran'ın 7'sine kadar eşyayı içerden gece ve gündüz muhafaza etmek için Yıldız Sarayı Hümayûnu'ndan iki belediye çavuşu görevlendirilmiştir. Bekçiler eşyanın muhafazasının yanı sıra hanenin güvenliğinden de sorumlu tutulmuştur. Bekçilerden biri 120 kuruş emekli maaşıyla geçimini sağlarken, diğerinin maaşı bulunmamaktadır. Bekçiler hem hanenin bekçiliği hem de eşyanın muhafaza edilmesiyle görevlendirildiğinden şikayetçi olmuşlardır. Yaptıkları hizmete karşın aldıkları maaşı da yetersiz bulmuşlardır. Konunun neticeye bağlanması için Hazine-i Hassa-i Şahane'den Nesim Efendi görevlendirilmiştir. Binada çeşitli ve değerli eşyaların bulunması, eşyanın muhafazası, satışı ve elde edilen gelire dair konular güvenlik konusu olmuştur.¹⁰¹

2.7.5. Eşya Fiyatının Tespiti

Sergiden eşya satın almak için ziyarete gelenler eşyaların kıymetine nisbetle fiyatlarının ucuz olduğunu görmüşlerdir. Her cins eşyanın numara ve fiyatı etiketiyle beraber eşyaya tutturulmuştur.¹⁰²

Eşyaların fiyatının bilirkişiler tarafından tespit edildiği bir defter hazırlanmıştır.¹⁰³ İstanbul'un saygın tüccarlarından Abud Efendizâde Tevfik ve Antikacı Ahmed Bey tarafından söz konusu eşyanın, fiyatları teker teker

⁹⁹ Y.PRK.SRN. 2/97 lef 5, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹⁰⁰ İ.MMS.116/49996 lef 3, 3 Ra 1308/17 Ekim 1890.

¹⁰¹ Bekçilerin şikayeti bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Hanede kırılmış bir iki camın taktırılması, hanenin üzerindeki çinkonun akmasıyla acilen temizlenmesi; mum ve birkaç kutu kibrit vs. zaruri masraflara karşı verilen paranın az bulunması, zaruri masrafların karşılanması da sıkıntı yaratmıştır. YPRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹⁰² Sabah, nr: 681,14 Zilhicce 1308/21 Temmuz 1891 /, s. 1.

¹⁰³ MV.62/69, 13 Recep 1308 / 22 Şubat 1891.

belirlenmiştir.¹⁰⁴ Padişah tarafından bağışlanan eşya, Hazine-i Hassa-i Şahane Nezareti tarafından tayin edilen memurlar aracılığıyla fiyatları tespit edilip defterlere yazılmıştır.¹⁰⁵

Sergideki eşyaların fiyatları gayet uygun tutulmuştur. Arşını 60 kuruşa satılan; mantinleri, kadifeleri değersizleştirecek kadar zarif ve dayanıklı saf, ipek boyalı kumaşların bir topu 60 kuruşa satılmaktadır. Yüz bin çeşit eşyanın yer aldığı sergide havlu, mendil, çorap gibi eşyalarda vardır ki dışarıda ancak iki akçe ile satın alınabilir.¹⁰⁶

Sergi sonunda elde edilecek miktarın Dârülaceze'ye harcanacağı düşünülecek olursa fiyat konusunun hiç değerinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da ise böyle bir sergi açıldığında bir kutu kibrite 2, sabuna ise 4 frank fiyat biçilmektedir.¹⁰⁷

2.7.6. Eşyanın Satışa Çıkarılması

Sergide bulunan eşyalar Müzehane-i Şahane'den gelen Bedri ve Galip Efendiler ile Hazine-i Hassa katiplerinden Kerim Efendi'nin yardımlarıyla tanzim ve tertibi yapılarak satışa çıkarılmıştır.¹⁰⁸

Eşyanın satışı için sergideki her odada (daire) görevli satış memurları bulunmaktadır. Satış memuru eşyanın numarasını, fiyatını ve adını el defterine kayıt etmektedir. El defteri önce mubassıra (muhafaza memuru) sonrasında katibe gönderilir. Katip defterdeki kaydı gördüğüne dair deftere işaret koyarak eşyanın numarasını, fiyatını ve müşterinin adını kaydederek bir pusula ile o eşyayı sandıkkâra gönderir. Sandıkkâr da eşyayı satış memuruna teslim eder. Sandıkkâr kendisine gönderilen pusula gereğince parayı satın alma defterine kaydettikten sonra paket memuruna teslim eder. Paket memuru eşyayı sargı ile paketleyerek, sargı üzerine sergiden dışarı çıkarılabileceğini gösteren işaret koyar ve kapıcıya gönderir.¹⁰⁹

Akşam üstü katip, kasa memuru, satış memurları ve müdür başkanlığında toplanılarak o günkü hesap deftere kaydedilir. Herkes tarafından hesabın tasdiki istenir. Ancak hesapta bir sıkıntı olduğu anlaşılırsa araştırma yapılarak sıkıntının

¹⁰⁴ Sabah, nr: 951, 18 Ramazan 1309 / 16 Nisan 1892, s. 2.

¹⁰⁵ Y.PRK.SRN.2/97 lef 5, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹⁰⁶ Mantin: Fransızca bir isim olup kalın ipekl bir cins kumaştır. Genellikle elbise ve ferace yapımında kullanılırdı. Koçu, *a.g.s.*, s. 170.

¹⁰⁷ Resimli Gazete, *a.g.g.*, s. 242.

¹⁰⁸ YPRK.SRN, 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹⁰⁹ YPRK.SRN, 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

sebebi ortaya çıkarılır ve hesap düzeltilir. Bu durum memur tarafından komisyona rapor edilir.¹¹⁰

Her akşam kasanın hesabı bu şekilde yapıldıktan sonra yevmiye hasılatı pusulasıyla beraber bir torba içerisine konularak kâtip ve kasa memuru tarafından Hazine-i Hassa'ya gönderilir. Ertesi gün para görevli tarafından açıklama yapılarak kâtime teslim edilir. Kâtip de deftere kaydederek sandıkkâra teslim eder.¹¹¹

Komasyon ve sergi müdürü tarafından satılan eşyanın çeşidi, miktarı, eşya alanların isimleri vesairenin yer aldığı bir liste hazırlanarak her dört günde bir padişaha arz ve takdim edilir. Her hafta hasılatın miktarı ve eşya satın alanların isimleri belgeleriyle ilan edilir.¹¹²

Eşya satışı için müdürler, sandıkkâr, kâtip, satıcı, mubassırlar, paketçiler, bekçi, hamal ve kapıcılar görevlendirilmiştir.¹¹³

2.8. 1891 DÂRÛLACEZE SERGİSİ'NİN AÇILIŞI

2.8.1. Serginin Açılışı

Serginin 1891 tarihinde Dârülaceze Yüksek Komisyonu'ndan gelen resmi tebliğ ile Beyoğlu'nda Büyükcadde'de bulunan Navrodikyan Efendi'nin 77 numaralı evinde kurulduğu ve aynı yılın temmuz ayının 19. Günü açıldığı bildirilmiştir. Dönemin gazetelerinden Takvim-i Vekayi'de sergi açılışı şu şekilde yer almıştır:¹¹⁴

“Dârülaceze'nin masarîf-ı inşaiyesine medar-ı îâne olmak üzere bundan bir iki sene evvel memalik-i Mahrûse-i Şâhâne'nin kaffe-i vilayetinin her dürlü Akmeşe ve mensucat nefisesiyle kilim ve kalıçelerinden ve Dersââdet'in her dürlü emtia ve mamulatından numunelik celb idülüb Mabeyn-i Hümayûn-ı Mülükâne'de sergi suretinde bulundurulmuş olan mensucat ve mamulât nefise taraf-ı müstecemi'ül eşraf-ı hazret-i hilafetpenahiden leffen inayet ve ihsan buyrulmasına mebni zikr olunan eşyanın Beyoğlu'nda Büyük Cadde'de kain izzetlü Navrodikyan Efendi'nin 77 numrulu hanesine nakl ve vaz idilerek...”

¹¹⁰ YPRK.SRN, 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹¹¹ YPRK.SRN, 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹¹² YPRK.SRN, 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹¹³ YPRK.SRN, 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹¹⁴ Takvim-i Vekayi, “Sergi”, 9 zilhicce 1308 /16 Temmuz 1891, s.101

Serginin hazırlık çalışmaları yaklaşık 4 ay sürmüştür. Serginin 19 Temmuz 1891 Pazar günü saat 3 raddelerinde resmi açılışı gerçekleştirilerek, sergi halkın istifadesine sunulmuştur.¹¹⁵

Serginin Ağustos'un 31. gününe kadar devam ettirilmesi düşünülmüştür.¹¹⁶

Sergi cuma, pazar ve çarşamba günleri alaturka saat ile saat 3'ten 11'e kadar açık bulunacaktır.¹¹⁷

Sergiye girmek için herhangi bir ücret alınmamaktadır¹¹⁸.

2.8.2. Sergide Görevli Memurlar

Serginin devam ettiği sürede görev alacak olan memurların isimleri şöyledir:¹¹⁹

Nefer¹²⁰

2 Genel Müdür (Bunlar nöbetleşerek sergide bulunacaktır.)

2 Müdürlere ve satıcılara muavin

8 Satıcı

10 mubasır ve satıcı muavini

1 katip

1 Katibe ve sandıkkâra muavenet etmek üzere mubasır

1 Sandıkkâr

1 Bekçi

2 Kapıda duhuliyeye almak ve çıkan eşyayı taksim etmek üzere memur

2 Hamal ve hane bekçisi olarak sergide toplam 30 memurun görev aldığı görülmektedir.

Serginin açılışında sergi memurlarının dışında yeterli miktarda belediye çavuşları ve polis neferanı da hazır bulunmuştur.¹²¹

¹¹⁵ Sabah, nr: 681, 14 Zilhicce 1308 / 21 Temmuz 1891.

¹¹⁶ Y.MTV. 54/32 Lef 1, 7 Safer 1309 / 12 Eylül 1891.

¹¹⁷ Sabah, nr:678, 9 Zilhicce 1308 / 16 Temmuz 1891.

¹¹⁸ Sabah, nr:678, 9 Zilhicce 1308 / 16 Temmuz 1891.Sabah Gazatesi'ne göre giriş için herhangi bir ücret alınmadığı haberi yer alsada arşiv belgelerinde duhuliyeye almak için memur gönderildiği yazmaktadır. YPRK.SRN. 2/97 lef 4, 30 Şevval 1308 / 8 Haziran 1891.Bir başka belgede ise serginin bir çeyrek mecidi duhuliyeyi olduğu bilgisi yer almıştır.Y.PRK.HH.24/50 Lef 3, 16Zilhicce 1308/23 Temmuz 1891.

¹¹⁹ YPRK.SRN. 2/97 lef 4, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹²⁰ İnsan sayısı bildiren sözler için kullanılmakta olup, tek kişi, bir adam anlamlarına da gelmektedir. Ferit Develioğlu, *a.g.s*, s. 817.

¹²¹ Sabah, nr: 681, 14 Zilhicce 1308 / 21 Temmuz 1891. Duhuliyeye,bir yere girmek için verilen ücret. Develioğlu, *a.g.s*, s.191.

2.8.3. Sergide Uyulması Gereken Kurallar

Sergide İstanbul dışında Anadolu'nun bir çok vilayetinden gönderilen eşyalar yerini almıştır. Serginin yapıldığı binada çeşitli ve değerli eşyaların bulunduğu dolay teşhir edilen eşyaların kaybolmaması, zarar görmemesi ve eşyanın tesliminden sonra gerçekleşmesi muhtemel sorunlar için sergi komisyonu tarafından önlem alınması gerektiği düşünülmüştür. Teşhir edilen eşyaları korumak adına sergiyi ziyarete gelen ziyaretçilerin de uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Bu kurallardan bazıları şunlardır;

Küçük ve büyük bohça, zenbil vesaire şeylerle sergiye girmek uygun değildir.¹²²

Sergi içerisinde sigara içmek yasaktır.

Sergide bir şey satıldığında ve şahsa eşya verilir, deftere kaydedildikten sonra eşyanın iadesi uygun değildir. Bu konuda ortaya atılan iddialara ve duyulan şeylere itibar edilmemelidir.

Sergide her odanın ayrı ayrı satış memuru vardır. Eşya satın alacak kişi, eşyayı karıştırmamalıdır. Görevli memurdan yardım istemelidir.¹²³

2.8.4. Sergiye Yapılan Ziyaretler

Sergide yer alan Osmanlı sanatkarlarının el emeği göz nuru sanat ürünlerini görmek isteyenler, Beyoğlu'nda açılan Dârülaceze Sergisi'ni mutlaka ziyaret etmelidirler. Sergi, saatlerce gezildiği halde insana bıkkınlık vermemektedir. Sergide yer alan ürünleri görmek için yerli ve yabancı bütün İstanbul halkı, sergiyi gruplar halinde ziyaret etmişlerdir.

*“Osmanlı hünerveranının mahsul-i dest maharetleri olan mamulat Nefise-i Sanayi'yi görmek isteyenler, bir kere Beyoğlu'nda küşad olunan Dârülaceze Sergisi'ni ziyaret etmelidirler. Saatlerce gezildiği halde insana bıkkınlık vermeyen bu meşhur sanayiye gerek yerli gerek ecnebi bütün İstanbul halkının fevc fevc temaşa itmekde olduğunu biliyorsakda lezzet temaşadan taşrada bulunan erbab-ı mutalayı da hissedar eylemek için birkaç söz söylemekten kendimizi alamıyoruz.”*¹²⁴

¹²²Zenbil, içine öteberi koymaya yarayan sazdan örülmüş ve üst tarafında sazdan kulpları olan ağız geniş kap. Y.PRK.SRN. 2/97 Lef 3, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹²³Y.PRK.SRN.2/97, Lef 3, 29 Şevval 1308 / 7 Haziran 1891.

¹²⁴Resimli Gazete, a.g.g, s.242-243.

Saat 6 civarında Teşrifat-ı Umumiye Nâzırı Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Münir Paşa, sergideki ürünleri teftiş etmek amacıyla sergiyi ziyaret etmiştir. Bir iki saat dinlendikten sonra saat 8 civarında sergiyi terk etmiştir.¹²⁵

Akşam üzeri Beyoğlu ileri gelenlerinden birçok kişi de sergiyi ziyaret ederek bir hayli eşya satın almışlardır. Halk cuma, pazar ve çarşamba günleri saat üçte açılan sergiyi ziyaret ederek eşya satın alabilecektir.¹²⁶

---

¹²⁵ Sabah, nr: 681, 14 Zilhicce 1308 / 21 Temmuz 1891. Münir Paşa, Dârülaceze îâne komisyonu toplantısı sonucu kaleme alınan 10 Şubat 1891 tarihli mazbata da Avrupa'da bunun gibi hayır işleri kurulması için araştırmalar yaptığından komisyona üye tayin edilmiştir. Sonrasında padişah iradesiyle serginin teftişinden sorumlu tutulmuştur. Yıldırım, *a.g.e.*, s. 29.

¹²⁶ Sabah, nr. 681, 14 Zilhicce 1308 / 21 Temmuz 1891.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. TEŞHİR EDİLEN EŞYALAR VE SERGİDEN ELDE EDİLEN HASILAT

3.1.1 Serginin Bölümleri

Sergiye gönderilen eşyalar için sınır konulmamış, teşhire imkân verecek para getirebilecek ve satışı mümkün olabilecek her türlü eşya kabul edilmiştir. Dolayısıyla teşhir edilen eşyalar hem çeşitlilik hem de miktar açısından göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bütün vilayetlerinden gönderilen her türlü kumaş, dokuma, kilimlerle İstanbul'un her türlü değerli eşya ve mamulâtından örnekler getirilerek sergiye dahil edilmiştir.

Sergide bağışlanan eşyalar sadece isimleriyle değil, 68 sayfalık defterde görüldüğü üzere detaylı bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Eşyalar numaralar verilerek isimleri, miktarı ve kuruş hesabıyla deftere kaydedilmiştir. (Miktar konusunda, mesela teşhir edilen eşya masa örtüsü ise bir adet, kahve fincan takımı ise üç parça, çorap ise bir çift, kumaş ise bir top şeklinde adlandırılmıştır.)

Sergiye gönderilen eşyalar, genel olarak şu bölümlerden oluşmaktadır:

- a- Dokuma ürünleri (Mensucât)
- b-- Mefruşat ürünleri
- c- Giyim – kuşam ürünleri
- d- Zanaat ürünleri
- e- Halep mamulâtı ürünler
- f- Simkeşhane mamulâtı ürünler
- g- Teşhir edilen diğer ürünler

3.1.1.1. Dokuma (Mensucât) Ürünleri Bölümü

Arapça “kamş” toplamak, (ipleri) bir araya getirmek kökünden türeyen kumaş; ipek, yün, keten, pamuk ve benzerlerinden dokunmuş ağır mensucata verilen genel addır.¹²⁷ “Mensucat” ise yabancı kökenli “tekstil” sözcüğünün Osmanlıca karşılığıdır. Türkçe’de “tekstil” sözcüğü yerine “dokuma” terimi yaygın olarak kullanılmaktadır.

¹²⁷Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan en eski kumaş listesi XV. yüzyılın sonuna ait olup, sarayda Bursa'nın yanı sıra İran ve Frenk kumaşları da kullanılmaktadır. Nevber Gürsu, “Kumaş”, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, 2002), s. 369.

“Dokuma” dokumacılık, dokunmuş kumaş anlamlarına gelmekte olup, tekstil uğraşının eğirme, boyama vb. aşamalarından biridir.¹²⁸

Dokumacılık, sepet örgüsünden esinlenerek ortaya çıkmıştır. Dokumanın temeli, sepet örgüsündeki gibi birbirine dik konumdaki iki ipliğin birbiri arasından geçilerek sıkıştırılmasına dayanmaktadır. Başlangıcından itibaren meslek olarak ortaya çıkan dokumacılık, zamanla lonca sistemi halinde örgütlenirken, ip eğirme kadın ve çocuklar tarafından yapılan bir ev uğraşı olarak kalmış ve mesleğe dönüşmemiştir.¹²⁹

Dokumacılık en eski sanat dallarından biri olup, ilk dokunmuş kumaşlar Anadolu’da ortaya çıkmıştır. Kumaş İlk Çağ’dan itibaren en önemli milletlerarası ticaret ürünü olmuş, altın ve gümüş tellerle dokunan ağır ipekli kumaşlar ülkelerin kudret ve zenginliğini gösteren simge kabul edilmiştir. Padişahların önemli kişilere dağıttığı, önemli kişilerden de padişaha gelen hediyelerin başında değerli kumaşlar yer almaktaydı.¹³⁰

Dokumacılık Anadolu’ya yerleşen her kültürden insanı ortak bir uğraşta birleştirmesinin yanı sıra günlük uğraşların belirlenmesinde ve toplumsal uyumun sağlanmasında da önemli rol oynamıştır. Osmanlı kültürel düzeni, saray ve halk olmak üzere iki farklı temele dayandığından, toplumda yöneten ve yönetilen kesimlerin kullandıkları dokumalarda farklılıklar görülmüştür. Saray çevresinin renkli, işlemeli, parıltılı, süslü dokumalarına karşılık halk sade ve rahat olanları tercih etmiştir. Sarayda Enderun’a bağlı Ehl-i Hiref teşkilatı sarayın, sanat alanındaki gereksinimlerini karşılamıştır. Saray nakkaşları dokuma alanında sarayın beğenisine göre resim ve desen oluşturmuşlardır.¹³¹

Türklerin Anadolu’ya gelirken dokumacılık alanındaki bilgi ve kültürlerini de getirmeleri, Anadolu’da eskiden beri var olan dokumacılığın gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı kumaş sanatı, Selçuklu Türklerinden devralınan sağlam dokuma geleneğine sahiptir. Türklerin göçebe kültüre dayanan dokumacılık geçmişi ve Anadolu’nun dokumacılık alanında sahip olduğu zengin malzeme, Osmanlı devletinin dokuma alanında etkin olmasına ve kendilerine özgü bir üslup geliştirmelerine olanak

---

¹²⁸ Tekstil, ipliklerin birbirinden açı yaparak geçirildiği dokuda olup, boyuna yöndeki iplikler”çözgü”yü, bunun çevresinden enine dolanarak giden iplikler ise “atki”yi oluşturmaktadır. Zeki Tez, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008), s.11.

¹²⁹ Tez, *a.g.e.*, s.21.

¹³⁰ Gürsu, *a.g.m.*, s.369

¹³¹ Tez, *a.g.e.*, s.30-60.

sağlamıştır.¹³² Bursa ve İstanbul'un yanı sıra Anadolu'nun birçok şehrinde ve Osmanlıların hakim olduğu ülkelerde başlıcaları atlas (saten) , boğası, canfes, çatma, çitari, çuha, diba, futa, hatayi, kadife, kemha, kutnu, seraser, serenk, vale ve zerbaft adlarını taşıyan her çeşit kumaş üretiliyor ve ihraç ediliyordu. Bilecik, Amasya, Ankara, Tokat, Malatya, Denizli, Halep, Şam, Yemen ve Sakız adası imparatorluk sınırları içindeki en ünlü dokuma merkezleriydi¹³³.

Sergide teşhir edilen ürünlerin başında kumaşlar yer almıştır. Kumaşlar içerisinde fabrika kumaşlarının dışında Dersaâdet (İstanbul)kumaşları da yer almıştır. Bu kumaşların sergide yer alan diğer kumaşlara nazaran fiyatının daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Fiyatlarına gelince topu 550,825 ve 1200 kuruş olan kumaşların yanı sıra 1500 kuruş olan kumaşlarda teşhir edilmiştir.¹³⁴Fabrika kumaşlarının zemini çiçekli olanlarının topu 1010 kuruş, kadife kumaşları ise 1325 kuruştur. Bunların yanı sıra Dersaâdet mamulâtından kumaşlar da sergide yerini almıştır ve topuna 500 kuruş fiyat biçilmiştir.¹³⁵

Özellikle zemini çeşitli renklerden oluşan çiçekli kumaşlar kalitesi ve zarafetiyle yüksek fiyatlı ürünler arasında yerini almıştır. Örneğin; yeşil zemin elvan çiçekli kumaşın topu 4000 kuruş iken, mavi zemin beyaz çiçekli kumaşın topu 1220 kuruş, yine mavi zemin sarı çiçekli kumaşın topuna ise 1175 kuruş fiyat biçilmiştir.¹³⁶ Sergiyi ziyarete gelenler kumaşlardaki sağlamlık, dayanıklılığın yanı sıra kumaşların zarifliğini de görünce hayrete düşmüşlerdir. Tahta tezgahlarda el ile böyle işlerin gerçekleştirileceğine inanmamışlardır.¹³⁷

Özellikle XIX. yüzyıla kadar el tezgahlarındaki dokumacılık hayli gelişmişti. Büyük atölyelerden ziyade dokuma merkezlerinde evlerdeki el tezgahları daha yaygındı. Yünlü ve ipekli dokumacılık belirli yerlerde dokunmasına karşılık pamuklu dokumacılık birçok yerde yapılıyordu.¹³⁸

---

¹³² Tez, a.g.e, s. 57.

¹³³ XVIII. yüzyılda her sanat kolunda olduğu gibi kumaş dokumacılığında da Batı tesirlerinin görülmeye başlanmıştır. Devletin zayıflayan ekonomik durumu göz önüne alınarak 1781 yılında çıkarılan bir fermanla, sarayın ihtiyaçları dışında kalan ağır sırmalı kumaş yapımı yasaklanmıştır. Bu sebeplerle tarihi Türk kumaşları, yerlerini desensiz veya Türk rokосу ve ampri motiflerle dokunan yeni kumaşlara bırakmıştır. Gürsu, a.g.m, s.369

¹³⁴ Y.EE.d., 280 s.27-28-29.

¹³⁵ Y.EE.d., 280 s. 25.

¹³⁶ Y.EE.d., 280 s. 29-30.

¹³⁷ Resimli Gazete, a.g.g, s. 242.

¹³⁸ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, (Ankara: TTK Yayınları, 2018), s. 424.

3.1.1.2. İpekli Dokuma

Osmanlı Devleti'nin en önemli ipekli dokuma merkezi Bursa idi. 1502 tarihli Bursa İhtisap Kanunnamesi'nde ipekli dokumalarda ipeğin hammaddesinin elde edilmesinden bükülüp boyanmasına kadar neler yapılması gerektiği ve standartlar (çözgü ipliğinin uzunluğu, tel sayısı ve aralığı tellerin ipek kuruduktan sonra bükülüp boyanacağı, kırmızı boyada kullanılacak lök miktarı) hakkında bilgiler yer almıştır. Belgede Bursa'da dokunan kumaşların gruplandırılarak "kadife, kemha, tafta, atlas, bürümcük gibi isimlerle adlandırıldığı da belirtilmiştir. Bursa, Doğulu ve Batılı tüccarların alışveriş yaptığı önemli bir dokuma ve ticaret merkeziydi. Halkın, ipekçilik ve ipekli dokumalar sayesinde Bursa'ya akan servet için, "Anadolu İstanbul'a İstanbul ise Bursa'ya çalışıyor!" sözleri, ipekli dokumada Bursa'nın önemini gözler önüne sermektedir.¹³⁹

Bursa, ipekli dokumalarının yanı sıra ipekli ve kadife kumaşlarıyla da ün yapmıştır. Bursa'nın en meşhur ipekli kumaşlarından abani, atlas, bürümcük ve çatma da sergide teşhir edilen kumaşlar arasında yer almıştır. Serginin bir, iki ve üç numaralı odalarına Bursa işi hamam takımları, ipek çarşaf, kumaşlar konmuştur. Örneğin; Hamam takımları 45 kuruş, Bursa renkli bornoz 80 kuruş, Burusakari ipekli kumaş ise 200 kuruştur. Peştamalin fiyatı 46 kuruş iken, ipekli hamam peştamalinin fiyatının ise 70 kuruş olması dikkatimizi çekmiştir.¹⁴⁰ İpekli çarşafın bir topu 90 kuruşa, Bursa bürümcüğünün topu ise 150 kuruşa satılmıştır.¹⁴¹ Padişah tarafından bağışlanan eşyalar arasında Bursa işi hamam takımı ve ipekten yatak takımı da yer almıştır.¹⁴²

¹³⁹ Çaldıran Zaferi'nden sonra Tebriz'deki Heşt Bihişt Sarayı'ndan alınan eşya arasında Bursa kumaşlarından yapılmış doksan bir elbise bulunmuştur. Nevber Gürsu, *a.g.m.*, s. 369; Tez, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁴⁰ Osmanlı devletinde "peştamal bağlama" merasimi yapılırdı. Kalfalık tecrübesi kazanan gençlerin ustalığa geçmesi için ilkbahar, yaz ve güz aylarında cuma günü tören yapılırdı. Kalfalar merasim yerine giderek kendi dokudukları peştamalleri boyunlarına takarak sıraya dizilirdi. Şeyh, her birinin ustasına kazanıp kazanmadığını sorar, "ehlihu, mahalihu" yanıtını aldıktan sonra peştamal bağlanırdı. Şeyh, kalfanın beline peştamalı üç defa sardıktan sonra "el benim elim değil ,Hz. Şit Efendimizin eli olsun" diyerek bağlardı. Bu andan itibaren kalfalar dükkân açma hakkını elde etmiş olurlardı. Peştamal bağlama geleneği 1910 yılına kadar devam etmiştir. Şükrü Elçin, "Denizli Dokumacılığı'na Dair Notlar", (Ankara: Türk Etnografya Dergisi, TTK Yay., C.V, 1963), s. 7.

¹⁴¹ Y.EE.d. 280, s. 8-23-29.

¹⁴² Koçu, *a.g.e.*, s. 37.

3.1.1.2.1. Abani

Abani; genellikle sarık, bohça, kundak ve yorgan yüzü yapımında kullanılan üzerinde safran sarısı dallar işlenmiş nakışlar bulunan açık sarı ya da beyaz renkli ipek kumaştır. Hindistan, Halep, Bursa ve İstanbul abani dokunan yerler arasındaydı.¹⁴³

Daha çok sarık yapımında kullanılan abaninin; perde, yorgan yüzü, başörtüsü, bohça, kundak ve kadın giysilerinde de kullanıldığı görülmektedir. Sergide ise abanilerin kuşak, masa örtüsü, sofrta örtüsü veya kumaş olarak yer aldığı görülmektedir. Sergide yer alan abani fiyatlarında farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Fiyatlarına gelince: kumaş olan abanilerin topunun 25, 80, 180 ve 230 kuruş olan abanilerin yanı sıra; 350 kuruş olan abanilerde sergide yer almıştır.¹⁴⁴ Abani masa örtüsü 140 kuruş, abani sofrta örtüsü 120 kuruş, abani kuşağın ise 15 kuruş olduğu görülmektedir. Ayrıca abanilerin telli ve çiçekli olarak isimlendirildikleri de dikkatimizi çekmiştir. Telli abaninin topu 45 kuruş¹⁴⁵ iken çiçekli abaninin topu 25 kuruştur.¹⁴⁶ Abaniler arasındaki fiyat farkının altın veya gümüş tel kullanılmasından veya kullanılan telin kumaşının sert veya yumuşak olmasından kaynaklandığını düşünüyoruz.

Şekil 5: Abani dokuma örnekleri¹⁴⁷

3.1.1.2.2. Atlas

Diğer adı saten olan atlas, pamuk-ipek karışımı iplikle sık dokunmuş düz renkli, sert ve parlak ince bir kumaş olup ipeğin parlaklığını en belirgin biçimde gösteren kumaş cinsidir ve Arapça talise kökünden türeyen "tüysüz, parlak" anlamındaki adını bu sebepten ötürü almıştır.¹⁴⁸ Düz dokulu atlasların yanı sıra,

¹⁴³Tez, a.g.e, s. 12.

¹⁴⁴ Y.EE.d., 280, s. 9-11-12.

¹⁴⁵ Y.EE.d., 280, s. 11-16.

¹⁴⁶ Y.EE.d., 280, s.9.

¹⁴⁷ Kevser Gürcan Yardımcı, "Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler", (*International Journal of Cultural and Social Studies*), Volume 2, August 2016), s. 231.

¹⁴⁸Atlaslar, dokuma tekniklerine ve iplik cinslerine göre şu şekilde sıralamak mümkündür: Çözümlü (çözgü ipliklerinin tamamı kumaşın yüzünde), atkılı (atkı ipliklerinin tamamı kumaşın yüzünde), çift yüzlü (atkı ve çözgü ipliklerinin birer tanesi kumaşın yüzünde), donuk (atkı ve çözgüsü çapraz), yanardöner (atkısı başka, çözgüsü başka renk -genellikle kırmızı / mavi- ve çift yüzlü dokunmuş), atkı veya çözgüsü pamuk, atkı veya çözgüsü yün. Atlas çeşitleri, ayrıca sayılan iplik ve dokuma tarzlarının değiştirilmesi ve en az beş çerçeve gerektiren "atlas ayağı" gibi usullerin uygulanması suretiyle çok daha

uzunlamasına yollu olan ve ‘‘taraklı’’ denilen atlas kumaşlar da vardır ki kaliteli atlas kumaşlarına ‘‘diba’’ denmekteydi. Özellikle kadın giysisi yapımında kullanılan atlas, XIX. yüzyılda Osmanlı sarayında kışlık kumaş olarak kullanılmıştır. Üzerinde motif bulunmayan bu kumaşların yeşil, sarı, mavi renkleri de vardır. İnce atlastan genç kızlara gelinlik, erkek çocuklarına da sünnetlik entari kesilir, genç kadınlar ve delikanlılar içinde şalvar yapılırdı¹⁴⁹.

Pahalılığından dolayı genellikle saray mensupları ve zenginler tarafından kullanılabilen atlas, dayanıklılığın gerekli olduğu veya parlaklığın göze hoş görüldüğü bayrak, sancak, özellikle yorgan yüzü, yastık, perde, bohça, ferman, cüz ve para kesesi, kürk astarı, kaftan, şalvar, entari gibi eşya ve libasın yapımında tercih edilmiştir.¹⁵⁰ Sergide ise atlas kumaşlar daha çok masa örtüsü, yastık yüzü, bohça veya döşeme olarak kullanılmıştır. Fiyatlarına gelince; atlasın topunun 205 kuruş olduğu görülmektedir. Atlas işlemeli seccade 150 kuruş, atlas işlemeli yorgan yüzü ise 90 kuruştur.¹⁵¹ Atlas ipek işlemeli masa örtüsü 550 kuruş, atlas işlemeli yastık yüzü 32 kuruş, siyah atlas üzerine işleme masa örtüsü 115 kuruş, göğez atlas üzerine sarı ipek işleme oda döşemesinin on iki parçasına ise 400 kuruş fiyat biçilmiştir.¹⁵² Görüldüğü üzere, sergide atlas kıyafet şeklinde değil daha çok mefruşat olarak kullanılmıştır.

Bursa'nın dışında ipekli kumaşlarıyla ünlü diğer bir şehir olan Şam mamulleri de sergide teşhir edilmiştir. Şam, XIX. yüzyılda ipek ve sırma iplikleri, ipek-pamuk ve yünlü kumaş gibi zengin çeşitlilikteki kaliteli ürünleriyle önde gelen tekstil imalat merkeziydi.

Sergide topu 50, 80, 45 ve 55 kuruş olan Şam kumaşlarının yanı sıra topu 9 ve 14 kuruş olan Şam ipeklileri de yerini almıştır. Şam'a ait hırkalık ve harirli (ipekli) Şam kuşağı da sergide teşhir edilmiştir. Şam hırkalığı, adını Şam ipekli kumaşından alan bir erkek giysisidir. Kol kısmı geniş olan bu giysinin yaka kesimi açık ve eteği diz kapaklara kadar inmekteydi. Sergide yer alan Şam hırkası 72 kuruş, ipekli Şam kuşağının topu ise 207 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁵³

---

fazla çeşitliliğe kavuşturulmuş ve değişik özel isimler almışlardır: Türk atlası, Yunan atlası, Fransız (veya Lyon) atlası. Çin atlası gibi. Sargon Erdem, ‘‘Atlas’’, *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1991), s. 81.

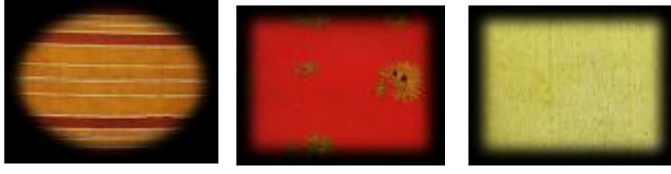
¹⁴⁹ Koçu, *ags*, s. 17-18 Hafız İlyas Efendi'nin ‘‘Letaifi Enderuniye’’ isimli eserinde Enderunlular arasında kış mevsimine ‘‘Atlas Mevsi’’ denilmiştir. Tez, *a.g.e*, s. 13.

¹⁵⁰ Sargon, *a.g.m*, s. 81.

¹⁵¹ Y.EE.d., s. 57.

¹⁵² Y.EE.d., s. 48-58-59.

¹⁵³ Y.EE.d., s.9- 44-45-48.

Şekil 6: Atlas dokuma örnekleri¹⁵⁴

3.1.1.2.3. Bürümcük

Kıvratma denilen bükülmüş ipekten kıvrıcık olarak evlerde ve tezgahlarda dokunan Türk çamaşırılığı olan bürümcük, bir nevi ipek bezdir. Bürümcüğün kadın ve erkek kıyafetlerinin yanı sıra gömlek yapımından yatak-yorgan çarşafına kadar çok geniş bir kullanım alanı vardı. İç giyim, yatak örtüsü, gömlek, kadın giysisi ve bazen de kaftan yapımında da kullanılan bürümcük, Üsküp, İşkodra, Bursa ve Kastamonu’da üretilmektedir.¹⁵⁵

Ham ipeğe az miktarda keten ipliği katılarak dokunan yazlık bir kumaş olan bürümcükte sergide yerini almıştır. Bürümcüklerin rengi genellikle açık kremdir. Dokuma sırasında kanarya sarısı, kiremit alı, açık mavi ve muhtelif genişlikte ipek çubuklar atılırdı; kadın bürümcükleri de kafes çubuklu dokunurdu. Çubuklu bürümcüklerin topu 90 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁵⁶

Dört parmak enliliğinde, genellikle mor kafesli bir bürümcükten yatak çarşafı, cibinlik yapılırdı. Çarşaflık bürümcüğün topu 250 kuruş, ipekli bürümcük yatak çarşafı ise 125 kuruştur.¹⁵⁷

Sergide bürümcükten yapılmış elbise, mendil, örtü ve işleme teşhir edilmiştir. Bürümcük elbiselik 171 kuruştur. Bürümcük fiyatlarında da farklılıklar görülmektedir. Bürümcüğün topu 70, 150, 255 ve 450 kuruş olarak belirlenmişken; Bursa bürümcüğünün topu 150 kuruştur.¹⁵⁸ Bürümcüğün ipekli çeşidinin yanı sıra yünlü olanı da sergi de yer almış olup, topu 120 kuruş olarak belirlenmiştir. Telli bürümcük örtü ise 350 kuruştur.¹⁵⁹

Kadınlar özellikle yazın üstlerine ‘‘bürüncük – bürümlük’’ denen ince bezden yapılmış, topuklarına kadar inen uzun kollu gömlek giyerlerdi. Bürümcüklerin ince

¹⁵⁴ Kevser Gürcan Yardımcı, *a.g.m*, s. 231.

¹⁵⁵ Zeki Tez, *a.g.e*, s. 13.

¹⁵⁶ Y.EE. d., s.16.

¹⁵⁷ Y.EE. d., s.18-29.

¹⁵⁸ Y.EE.d., s. 2- 3-8.

¹⁵⁹ Y.EE. d., s.11-13.

olanları kadın çamaşırı olarak da kullanılmıştır. Kalın bürümcükler ise erkek gömleği olarak kullanılırdı.¹⁶⁰ “İslam dininde ipek kıyafetler giymek haram sayıldığından, ipeğe keten ve pamuk ipliği katılarak bürümcük helal oluvermiştir”.¹⁶¹ Bu adlandırma şekli helali denilen dayanıklı, kolay eskimeyen bürümcük çeşidini ortaya çıkarmıştır. İpekli giysi ve çamaşır giymenin erkeklere haram olduğuna inanıldığından dolayı, erkekler özellikle tene temas eden ipekli çamaşır giymekten kaçınmışlardır. Bu yasaktan kurtulmanın yolunu ipeğe pamuk ipliği katılmakla elde edilecek bezin kullanılabilceği düşüncesiyle bu beze “helali” adı verilmiştir. Erkeklerin giydiği bürümcük iç gömleklerine helalî denilirdi. Sergide helalinin adeti 100 kuruş iken gömleklik helalinin topu 50 kuruştur.¹⁶²

3.1.1.2.4. Çatma

Bursa çatma adı verilen sağlam dokunmuş kabartma çiçekli, ipek kadife kumaşıyla da ünlüydü. Bir metre uzunluğunda ve 50-60 cm eninde eski kabartma halı yastıklarının biraz büyüğü olan kadife kumaşlara çatma denilmiştir. Dokunuş özelliği ile kadifenin bir cinsi olan ve Fransızların “veleours a double hauteur” dedikleri çatmanın kadifeden farkı, zemine oranla çiçeklerinin veya süsleme havının daha yüksek olmasıdır. Genellikle zemin kadife, desen gümüş klabdanla ya da klabdan zemin üzerine kadife desen şeklinde dokunmuştur.

Üsküdar, Bilecik, Bursa ve Aydos çatma dokunan yerlerdi. Bunlar genellikle lale motifleri ile süslü olup, dokunduğu yerin adı ile anılırdı. Çatmaların en çok tercih edilenleri Bursa ve Bilecik çatması olup, bunların 1000 lira ettiği, daha büyük seccade tarzı olanların fiyatlarının ise 3000 liraya kadar çıktığı görülmüştür.¹⁶³

Çatmalar, elbiselik, örtülük, perdelik ve yastıklık olarak dokunmaktaydı. Özellikle ticari ve diplomatik yollarla ününü yurt dışına taşıyan çatma yastık yüzlerine dünyanın çeşitli müzelerinde rastlamak mümkündür. Koyu kırmızı zemin üzerine krem veya sarı-yeşil renkle desenlendirilen bu çatmaların zemin dokunmasında altın alaşımli tel kullanılanlarına “telli çatma” adı verilmiştir Sergide çatma eşyalar da teşhir

¹⁶⁰ Koçu, a.g.s, s. 48; M.de D.Ohsson, *18.Yüzyıl Türkiye'si'nde Örf ve Adetler*, (Çev: Zehran Yüksel), (Kervan Kitapçılık) ,s.89.

¹⁶¹ Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, (Kervan Yayıncılık, C. 1), s.68-69.

¹⁶² Y.EE. d., 280, s. 4-5; Tez, a.g.e, s.16.

¹⁶³ Büngül, a.g.e, s.87

edilmiştir. Çatmanın topu 250 kuruş iken, “göğez çatma”nın topu 700 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁶⁴

Dokuma tekniği halıyı andıran kadifeler, Türklerin çok rağbet ettiği bir kumaş çeşidiydi. Türklerde kadife XV. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Bursa’da dokunmaya başlamıştır. Kadife, örgüsü ve atkısı pamuk veya ipekten olan havlı(tüylü) bir kumaştır. Atlı ipliğinde klabdan bulunan kadifelere “telli kadife” denir. Kadife, Arapça bir sözcük olup, adını belki de ilk olarak ürettiği Kadife/Kathifet adlı kentten almıştır.¹⁶⁵

Sergide teşhir edilen kadife işlemeli yastık 150 kuruştur. Çiçekli kadifenin topu 300 kuruş iken zemini beyaz çiçekli kabartma kadifenin topu ise 1950 kuruştur.¹⁶⁶

Kadifelerin kabartma havlı olanlarına “çatma kadife” denirdi. Çatmanın topu 250 kuruş, mor kadife çiçekli çatma 500 kuruştur. Kadifenin topu ise 1780 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁶⁷

Kadifeyi dokuyanlar ve boyatanlar farklı kişilerdi. Kadifenin en çok tercih edileni kırmızı kadife idi. Kırmızı kadifenin lök denilen boya ile boyanması gerektiğinden fiyatı da diğerlerine nazaran yüksekti.¹⁶⁸

Şekil 7: Çatma dokuma örnekleri¹⁶⁹

¹⁶⁴ Tez, *a.g.e*, s.14-69; Büngül, *a.g.e*, s. 87; Y.EE. d., s. 15.

¹⁶⁵ Avrupa’da özellikle İtalya kadifesiyle ünlüdür ve İtalyanca “vello” veya “velluta” sözcüğü anlamına gelen kadife, İngilizce’ye “velvet” şeklinde geçmiştir. Tez, *a.g.e*, s. 16.

¹⁶⁶ Y.EE. d., 280, s.10-11-23

¹⁶⁷ Y.EE. d, s. 27.

¹⁶⁸ Kadife dokuyanlara hamcı, boyatanlara sabbag denirdi. Lök ise boyacılıkta kullanılan “lak” denilen Hint zamkıdır. Boyada lök miktarının azaltılması kırmızı rengin bozulup, morumsu bir hal almasına neden olmuştur. Kütükoğlu, *a.g.e*, s. 426.

¹⁶⁹ Kevser Gürcan Yardımcı, *a.g.m*, s. 230.

3.1.1.2.5. Gezi

Gezi, çözüğü ipek, atkısı ipek ve pamuk karışımı, sık ve ince dokunmuş hareli bir kumaştır. Gezinin çeşitli renkleri vardı ancak en çok açık renkli olanları tercih edilirdi. Genellikle kadınlara entari yapımında kullanılırdı. Eni çok dar olduğundan kadın entarileri de geniş ve uzun olduğundan iki top geziden bir entari yapılabilirdi. Bu nedenle gezi arşın ile değil top ile satılmaktaydı.¹⁷⁰

Sergide teşhir edilen ürünler arasında gezi de yer almıştır. Gezi fiyatları arasında farklılıklar görülmektedir. Topu 50, 60, 85 ve 100 kuruş olan geziler vardır.¹⁷¹ Sergide gezinin çeşitleri olan çubuklu ve hareli gezi de teşhir edilmiştir. Fiyatlarına gelince; çubuklu gezi 170 kuruş, hareli gezi 122 kuruştur. Çubuklu hareli gezinin ise 112 kuruş olduğu görülmektedir.¹⁷²

Halep, Bağdat ve Şam'da dokunan gezinin, en çok tercih edileni Hindistan malı olan'' Hint gezisi''dir.¹⁷³

3.1.1.3. Pamuklu Dokuma

Osmanlı devletinde pamuk yetiştirmeye uygun bölgelerin bulunması ve Türklerin dokumacılıktaki yetenekleri nedeniyle pamuklu dokumacılık, Osmanlı dokumacılığının önemli bir kolu haline gelmiştir. Anadolu'da XI.yüzyıldan itibaren pamuklu dokumacılık büyük gelişme göstermiştir.

Anadolu ve Rumeli dışında birçok yerde pamuk yetişmekte ve pamuklu kumaşlar üretilmekteydi. Pamuk, XIV. yüzyılda Osmanlı devletinde kullanılmaya başlanılmış olup pamuklu dokumalar özelliklerine ve kullanım yerlerine göre farklı adlarla anılmıştır. Alaca, tülbent gibi pamuklu kumaşlar kaftan, şalvar, zıbın, iç çamaşırı vb. birçok alanda kullanılmaktaydı.¹⁷⁴

XVIII. yüzyılda Osmanlı devleti İngiliz pamuk sanayisi için güvenli bir hammadde kaynağı olmuşken XIX. yüzyılda dokuma alanında yaşanan gerileme yaşanmıştır. Diyarbakır, Halep, Trabzon, Şam, İzmir, Bursa ve İstanbul'da ki pamuklu dokumacılık İngiliz ipliğine bağlı duruma gelmiş hatta İngiltere'den pamuk ipliği ithal

¹⁷⁰ Koçu, *a.g.s.*, s. 125-126.

¹⁷¹ Y.EE.d., s.2-3-4-15-29.

¹⁷² Y.EE.d., s.2-46-52.

¹⁷³ Tez, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁷⁴ Tez, *a.g.e.*, s.147; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 164

edilmeye başlanmıştır. Halep, Şam ve Bağdat önemli dokuma merkezi olma niteliğini sürdürürken pamuklu dokuma en güçlü sektör olma konumunu korumuştur.¹⁷⁵

Sergide teşhir edilen ürünler arasında; pamuklu döşemelik, pamuklu elbiselik dokuma, pamuklu yastık yüzü, pamuklu dokuma, pamuklu simli perdelik, kırmızı pamuklu döşemelik, pamuklu yastık gibi ürünler yer almıştır. Bunların dışında pamuklu çubuklu dokuma, pamuklu satrançlı dokuma, dokuma yatak çarşafı da bağışlanan eşyalar arasında yer almıştır.

Pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu olan peşkirde sergide yerini almıştır. 2 kuruş fiyata satılan peşkir olduğu gibi 8, 10 ve 25 kuruşa satılan peşkirler de vardır.¹⁷⁶

Sergide pamuklu dokuma ürünleri arasında bez ve alaca yer almıştır.

3.1.1.3.1. Alaca

Serginin diğer bir pamuklu kumaşı da fesrengi ve lacivert zemin üzerine sarı çizgili bir kumaş “alaca”lardı. Anadolu’nun hemen hemen her tarafında el tezgahlarında eski zamanlardan beri dokunulmuş Tire ve Erzincan alacaları ün yapmıştır. Alacalar ipekli ve pamuklu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Alacanın ipekli olanlarına “Şam alacası” denilmekteydi.¹⁷⁷

Çok dayanıklı bir kumaş olup, kadın ve erkek giysisi yapımında kullanılan alacadan, Anadolu köylüsünün erkeklerine mintanlık, kadınlarına şalvarlık, entarilik yapılmaktadır.

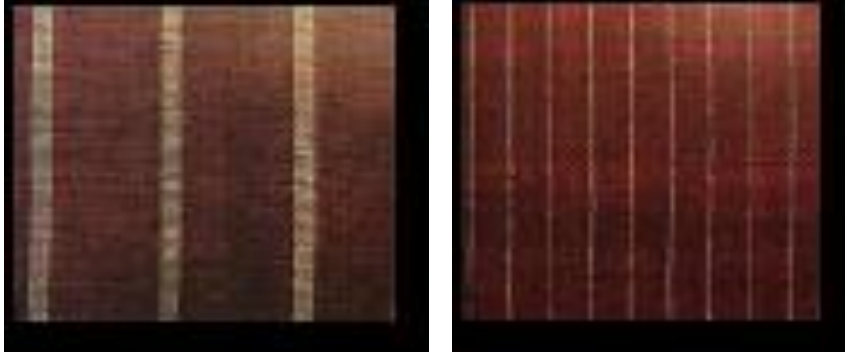
Değişik renkteki ipliklerle boyanarak çizgili olarak dokunan, kadın kaftanı ve zıbın yapımında da kullanılan alacalar sergide en çok bağışlanan eşyalar arasında yer almıştır. Sergide teşhir edilen ürünlerin bulunduğu 68 sayfalık defterin özellikle 31, 63 ve 64. sayfalarında alacalara geniş yer verildiğini görmekteyiz.

---

¹⁷⁵ Tez, a.g.e, s.147.

¹⁷⁶ Peşkirlerin uzunluğu genelde 4-10 metre, genişlikleri ise 60-70cm arasında değişmektedir. XVII. Yüzyıl ortalarında İstanbul piyasasında satılan en iyi peşkirler Tire ve Rumeli’de dokunanlardı ve genellikle renkleri mavi ve kırmızı idi. Kütükoğlu, a.g.e, s.193; Y.EE.d., s. 6.

¹⁷⁷ Tez, a.g.e, s.12.

Şekil 8: Alaca kumaş örnekleri¹⁷⁸

Alacaların fiyatlarının farklı olduğu görülmektedir. Örneğin; topunun 7 kuruşa satıldığı alacalar olduğu gibi 36, 66, 76, 80 hatta 100 kuruş değer biçilen alacalarda karşımıza çıkmaktadır. Alacalar iplikli ve pamuklu olarak da gruplandırılmıştır. İplikli alacaların topu 18 kuruşken, pamuklu alacaların topu 45 kuruştur.¹⁷⁹

Tablo 2: Alaca örneği¹⁸⁰

		Miktar			Numara
Kuruş	Santim	Adet			
Toplam	75			Nakl-i	
164.045				yekün	
100		Top	1	Alaca	430
“		“	“	“	2597
“		“	“	“	1210
“		“	“	“	294
“		“	“	“	1213
“		“	“	“	259
“		“	“	“	263
“		“	“	“	1147
“		“	“	“	1282

¹⁷⁸ Kevser Gürcan Yardımcı, *a.g.m.*, s. 225.

¹⁷⁹ Y.EE.d., s. 31-63-64.

¹⁸⁰ Y.EE.d., s. 35.

“		“	“	“	290
“		“	“	“	1073
“		“	“	“	1155
“		“	“	“	1076
“		“	“	“	1194
“		“	“	“	1050
“		“	“	“	1097
“		“	“	“	1144
“		“	“	“	1110
“		“	“	“	1138
“		“	“	“	691
90		“	“	“	2183
“		“	“	“	1134
“		“	“	“	677
“		“	“	“	1038
“		“	“	“	1109
“		“	“	“	1209
“		“	“	“	1015
“		“	“	“	1139
“		“	“	“	1145
Toplam	75				
164.335					

3.1.1.3.2. Bez

Serginin beş numaralı odasında yer alan eşyalardan biri de “bez”dir.¹⁸¹ Burada zikredilen bez bizim bildiğimizden farklıdır. Burada bahsi geçen, pamuktan veya ketenden kumaş olan bezdir ve rengi daima beyazdır. İpliğinin cinsine, kalınlığına, inceliğine, yumuşaklığına veya sertliğine göre isimler almaktadır. “Amerikan Bezi”, “Trabzon Bezi” veya “Yelken Bezi” gibi¹⁸².

¹⁸¹ Bezler; Akçaşehir, Ereğli, Manisa, Mardin, Mısır ve Sinop'ta dokunmaktadır. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁸² Koçu, *a.g.s.*, s. 35.

Bezler kullanıldıkları yerlere göre de iç çamaşırı olarak “don bezi” ve “gömlek bezi” olarak ikiye ayrılırdı. Başa örtülene ise ‘‘namaz bezi’’ denirdi. Bunlardan gömleklik bezin topunun 20,30,100 kuruş olanlarının yanı sıra 115 kuruş olanlarda sergide yer almıştır. Pamuklu gömleklik bezin topu 5 kuruş, don bezin topunun 40 kuruş olduğu görülmektedir.¹⁸³

Bezlerin renklerine göre çeşitleri de sergide yer almıştır. Beyaz pamuk bezin topu 45 kuruş iken kırmızı beyaz pamuk bezin topu 30 kuruş olarak belirlenmiştir.¹⁸⁴ Bunların dışında sergide bezler kullanıldığı yere göre çarşaflık ve fistanlık olarak da teşhir edilmiştir. Fiyatlarına gelince; Çarşaflık bezin tanesi 40 kuruş iken fistanlık bezin bir topuna 80 kuruş fiyat biçilmiştir.¹⁸⁵ Bunların yanı sıra pamuklu dokuma bez, pamuklu döşemelik bez de teşhir ürünleri arasında yerini almıştır.

3.1.1.4. Yünlü Dokuma

3.1.1.4.1. Aba

Yıkanmış, temizlenmiş ve taranmış yün yapağısının dövülerek keçeleştirilip pekiştirilmesinden elde edilen kaba ve kalın yünlü bir kumaş olan aba; genellikle fakara giyeceği olarak bilinmektedir. Soğuğu ve suyu geçirmediği için kışlık giysi yapımının yanı sıra üst elbisesi olarak da kullanılmıştır. Özellikle din adamları ve tarikata bağlı kişilerin giydiği paltolar abadan yapılırdı. Devetüyü ve nadiren kurşini rengi bulunan abaların İslimiye, Balıkesir ve Feshane’de üretilenleri halk tarafından tercih edilmiştir. Aba giyen, abadan elbise giyen kişilere ise ‘‘abapuş’’denilmiştir.¹⁸⁶

Genellikle hırka ve cepken yapımında kullanılan aba küçük esnaf, dervişler ve hali vakti yerinde olduğu halde dervişâne kimseler tarafından da giyilirdi. Abadan şalvar, cepken, yelek, cübbe, yağmurluk ve terlik de yapılırdı. 17. Yüzyılda yaşayan Abaza Mehmet Paşa’nın abadan kestirip giydiği cepken İstanbul’da moda olmuş ‘‘Abaza kesimi Aba cepkenler’’ bütün İstanbul gençlerinin sırtında görülmüştür. Sultan Abdülaziz’inde Topkapı Sarayı Müzesi’nde bir çift aba terliğinin olduğu bilinmektedir.¹⁸⁷

Her merkezde dokunan abaların enleri ile top uzunlukları ve dolayısıyla fiyatları farklı idi. Abanın sergide topu 12 kuruştur. Aba fiyatları yöresine göre de

¹⁸³ Koçu, *a.g.s.*, s.35; Y.EE.d., s.15-43-44

¹⁸⁴ Y.EE.d., s. 36-37.

¹⁸⁵ Y.EE.d., s. 2.

¹⁸⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.s.*, s.1, Tez, *a.g.e.*, s.12.

¹⁸⁷ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s.*, s.7.

farklılıklar göstermektedir. Maraş abasının fiyatı 75 kuruş iken Deveci abasının 52 kuruş olduğu görülmektedir.¹⁸⁸ Abanın farklı renkleri de sergide yer almıştır. Örneğin; Beyaz Arnavut abası 24 kuruş iken kahverengi aba 31 kuruştur.¹⁸⁹ Sergide Feshane abasına da yer verilmiştir. Topunun 432 kuruş olduğu görülmektedir.¹⁹⁰

Abanın halk arasında kullanımı atasözlerine de yansımıştır. Gezici dervişler için “bir abam var atarım, nerede olsa yatarım” ifadesi kullanılmıştır. Bir işe meseleye, söze karışanlara da “Abacı, kebeci, sen neci” sözü kullanılmıştır.¹⁹¹

3.1.1.4.2. Çorap

Çorap, ayağa giyilen örme şeydir. Çoraplar ipliğinin cinsine göre yün veya tiftik çorap, pamuk ipliğinden tire çorap ve ipek çorap olarak üçe ayrılmaktadır.¹⁹²

Sergide özellikle yün çorapların fazlalığı dikkatimizi çekmiştir. Padişahın bağış defterinde özellikle 32, 33 ve 34. sayfalarda teşhir edilen yün çoraplara yer verilmiştir. Yün çorapların bir çiftinin 31 kuruş olduğu görüldüğü gibi, çifti 40, 80, 107 ve 127 kuruş olan yün çoraplar da vardır.¹⁹³ Çorapların el örgüsü veya makine örgüsü olmasının yanı sıra renkleri veya nakış motiflerinde ki farklılıklar da fiyat farklılıklarına neden olmuştur.

Çoraplar giyildiği yere göre de uzun konçlu ve kısa konçlu olarak adlandırılmaktadır. “Konç” ayağa giyilen şeylerde baldıra doğru olan bölümdür. Dolayısıyla buradaki yün çorapların boylarının farklı olması da fiyat farklılıklarına neden olmuştur.

El örgüsü yün çorapların renkleri genellikle beyaz, siyah veya koyu kahverengidir. Renkli çorapların nakış motifleri memleketin her tarafında farklı isimlerle adlandırılmıştır: Çember, çarkıfelek, eli böğründe...Çoraplar bu motiflerden bir veya birkaçı seçilerek örülmüştür. Motifler çorabı giyecek kişinin durumuna, yaşına hatta ruh haline göre seçilmiştir. Kadın, erkek, çocuk, ihtiyar ve gelinlik kızların

---

¹⁸⁸ Y.EE.d., s. 49-50.

¹⁸⁹ Y.EE.d., s. 48.

¹⁹⁰ Y.EE.d., s.49.

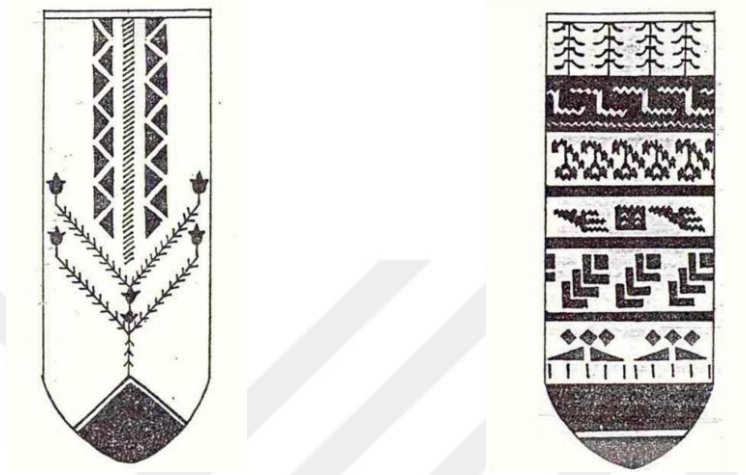
¹⁹¹ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s*, s.7.

¹⁹² Koçu, *a.g.s*, s.79

¹⁹³ Y.EE.d., s. 31-32-33-34.

çorapları ayrı ayrı motiflerle örülmüştür. Sergide renkli çoraplar da yer almıştır. Renkli çorapların çiftine ise 40 kuruş fiyat biçilmiştir.¹⁹⁴

Padişahın sergiye bağışladığı eşyalar arasında nakışlı Türk çorapları da yer almıştır. Özellikle el örgüsü Türk çorapları, “üzerinde harikulade güzel örgü nakışları taşımışlardır; bu nakışların hem şekilleri hem de kullanılan renklerin ahengi örgüsü ne kadarda kaba da olsa, o çoraplar için sanat eseridir hükmünü verdirtir.”¹⁹⁵

Şekil 9: Çorap örnekleri¹⁹⁶

3.1.1.4.3. Çuha / Çuka

Yünlü kumaşların bir başka türü çuka / çuha idi. Çözgüsü ve atkısı kalın yün yapağısından eğrilmiş iplikten sepet örgülü sık dokunmuş, ince havlı, düz renkli, sade ve dayanıklı bir kumaştır. Kelime anlamı” yün mensucat, yün kumaştan yapılan giysi” olan çuha, Farsça “çuka” kelimesinden alınmıştır. Türkçe yazılı belgelerde de çuka olarak anılmaktadır. Çuha, yüzyıllar boyu hem yerli olarak üretilmiş hem de ithal edilmiştir.

Osmanlı ülkesinde çuha/çuka dokumacılığı, XV. Yüzyıl sonlarında Osmanlı ülkesini kendilerine ikinci vatan olarak seçen Selanik’teki Yahudiler tarafından yapılmaktaydı. Selanik fethedildikten sonra burada dokumacılık yapan bazı üreticiler

¹⁹⁴ Koçu, *a.g.s.*, s.80. “Akıtmalı” denilen çorap,beyaz zemin üzerinde topuktan başlayarak konç üzerinde helezoni, kıvrıla kıvrıla yükselen paralel çizgiler renklerine ve sayısına göre anlam taşımıştır. Her çizgi bir evladın işareti olmuştur. Kara çizgi oğlan ise pembe çizgi kız olmuştur. Y.EE.d.,280, s. 32.

¹⁹⁵ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s.*, s. 79-80.

¹⁹⁶ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s.*, s. 79-80.

Osmanlı ordusunun çuha ihtiyacını karşılamakla görevlendirilmişler ve hizmetlerine karşılık vergiden muaf tutulmuşlardır.¹⁹⁷

Çuha daha çok erkek kıyafetlerinde kullanılan bir kumaş olup, genellikle cepken ve yelek yapımında kullanılmaktadır.¹⁹⁸ Çuhanın sergide yastık, seccade ve masa örtülerinde kullanıldığı görülmektedir. Buna göre; çuha işlemeli masa örtüsü 40 kuruş, çuha üzerine ipek işlemeli seccade 105 kuruş iken çuha işlemeli yastık yüzüne ise 16 kuruş fiyat biçilmiştir.¹⁹⁹

Çuhanın sık dokunması, yani, tarak dişleri arasından geçirilen iplik sayısının fazla olması, düşük evsafly yün kullanılmaması, çivit boya ile boyanması gerekirdi.²⁰⁰ Çuha fiyatları harcanan yün üzerinden tespit edilirdi.

Yeniçerilerin giysi yapımında da kullanılan çuhanın yeşil ve mavi renkleri de vardı ancak en çok tercih edilen renk kırmızıydı. Sergide kırmızı çuhanın topunun 160 kuruş olduğu görülmektedir.²⁰¹

Çuhanın dokunduğu yere göre çeşitleri de vardı. Bunlardan Selanik çuhası, su geçirmeyen, enli bir kumaştı. Bunların dışında Venedik, Paris ve İngiliz çuhası da değerliydi.²⁰²

---

¹⁹⁷ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 422. XVII. Yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren çuhaya olan talebin azalması ve dışa bağımlılığı azaltmak için Edirne ve Selanik'ta çuha imalatına başlanmış, çeşitli imalathaneler açmıştır. Ancak kullanılan yapağının kalitesinin düşük olması nedeniyle imalat, Avrupa çuhaları seviyesine ulaşamamıştır. Önder Küçükerman, "*Feshane Defterdar Fabrikası*", (İstanbul: Sümerbank Yayınları, 1988), s. 65.

¹⁹⁸ Koçu, *a.g.s.*, s. 82.

¹⁹⁹ Y.EE.d., s. 48 -55- 56.

²⁰⁰ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.423.

²⁰¹ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s.*, s. 82; Tez, *a.g.e.*, s.14; Y.EE.d., s. 48.

²⁰² Tez, *a.g.e.*, s. 14.

Şekil 10: Çuha cepkeni klabdan işlemeli giysi örneği²⁰³

3.1.1.4.4. Fasone

Fasone, Fransızca “façonne” kelimesinin karşılığı olup, çizgili yünlü bir kumaştır. Çözgü ve atkının kumaş yüzeyinde, kendiliğinden bir desen oluşturduğu her türlü kumaşa da fasone denilmektedir.²⁰⁴

Sergide fasoneler, rengine ve kullanıldığı yere göre teşhir edilmiştir. Buna göre; elbiselik fasone 200 kuruş siyah fasone ise 210 kuruştur.²⁰⁵

3.1.1.4.5. Keçe

İplikten dokunmayan, yün veya kıldan, dövülmek suretiyle yapılan kalın, kaba bir kumaştır. En kalın olanına “kebe” denir.

²⁰³ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s.*, s. 82.

²⁰⁴ Şemsettin Sami, *Kamus-i Türki*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, C.1, 2004), s.978.

²⁰⁵ Y.EE.d., s.16-53.

Keçeden külahın yanı sıra ayak terliği de yapılırdı. Bunun yanı sıra çizme ve özellikle çarık giyenler ayaklarına keçe sararlardı. Giyim dışında yer döşemesi olarak kullanıldığı gibi keçeden çadır da yapılırdı.²⁰⁶

Sergide keçe fiyatları 20, 35 ve 100 kuruş olarak belirlenmiştir. Ayrıca keçelerin, boyalı keçe ve beyaz keçe olarak teşhir edildiği görülmektedir. Fiyatlarına gelince; beyaz keçe 10 kuruş iken boyalı keçenin adet fiyatı 60 kuruştur.²⁰⁷

3.1.1.4.6. Lahoraki

Sergide yer alan yünlü kumaşlardan biri de “Lahoraki”dir. Lahor şallarının taklidi yünlü bir kumaştır. Lahor kelimesine Rumca bir takı ile yapılmış isimdir. İnce şal şeklinde kumaştır. Bu kumaş masa örtüsü, yastık yüzü, yorgan yüzü gibi yerlerde kullanılmıştır. Buna göre sergide Lahoraki işlemeli masa örtüsünün bir adeti 70 kuruş²⁰⁸ bohçaların adeti 56 kuruş²⁰⁹ Lahoraki üzerine işlemeli seccade yüzü 51 kuruştur.²¹⁰ Lahoraki işlemeli yastık yüzünün topuna ise 50 kuruş fiyat biçilmiştir.²¹¹

Bunların dışında sergide teşhir edilen yünlü mamuller arasında yün battaniye, yün saçaklı battaniye, kırmızı yünlü battaniye, yünden ihram, yün şal, yün çarşaf, yünlü pantolonluk ve elbiselik, yün kumaş, yünlü seccade, yün yastıklık yer almıştır.

3.1.1.4.7. Sof

هست صوفي افكمه شد صفوت طلب
نه لباس و صوف و خياطي و رب

Türkçesi: “Safveti, temiz kalpli olmayı isteyen ve bunun için çalışan, kimselere Sofu derler. Elbise, Sof giymek, kendi elbisesini dikmek, vakarlar ağır ağır yürümek Sofuluk değildir” demektir. Bu beyitte geçen geçen giyim eşyası softur. Yün ve yünden, tiftikten dokunan kumaşlara sof denildiği gibi yünlü kumaşlardan yapılan cübbelere de sof denilmektedir.²¹²

²⁰⁶ Koçu, *ags*, s.152.

²⁰⁷ Y.EE.d., s.4-7-17.

²⁰⁸ Y.EE.d., s. 26.

²⁰⁹ Y.EE.d., s. 26.

²¹⁰ Y.EE.d., s. 44.

²¹¹ Y.EE.d. s. 58.

²¹² M. Zeki Oral, “Selçukilerde Giyim Eşyası”, *Türk Etnografya Dergisi*, (Ankara: TTK Yay., C. 5, 1963), s.17.

XVI – XVIII. Yüzyıllarda Anadolu'nun en ünlü yünlü dokuması softu. Tiftik keçisinin kılından yapılan bu kumaş, Ankara dışında çok az yerde dokunmakla birlikte, Ankara'da hemen her evde sof dokuma tezgahı bulunurdu. Sof dokumacılığı o kadar meşhurdu ki, Ankara'yı ziyaret eden seyyahlar mutlaka sof dokumacılığında bahsederdi. Hatta Ankara'yı resmeden tablolar içinde bile sof dokumacılığıyla ilgili görüntüler yer almaktaydı.²¹³

Sergide sof; sofaların incelik ve kalınlığının yanı sıra renklerine ve dokunduğu yere göre adlandırılmıştır. Dokunduğu yöreye göre soflar Ankara, Kastamonu, Van, Lahoraki sof şeklinde kategorize edilmiştir. Ankara Sofu'nun topu 350 kuruş, Kastamonu sof 250, Van sofunun topu 50 kuruş iken, Lahoraki Ankara Sofu'nun ise 360 kuruş olduğu görülmektedir.²¹⁴

Soflar renklerine de göre de adlandırılmıştır. Sergide beyaz sofun topu 700 kuruş, siyah sofun topu 205 kuruş, lacivert Ankara sofunun topu ise 300 kuruştur.²¹⁵ Renkli sofaların fiyatının daha ucuz olduğu görülmektedir. Sof fiyatları arasındaki farklılığın sofun geçirdiği işlemlerden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

“Tiftik keçilerinin belirli ayda kırılıp, yününün eğrilmesinden sonra dokunan sofun kullanılabilir hale gelmesi için çeşitli işlemlerden geçmesi gerekirdi. Sof; boyama, yıkama ve en son perdahlama denilen cilalama ve parlatma aşamasından geçirdi. Son olarak sof ham olarak alan tüccar tarafından müşterinin isteğine göre esnafa yaptırılırdı. Sof kumaşının inceliği veya kalınlığı, dokunduğu yer de fiyatında farklılıklara yol açmaktaydı”.²¹⁶

Sof bulunduğu dönemde şiirlere de konu olmuştur. Nedim'in şiirinde sof şu şekilde ifade edilmiştir.²¹⁷

Sâki duracak zaman değildir
Fevt etmeyelim demi şebâbi
Bir hâlete koy ki beni olsun
Düşümdeki sof dahi şarâbi

²¹³Devletin ihtiyaç duyduğu sof için gerekli malzemenin bulunmaması ve sofcu esnafının işsiz kalması ihtimaline karşı, sof ipliğinin ihracı bazı zamanlarda yasaklanmıştır. Buna rağmen İtalyan (Venedik), Leh, İngiliz ve Hollandalı Tüccarlar Ankara'da yerleşmek ve ajan bulundurmaları suretiyle bol miktarda sof ve sof ipliği olarak memleketlerine ihraç etmişlerdir. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 420.

²¹⁴ Y.EE.d., 280, s.50-51-53-57.

²¹⁵ Y.EE.d., 280, s. 18-51-57.

²¹⁶ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 421.

²¹⁷ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.s.*, s.208.

3.1.1.4.8. Şayak

Osmanlı şehirlerinde gelişen diğer bir dokumacılık türü şayak dokumacılığıdır. Şayak, çuhadan daha kalın yün kumaş olup, daha sıcak tuttuğu ve ucuzda bulunduğu için tercih edilen giyim eşyalarından birisidir.²¹⁸

Şayaklar kullanım alanlarına, kullanıldığı yöreye ve rengine göre sergide teşhir ürünleri arasında yerini almıştır. Kullanıldığı yöreye göre Edirne şayağı ve Manastır şayağı olarak kategorize edilmiştir. Buna göre Edirne şayağının topu 20 kuruş iken Manastır şayağının topu 200 kuruştur. Kullanıldığı yere göre şayağın topu 160 kuruş iken elbiselik şayağın topu ise 200 kuruştur. Rengine göre teşhir edilen beyaz şayağın topu ise 350 kuruş olarak belirlenmiştir.²¹⁹ Bunların dışında şayak battaniyenin de yer aldığı sergide, adetin 200 kuruş olduğu görülmektedir.²²⁰

3.1.1.5. Giyim kuşam ürünleri

Toplumsal ya da ulusal kültürü dışa yansıtan en belirgin ölçütlerden biri de insanların giydikleri ve takındıkları şeylerdir. Öyle ki kimi durumlarda kişilerin sadece giyim ve kuşamlarına bakarak onların hangi toplumdan olduklarını tahmin edebilmek mümkündür.²²¹

Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bir göçebe kavim olarak Türklerin, tarih boyunca çeşitli devletlerle etkileşim içerisinde bulunmaları zengin bir giyim kültürüne sahip olmalarına neden olmuştur. Tarihleri boyunca çeşitli ülkelere yerleşip devletler kuran ve pek çok yabancı kavimle iç içe, yan yana yaşayan Türklerin giyim ve kuşamlarında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. İslamiyete girişten sonra İran ve Arap giyimlerinin etkisinde kalan Türk giyim-kuşamı, batıya yönelme ve çağdaşlaşma eğilimleri sonucunda bu kez de Avrupa'dan esinlenip, o etki alanına girdiği görülmüştür. XIX. yüzyılla birlikte Avrupa ile ilişkilerin artması sonucu olarak giyim ve kuşamda batı etkisi ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Osmanlı devletinde vatandaşlar arasında bir kıyafet birliği yoktu. Giyim-kuşam kentten kente değişiklik gösterdiği gibi dini ve etnik azınlıklarında özel kıyafetleri bulunuyordu. Payitahtta veya taşrada kullanılan elbiselerin biçim ve kesimi daima farklıydı. Bu fark, zevk veya modadan değil, muhtelif durumdaki insanları ayırmak

²¹⁸ Koçu, *a.g.s.*, s.217.

²¹⁹ Y.EE.d., s. 8-9-10.

²²⁰ Y.EE.d., s. 8-9-10-22.

²²¹ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004), s. 231-238.

için konulan kurallardan ileri geliyordu. Özellikle başa giyilen sarık, resmî memurlar arasında kuralların meydana getirdiği farkı ortaya koyuyordu. Türkler'in giyiminin bu kısmı, devlet büyükleri veya hükümdarlar için gözle görülecek derecede değişikliklere uğramıştır.²²²

3.1.1.5.1. Arakiyye

Osmanlı devletinde erkekler, kavuğun kenarlarının yağlanmaması için kavuğun altına, “ter toplayan” anlamına gelen “arakiyye” veya “arakçın” adı verilen takke takarlardı.²²³ Özellikle dervişler tarafından kullanılan arakiyye tiftikten yapılmış ince külaha verilen addır. Reşat Ekrem Koçu, arakiyye ve arakçının birbirinden farklı olduğunu söylemektedir. Buna göre dışarı çıkarken arakiyyenin üzerine ayrıca bir külah veya kavuk giyilmezdi. Arakçın ise külah veya kavuğun altına giyilen takke idi.²²⁴

Sergide teşhir eşyası olarak yer alan arakiyye daha çok işleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiyatlarına gelince, arakiyye üzerine işlemeli ipek seccade 220 kuruş, deve yünü ipek işlemeli seccade 61 kuruş iken klabdanlı arakiyyenin 40 kuruş olduğu görülmektedir.²²⁵

3.1.1.5.2. Futa

Peştamalın ipeklisine “futa” denilmektedir. Toplum hayatında bir iş yaparken bele bağlanan futa-peştamal esnaf ve zanaat erbabı tarafında müşterek ve kutsal bir şey olarak kabul edilmiştir.²²⁶

Bir çırağın girdiği meslekte, tuttuğu işte ehliyetli olduğu görülünce esnaf loncası kararıyla mesleğe kabul töreni düzenlenir ve o çırağın beline bir peştamal-futa bağlanırdı.

Futalar bir zemin rengi üzerine çubuklu ve kafesli olarak dokunurdu. Çubuklar inceli kalınlı olup, zemin renginin koyusundan yapılırdı ve genellikle kırmızı ve beyaz renkler kullanırdı.

Esnaf futaları ile hamam futalarının kullanışları birbirinden farklıdır. Esnaf futası önden kuşanılıp arkasından iki üst uçlarından düğümlenerek bağlanırdı. Hamam

²²² Turan, *a.g.e.*, s.238.

²²³ Tez, *a.g.e.*, s. 246.

²²⁴ Koçu, *a.g.s.*, s. 13-14.

²²⁵ Y.EE.d., s.28-42-55.

²²⁶ Koçu, *a.g.s.*, s.119.

futaları arkadan kuşanılarak bir üst ucu tende kalır diğer üst ucu ise futanın kıvrımına sokulurdu.²²⁷

Şekil 11: Macuncu belinde esnaf futası²²⁸

Sergide yer alan futaların değişik kumaşlardan yapıldığı görülmektedir. Futaların sade olanlarının yanı sıra atlas ve klabdan kumaştan yapılmış olanları da sergide teşhir edilmiştir. Fiyatlarına gelince; futa 10 kuruştur. Atlas futaya 45 kuruş, klabdan futaya ise 349 kuruş fiyat biçilmiştir.²²⁹

3.1.1.5.3. Kavuk

Kavuk, başa takılan pamuklu bir giysidir. Kavuğun yüzü çuhadan yapılı, içerisinde pamuk bezden astar bulunurdu. Kavuğun yüzü ile astar arasında pamuktan dokunmuş bir tabaka yer alırdı.

Kavuk, sarık sarılarak giyilmiştir. Kavuklara sarılan sarıklar(tülbend), kullanılan bezin şekli ve sarılışına göre çeşitli isimler almıştır: kallavi, mücevveze, yusufi, tac gibi...Kavukların sarıkları kirlendiğinde yıkanmak üzere çözülürdü. Görev

²²⁷ Koçu, *a.g.s.*, s. 120.

²²⁸ Koçu, *a.g.s.*, s. 120.

²²⁹ Y.E.E.d, s.6-60-61.

başında iken sarılan sarıklar eve gelince baştan çıkarılır ve sarığının bozulmaması için duvara asılan ve ‘‘kavukluk’’ adı verilen raflara konulurdu. Sergide sedefli kavukluk yer almış ve 320 kuruş fiyat biçilmiştir.²³⁰

Şekil 12: Kavukluk²³¹

Şekil 13: İnce tül üstüne mavi, kırmızı, yeşil ve siyah ipekle meşe yaprağı, lale, yıldız çiçeği motifleri işlenmiş kavuk örtüsü. (Topkapı Sarayı Müzesi)²³²

Başa takılan diğer bir giysi ise, ‘‘ külah’’dır. Yüzyıllar boyunca sadece erkekler, askerler ve halkın çeşitli kesimleri tarafından kullanılan külah, dikişsiz ve tek parça keçeden yapılmış olmasıyla kavuktan farklıdır.²³³

3.1.1.5.4. Kefiyye /Kefiye

Sergide bir tür erkek başörtüsü olan keffiyye/kefiye de yer almıştır. Daha çok Araplar tarafından kullanılan, omuzları da örten, kenarları püsküllü bir erkek başörtüsüdür.²³⁴

²³⁰ Kallavi, sadrazam ve vezir tarafından kullanılırken, mücevvezeyi devlet ricali dışında padişah da kullanmıştır. Koçu, *a.g.e*, s. 149-15; Y.EE.d., s. 28.

²³¹ Koçu, *a.g.s*, 149.

²³² Koçu, *a.g.s*, 149.

²³³ Koçu, *a.g.s*, s. 162.

²³⁴ Lübnan, Suriye, Filistin ve Irak'ta daha yaygın olarak kullanılır. Osmanlı döneminde, bu bölgelere görevli giden devlet memurlarına ve Adana ile yöresindeki bir kısım azınlığa da agel-kefiye kullanmaları için resmen izin verilmiştir. Havva Koç, ‘‘Agel’’, DVİA, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, 1988) ,s.449.

Kefiyenin sergide daha çok ipekli olarak yer aldığı görülmektedir. İpekli kefiyelerin fiyatlarında farklılıklar görülmektedir. Fiyatı 25, 32, 46 ve 50 kuruş olan kefiyelerin yanı sıra 90 kuruş olan kefiyeler de teşhir edilmiştir. Kefiyeler sergide beyaz kefiye olarak da yer almış olup adeti 85 kuruştur. Bunun yanı sıra beyaz ipekli kefiye 41 kuruş iken beyaz ipekli klabdanlı kefiyeye 225 kuruş fiyat biçilmiştir.²³⁵

Omuzları örtmek üzere başa sarılan ipekten yapılan püsküllü örtüye kefiyye denilmiştir. Kefiyye başa konularak, alnın üzerinden kendine has bir kordonla sıkı bir şekilde tutturulur, alın açık kalır, örtünün geri kalan kısmı ise omuz ve sırta dökülerek kullanılan bir giysidir. Suriye ve Irak gibi şehirlere memur olarak giden Türkler sıcak iklimden dolayı kefiyyeyi kullanırken, İstanbul'da yangın tulumbası sandıklarının çocukları arasında da kefiyye kullanmıştır.²³⁶

Sergide yer alan kefiyyelerin genellikle ipektir ve fiyatlarının da farklı olduğu görülmektedir. Kefiyye 43 kuruş iken ipekli kefiyye fiyatlarının 25 ile 90 kuruş arasında değiştiği görülmektedir.²³⁷

3.1.1.5.5. Maşlah/ Meşlah

Sergide teşhir edilen ürünler arasında giyeceklere de yer verilmiştir. Bunlardan biri de altı üstü bir olan ve kol yerine yarıkları bulunan meşlah / maşlahdır. Araplara mahsus olan bu kıyafetin Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı "yeldirme"dir. Genellikle kadınların çarşaf yerine kullandıkları, başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlüktür. Kolsuz, hafif sırta geçirilmesi kolay olan maşlah; kolsuz ve torba gibi bir kıyafet olduğundan uzun boylu bayanları kısa gösterdiğinden kullanımı kısa sürmüştür.²³⁸

Maşlahların dokumasına ve rengine göre kategorize edildiği görülmektedir. Sergide maşlahların fiyatında farklılıklar görülmektedir. Buna göre adeti 80 ve 100 kuruş olan maşlahlar olduğu gibi elbiselik ve pantolonluk maşlahlarda yer almıştır. Elbiselik maşlahın topu 550 kuruş iken pantolonluk maşlahın topu 200 kuruş olarak belirlenmiştir.²³⁹

Sergide genellikle ipek maşlah teşhir edilmiştir. Buna göre ipekli maşlah 80 kuruş, beyaz ipekli maşlah 86 kuruş, ipek yünlü maşlahın ise 60 kuruş olduğu

²³⁵ Y.EE.d.,280, s.61; Koçu, *a.g.s*, s. 213.

²³⁶ Koçu, *a.g.s*, s. 156.

²³⁷ Y.EE.d., s.22-23-24-44.

²³⁸ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e*, s. 170

²³⁹ Y.EE.d., s.20

görülmektedir.²⁴⁰ Bunların yanı sıra Bağdat meşlahı 37 kuruş, siyah meşlah 250 kuruş iken beyaz klabdanlı meşlahın ise 160 kuruş olduğu görülmektedir.²⁴¹ Meşlahlardaki fiyat farkının kumaşın rengine, kalınlık veya inceliğine ve dokumasına göre değiştiğini görmekteyiz.²⁴²

Şekil 14: Meşlah²⁴³

3.1.1.5.6. Şal

Giyim kuşam bölümünde yerini alan şal, omuz ve boyun için atkılık, kuşaklık ve sarıklık olarak kullanılan yünlü bir kumaştır. Sergide şalın bir topunun 800 kuruş olduğu görülmektedir.²⁴⁴

Osmanlı devleti zengin bir kumaş kültürüne sahipti. Zengin ve varlıklı kişiler tarafından tercih edilen kumaşların başında Hint kumaşları gelmekteydi. Hint kumaşlarının, kalite ve fiyat bakımından çiçekli, çizgili veya tek renk olanlarının dışında ipekli altın veya gümüş işlemeli olanları da vardır. Altın ve gümüş işlemeli kumaşı kadınlar kullanırdı.

Hint kumaşları arasında ilk sırada “şal” yer almıştır. Fiyatları pahalı olan şallar ince yünden yapılırdı. Bunlar uzun kare biçiminde olup ve aynı cinsten fakat değişik

²⁴⁰ Y.EE.d., s. 61.

²⁴¹ Y.EE.d., s. 59.

²⁴² Y.EE.d., s. 22.

²⁴³ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 170.

²⁴⁴ Y.EE.d., s. 24.

renkteki yünle işlenirdi. Şallar yılın her mevsiminde kadınlara olduğu gibi erkeklere de kemer vazifesi görürdü. Kışın soğuktan korunmak için şal, başa veya omuza örtülürdü. Bunların yanı sıra şaldan kışlık elbise de yapılırdı. Hali vakti yerinde olan kadınlar, bu şalları en değerli muslinlere, en bengin işlemeli kumaşlara tercih ederdi. Halk ise, memlekette dokunmuş sıradan şalları kullanırdı.²⁴⁵

Şallar dokundukları yere göre Hint şalının dışında “Keşmir şalı” veya “İran şalı” olarak da adlandırılmıştır. İran şalları ise Acem şalı olarak bilinmektedir. Sergide yünden İran mamulü şalda yer almıştır. Şalın adedinin 67 kuruş olduğu görülmektedir.²⁴⁶

Sergi de yer alan teşhir ürünlerinden biri de “kuşak”tır. Şalın her cinsinden erkek ve kadınlar için kuşak yapılırdı. Kuşakların dokunduğu yöreye, kumaşının cinsine ve renklerine göre çeşitleri sergide yer almıştır. Fiyatlarına gelince; Kuşak 50 kuruş, kuşaklık şal ise 22 kuruştur. Düz beyaz tülbennden uçları ipek ve sırmalı kuşakların yanı sıra esnaf ve esnaf gençlerinin kullandıkları elvan ipekli, yollu dokunmuş Trablus şalı da vardı. Bunların 23 ve 51 kuruş olanları bulunduğu gibi 55 kuruş değerinde Trablus taklidi olanları da vardı.²⁴⁷

Şekil 15: Şal Kuşak²⁴⁸

Sergide yün kuşaklar da teşhir edilmiştir. Renkli yün kuşak 52 kuruştur. Yün kuşakların da çeşitli renkleri vardır. Buna göre kırmızı kuşak 60 kuruş, kırmızı yün kuşak 42 kuruştur. Dervişler, yaşlılar ve yaşlı ulema beyaz yün kuşak kullanırdı. Bunların dışında bazı esnafın kullandığı kırmızı yünden, beyaz ve kırmızı ipek ve

²⁴⁵ M. de. Ohsson, *a.g.e.*, s. 81.

²⁴⁶ Y.EE.d., s. 43.

²⁴⁷ Y.EE.d., s. 6-32-54-61.

²⁴⁸ <https://gurlekmilli.com>

sırma telle işlenmiş Cezayir kuşağı da bulunmaktadır. İpekli kuşağın ise 150 kuruş olduğu görülmektedir.²⁴⁹

XIX. Yüzyıl sonunda Avrupa tarzı kıyafet modası iyice yerleşmiş olmasına rağmen, geleneksel kıyafetler ortadan kalkmayarak varlığını sürdürmüştür. II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu, XIX. yüzyılın sonlarında sarayda bulunan Nerkisnihal Kalfa adında yaşlı bir saraylı hanımın, diğer saraylı kalfalar gibi giyinmediğini, kısa eteksiz entari üzerine hırka, beline şal kuşak, başına fes şeklinde bir şey giyip oyalı yemeni bağladığını söyler.²⁵⁰

Dilimizde “şalım olsun, malım olsun” sözü, Türklerin şala karşı sevgisini ve şala verdikleri kıymeti göstermektedir.²⁵¹

Şekil 16: Şal örnekleri²⁵²

Kadın giysilerinden genelde çarşaf ile kullanılan peçenin de sergide yer aldığı ve 3 kuruşa satıldığı görülmektedir.²⁵³

Sergide bunların dışında ceket, eldiven, önlük, fanila, iskarpin, külah gibi giyim – kuşam eşyaları da yer almıştır.

3.1.1.6. Mefruşat ürünleri

Sergide teşhir edilen ürünler arasında mefruşat ürünleri, el emeği göz nuru işlemeli eşyaların çeşitliliği de dikkatimizi çekmektedir. Mefruşat genel anlamda ev döşemeye yarayan eşya olarak bilinmektedir.

²⁴⁹Yaygın bir gelenek olarak gelin kızların beline babaları, erkek kardeşleri yoksa erkek akrabası şal bağlardı. Şal tabut örtüsü olarak da kullanılmaktaydı. Abdülaziz Bey, *a.g.e*, s. 227; Y.EE.d., s. 2-3-23-40-44.

²⁵⁰ Betül İpşirli Argit, *Osmanlı İstanbul'unda Giyim-Kuşam*, (İstanbul: Büyük İstanbul Tarihi, C. 4, 2015), s. 260.

²⁵¹ Koçu, *ags*, s. 213.

²⁵² Kevser Gürcan Yardımcı, *a.g.m*, s. 227.

²⁵³ Y.EE.d., s.62.

XVIII. yüzyıldan itibaren Batı ile başlayan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kullanılan ev eşyalarına da yansımıştır. İç mekânın döşenmesinde Osmanlı Sarayı'nda koltuk ve iskemleler ile bazı Batı tarzı mobilyalar XVIII. yüzyıldan itibaren seyrek de olsa kullanılmaya başlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid Batı tarzı mobilya üretimi ve bu mobilyaların iç mekânda kullanımına öncülük etmiştir. Hükümdarlık özelliklerinin yanı sıra usta bir marangoz olarak yetişen Sultan II. Abdülhamid, hususi dairesinin hemen yanı başında bulunan geniş bir salonu marangoz atölyesi olarak düzenlemiş ve işinden fırsat bulduğu her anı marangozluk işleri ile değerlendirmiştir. Şadiye Osmanoğlu babasının devlet işlerinden yorulan sinirlerini dinlendirmek için marangozhanede uzun saatler çalıştığına değinmektedir:²⁵⁴

Osmanlı Devleti'nde iç mekânda hareketli mobilya olarak alçak iskemleler, tabureler, beşikler, sandıklar, rahleler, sofralar, kavukluk olarak isimlendirilen raflar kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda İstanbul' da dahil olmak üzere ülkedeki bütün evlerde nadiren bir iskemleye rastlanırdı. XIX. Yüzyılda ise özellikle oturma mobilyası olarak Batı tarzı oturma mobilyasına benzeyen en önemli mobilya iskemle olmuştur.²⁵⁵ Sergide iskemlelerin çeşitleri de teşhir edilmiştir. Buna göre sedefli iskemle 220 kuruş, dökme iskemle 215 kuruş, ceviz sini iskemlesi ise 29 kuruştur.²⁵⁶ Teşhir edilen diğer bir ürün ise sandalyelerdir. Sandalyelerin kuruşu 40 ile 60 arasında değişmektedir.

²⁵⁴ II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı'nda sarayın ahşap mobilya ihtiyacını karşılamak üzere Hazine-i Hassa'ya bağlı Tamirhane-i Hümayun adı verilen büyük mobilya yapım atölyesini kurmuştur. Esasen Sultan'ın bu atölyeyi kurmasındaki amaç sık olarak değişen ve yenilenen saray mobilyalarının yurt dışından alınmasının devletin hazinesine getirdiği yükten rahatsız olmasıdır. Yıldız Sarayı'nda başta padişaha ait daireler olmak üzere harem kısmında, şehzade dairelerinde ve sarayın çeşitli yerlerinde ve diğer saraylarla, saraya bağlı dairelerde bulunan dolaplardan sofra takımlarına kadar çeşitli eşyaların tamir ve üretimi bu atölyede sağlanmaktaydı Tamirhane-i Hümayun'un açılma sebeplerinden biri de II. Abdülhamid'in sanayi ve kalkınmaya vermiş olduğu önemdir Sultan II. Abdülhamid'in bizzat kendisi tarafından bu atölyede üretilmiş olduğu eserler arasında Tevfik Paşa'ya hediye etmiş olduğu bir dolap, Hamidiye Camii'nin ahşap işleri, gül ağacı bir rahle, gül ağacından yapılmış ve çok çekmeceli bir yazıhane, bir kâtip kutusu, Yıldız Sarayı Şale Kasrı Hümayun'u 14 numaralı Yemek Salonunda bulunan "Sedefli Takım"ın bazı parçaları, Beylerbeyi Sarayı 12 No'lu harem yemek odasında yer alan yemek takımı, Dolmabahçe Sarayı 93 numaralı odada deniz tarafındaki pencerelerin arasında yer alan kavukluklar, Küçüksu Kasrı'nda yer alan bir masa, Maslak Kasrı Hümayunu'nda üst kata çıkan çift kollu merdivenin ahşap korkulukları, Eyüp Sultan Türbesi'nin bronz kapısı önündeki sedef kakmalı parmaklık, Saint Irene Askeri Müzesi'ndeki koltuk takımı yer almaktadır. Sultan II. Abdülhamid tarafından yapılan bir başka marangozluk eseri de İstanbul Müftülüğü'ndeki Şer'iyye Sicilleri Arşiv Binası'nda bulunmaktadır. Bu bina da Sultan II. Abdülhamid'in emriyle inşa edilmiş olup; üç büyük salonu bulunan binada koridorlara arşiv dolapları sıralanmıştır. Deniz Demirarslan, "19.Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretiminin Gelişimi" *Turkish Studies / International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/29, s.186-187; Şadiye Osmanoğlu, *Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri*, (İstanbul: Bedir Yayınları, 1966), s. 124

²⁵⁵ Deniz Demirarslan, *a.g.m*, s.183 ;M.de D.Ohsson, *a.g.e*,s.97.

²⁵⁶ Y.EE..d., s. 43-57-61.

Ceviz sandalyenin fiyatı ise 20 ve 55 kuruş iken üzerine örtmek için örtü de bağışlanmıştır. Sandalye örtüsü ise 86 kuruştur.²⁵⁷

XVIII. yüzyılda döşeme yapılan yerlerin başında evin her odasında bulunan sofalar gelirdi. Sofalar; iskemle, kanepeler ve koltuk yerini tutardı. Bunlar odayı çepeçevre kuşatır, geniş ve rahat bir oturacak yer teşkil ederlerdi. Sofaya bağdaş kurularak oturulur. Bu oturuş, insanı günlük hayatın faaliyetinden uzaklaştıran ve rahatlık veren bir oturuştur. Kadınların dairelerinde bulunan sofalar; çuha, yollu kadife ve değerli kumaşlarla kaplanırdı. Açıkça söylemek gerekirse, evdeki tek mobilya da budur. Komodin, konsol, köşe sehpaları, kollu şamdan, avize, tahta kaplama, halılar, tablolar, vs. gibi şeylerin, Müslüman şehirlerinde belki adı bilinirdi.²⁵⁸ Osmanlı evlerinin nasıl döşendiği hakkındaki bilgilere, günümüze kadar gelen ve genellikle zengin ailelerin evlerine ait eşyalardan ulaşılmaktadır. XIX. yüzyıla kadar Osmanlı evlerinde bugünkü anlamda mobilya diye niteleyebileceğimiz çok az eşya bulunmaktaydı. Birkaç sandık ve kutu, üstüne kap kakak ya da sini koymak için tahtadan veya deriden bir yer sofrası altlığı, duvarda da üzerine lamba veya kitap konulan işlemeli raflar yer almaktaydı. XIX. yüzyılın sonuna doğru birçok seçkin Osmanlı'nın gündelik yaşam kültürlerinde önemli değişiklikler olmuştur. Saray mensupları başta olmak üzere üst tabaka Fransa'dan mobilya ithal etmeye başlamışlardır; ancak kısa bir süre sonra İstanbul'daki ustalar da sandalye, masa ve komodin imal etmeye başlamışlardır.²⁵⁹

Her ne kadar XIX. yüzyılda toplumun üst tabakasında özellikle sarayda kanepeler, sandalye gibi batı tarzı mobilyalar kullanılmaya başlansa da yün veya pamuktan dokunmuş minderlerde sergide yer almıştır. Odalar gündüzleri minder ve halılarla oturmaya uygun hale getirilirdi; üzerine oturuş yassı ve büyük minderlerle sırt dayanan yastıklar farklıydı. Evlerin çoğunda pencerelerin önünde duvar boyunca yerli sedirler vardı. Minderlerin sedir minderi, köşe minderi veya erkan minderi adıyla çeşitleri vardır. Sedir minderleri ot veya yünden yapılan uzun minderlerdi. Uzun minderlerin baş tarafında tek kişilik köşe minderi, bunların uç tarafında ise erkan minderi bulunurdu. Sedir minderlerinin küçük boyda olanları yan minderdiler. Bir evin zenginliği yastıklardan belli olurdu. Günlük kullanılan minderler, evlerde de

---

²⁵⁷ Y.EE.d., s. 6-46-58.

²⁵⁸ Suruia Faroghi, (Çev; Elif Kılıç), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), s. 319-333.

²⁵⁹ M.de.Ohssen, *a.g.e.*, s. 97.

dokunabilen kaba kumaşlardan yapılırken, zengin evlerinde kullanılan diba ve ipek kadife minderler ise daha gösterişliydi.²⁶⁰

Minderler de üzerlerine yüz geçirilerek kullanılmıştır. Minder örtüleri üzerinde oturulmak için, ot, pamuk ve yün doldurulan kalın şiltelerin üzerine örtülen örtü veya kılıflardır. Minder yüzlerinin ise 37 kuruş olduğu görülmektedir.²⁶¹ Kanepelerin üzerine örtmek için kullanılan örtü de teşhir ürünleri arasında yerini almıştır. Kadife kanepenin örtüsünün fiyatı 200 kuruş iken pamuklu kanepenin örtüsünün 50 kuruş olduğu görülmektedir.²⁶²

Sergiyeye bağışlanan eşyalar arasında çeşitli kumaşlarla dokunmuş yastık ve yastık yüzlerinin çeşitliliği dikkatimizi çekmiştir. Pamuklu yastık 20 kuruş kadife işlemeli yastık ise 100 kuruştur.²⁶³ Yastıkların kirlenmemesi için üzerlerine yüz geçirilerek kullanılmıştır. Yastık yüzlerinde genellikle işlemler kullanılmıştır. Buna göre sedef işlemeli yastık yüzlerinin yanı sıra bürümcük üzerine işlemeli yastık yüzü ve klabdanlı yastık yüzü de teşhir edilmiştir. Yastık yüzlerinin renkli olanları da vardır. Örneğin; kırmızı yastık yüzünün 40 kuruşa satıldığı görülmektedir.²⁶⁴

Yastık ve minder örtüleri takım olarak yapılır ve bütün odaların döşemesi de buna uygun olarak düzenlenirdi. İpek veya keten bezi üzerine yapılan bu örtülerde çiçek deseni kullanılmış ve örtünün yüzeyi kaplanarak renkli ipliklerle işlenmiştir.²⁶⁵

Pencereler ise klabdanlı, ipekli veya sırmalı perdeliklerle kaplanmıştır. Klabdanlı perde 120 kuruş, ipekli perdelik 210 kuruş, pamuklu perdelik ise 45 kuruştur.²⁶⁶

Serginin diğer bir teşhir ürünü de yorganlardır. Mütevazı evlerde yer alan yorganlar bulunabilen her şeyden yapılabilirdi. Zarif ve kıymetli olanlarını ise hali vakti yerinde olanlar kullanırdı. Kullanılan yorganlar genellikle "yazma"dan yapılırdı. Bu işle uğraşan yerlere kârhane denilirdi. Yazma yorganlar kalemkâri ve fabrika yazması olarak ikiye ayrılır. El yazması yorganlar fırça ve kalemle tezgaha kurularak

²⁶⁰ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.189; Suraiya Faroqhi, *a.g.e.*, s. 188.

²⁶¹ Sürür, *a.g.e.*, s. 55; Y.EE.d., s. 51.

²⁶² Y.EE.d., s. 24.

²⁶³ Y.EE.d., s. 17-25.

²⁶⁴ Y.EE.d., s. 6-11.

²⁶⁵ Sürür, *a.g.e.*, s. 55.

²⁶⁶ Y.EE.d., s. 26-56-60.

yapılır; fabrika tipi, basma gibi imâl edilirdi. Değerli yorganlar ise düz şal ve telli ipekten yapılırdı²⁶⁷ Sergide yazmaların adetinin 30 kuruş olduğu görülmektedir.²⁶⁸

Mevsimine göre yün veya pamuk olan yorganlara geçirilen yüzler de sergide yer almıştır. Yorgan yüzleri genellikle ince keten bezi üzerine renkli ipek işlenmiş çiçek desenlerinin bütün yüzeyi süslediği parçalardır. Yorganlarda yüz olarak parlak, tek renkli saten kumaş kullanılır; yorgancının yorgan dikerken oluşturduğu desenin, kumaş üstünde görünmesi sağlanırdı. XVIII. ve XIX. yüzyılda yapılan yorgan yüzleri ve yatak örtülerinde ise kadife, atlas ve daha ince ipek kumaşlar üzerine renkli veya sırma ile işlenmiştir. Sergide yorgan yüzünün adetinin 25 kuruş olduğu görülmektedir.²⁶⁹ Bunun yanı sıra renkli yatak örtüleri, pamuk bezinden örtüler ve döşemelikler, yün karyola örtüleri, atlas ipek işlemeli masa örtüleri de sergide yerini almıştır.

3.1.1.6.1. Bohça

Bohça, genellikle beyaz keten bezi üzerine işlenen içerisine çamaşır, giysi gibi şeyler koyulup sarılan veya bağlanan dört köşeli kumaşa verilen addır. Sergide işlemlerin “bohça”lar üzerinde de kullanıldığı görülmektedir. Sergide teşhir edilen eşyaların yer aldığı defterin 59. sayfasında bohçalara yer verilmiştir. Fiyatlarına gelince; işlemeli bohçaların 30 ve 100 kuruş olduğu görülmekte iken ipekli bohça 56 kuruş, atlas üzerine ipek işlemeli bohça da yine 100 kuruştur. Klabdan işlemeli bohçaya 200 kuruş Lahoraki işlemeli bohçaya ise 56 kuruş fiyat biçilmiştir.²⁷⁰

Sergide işlemler -ev eşyası dışında- giyim eşyası olarak başlıklarda kullanılmıştır. Örneğin atlas üzerine klabdan işleme fes örtüsü 65 kuruş fiyatla teşhir edilmiştir. Terliklerin kadife ve deriden yapılanlarında da işlemler kullanılmıştır. Ayrıca Kadın mendillerinin yüzü ve kenarları da işlemlerle süslenmiştir. Buna göre ipek işlemeli mendil 30 kuruştur.²⁷¹

²⁶⁷ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri* (Haz.Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay), (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1995), s. 199.

²⁶⁸ Y.EE.d., s. 34. Yazmaların en meşhur ve zarif olanı Kandilli yazması idi. Bunların dışında Üsküdar, Samatya, Kadıköy ve Rumeli yazmaları da vardı.

²⁶⁹ Faroghi, *a.g.e*, s.192; Ayten Sürür, *Türk İşleme Sanatı*, (İstanbul: Ak Yayınları,1976), s. 55; Y.EE.d., s. 6.

²⁷⁰ Sürür, *a.g.e*, s. 54.

²⁷¹ Y.EE.d, s.8.

Sultan II. Abdülhamid' in beyaz ve renkli ketenden mendil kullandığı, mendillerini temiz kullandığı ve küçük tülbentler kestirip bunları yaktığı bilinmektedir.²⁷²

3.1.1.6.2. İşlemeler

Türkler eskiçağlardan itibaren giyimden ev eşyasına varıncaya kadar hemen her türlü eşyada işleme sanatını kullanmışlardır. İşleme sanatı, en ince tekstil süsleme sanatlarından biri olmuştur. Toplumda belirli bir eğitimden geçmeyen genç kızların, bir yandan evlerinde günlük işleriyle uğraşırken diğer taraftan çeyizlerini hazırlamaları süsleme sanatının gelişmesini sağlamıştır.

Giyim ve kullanma eşyalarına işleme yapılması geleneği, saraydan başlayarak yayılmıştır. Devletin üst kademesindeki yöneticiler kendilerini halktan ayırmak için gösterişli elbiseler giymişlerdir. Ancak insanlardaki süslenme iç güdüsü zamanla saray dışında yaşayanları, şehirlileri ve halkı da etkilemiştir.

“İşleme”, dokumacılık alanındaki bezeme tekniklerinden biridir. İğne veya tığ ile çeşitli iplikler (beyaz ve renkli iplik, ipek iplik) ile altın ve gümüş teller kullanılarak yün, keten, pamuk ve ipekten yapılmış beyaz renkli, kalın ve ince kumaşlara bazen de deri üzerine yapılan ve çeşitli özellikleri bulunan bir süsleme sanatıdır. Çeyiz eşyası, giyim-kuşam, ev eşyası vb. yüzeyine ya da yüzeyin bir bölümüne yapılan bezeme işine ise “işleme” denilmektedir.²⁷³

Sergide yer alan işlemeler de çeşitlilik arz etmiştir. Zengin bir kumaş kültürüne sahip olduğu kumaşlar üzerine yapılan işlemelere de yansımıştır. Ev eşyaları içerisinde masa örtülerinden yastık ve yorgan yüzlerine, perdelerden minder örtülerine kadar işlemelere yer verildiği görülmektedir. Ev eşyalarının işlemelerinde atlas, bürümcük, Lahoraki, kadife, klabdan kumaşlarının yanı sıra süzeni ve sedefli işlemelerde sergide yerini almıştır. Süzeni, bir çeşit kaska işi olup, kaskağa gerilen kumaş üzerine tığ veya iğne ile yapılan zincir işine süzeni adı verilmiştir.²⁷⁴

Sergide süzeni işlemelerin fazlalığı dikkatleri çekmektedir. Özellikle muhacir bezi üzerine süzeni işlemelere yer verilmiştir. Sergide “muhacir bezi üzerine süzeni

²⁷² Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, (Ankara: Selçuk Yayınları, 1986), s. 12.

²⁷³ İşlemenin ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Dikilen kumaşların kenarlarından atmasını önleyecek bir pekiştirmeye ihtiyaç duyulması işleme sanatının ortaya çıkmasının sebeplerinden biri olmuştur. Sürür, *a.g.e.*, s.7.

²⁷⁴ Mili Eğitim Bakanlığı El Sanatları Teknolojisi, “*Elde Süzeni*”, Ankara 2014, s. 3.

işleme” 5 kuruş iken “süzeni işlemeli masa örtüsü” 115 kuruştur. Sedef üzerine işlemeli yastık yüzüne ise 100 kuruş fiyat biçilmiştir.²⁷⁵

3.1.1.6.3. Kanaviçe

Anadolu Türk Kültürü ve Türk işleme sanatında önemli yeri olan kanaviçelerde sergide yer almıştır. Kanaviçe sanatı, genç kızların ve evli kadınların çeyizlerinde, yaşlıların sandık ve bohçalarında geleneksel kullanım alanı yastık kılıfı, yorgan kapağı gibi örneklerde sıklıkla rastlanmaktadır. Sergide yer alan kanaviçe eşyaların kullanımı yastık – yorgan kılıflarıyla sınırlı kalmamıştır. Örtü, perdelik, pantolonluk, terlik yüzü, ayak halısı hatta resimlerde bile kanaviçe işlemlere rastlanmaktadır. Fiyatlarına gelince; bir çift kanaviçe pantolonluk 23 kuruş, kanaviçe işlemeli terlik yüzü 40 kuruş kanaviçe işlemeli köy resmi 1505 kuruş, resim işlemeli ayak halısı ise 160 kuruşa satılmıştır.²⁷⁶

Sergide teşhir edilen ürünler arasında çeşitli renkleri bulunan ihram da yer almıştır. İhram burada sedire veya yere serilen yaygı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yün ihram 60 kuruş, beyaz ihramın adeti 110 kuruş iken kırmızı ihram 161 kuruş olarak belirlenmiştir.²⁷⁷

Osmanlılarda da kışları yaşam oldukça zorlu geçmekteydi. Oturma odalarında ve mutfaklarda ocaklar vardı ancak yeterli değildi. Isınmak için odalardaki ocaklardan başka, odun kömürü yakılan ve daha az duman çıkaran mangallar da vardı. Mangalın üstüne bir örtü örtülür, ayaklar bunun altına sokularak ısınılırdı. Bu örtü kolayca ateş alabilir ya da mangalın devrilmesine yol açabilirdi. Yangınlar evlerde yemek pişirirken, atölyelerde, bazen de kış aylarında odanın nemini alması için yakılan mangalın üzerine atılan tandır örtüsünün tutuşmasıyla meydana geliyordu. Ahşap evlerin bol olduğu İstanbul ve Bursa gibi kentleri zaman zaman harabeye çeviren büyük yangınların birçoğu böyle çıkmış olmalıdır.²⁷⁸

Sergiye bağışlanan eşyalar arasında mangal da yer almıştır. Mangallar bakır ve pirinç olarak ikiye ayrılırdı. Bakır mangallar daha çok mütevazi evlerde ve mutfaklarda kullanılırdı. Pirinç mangalların değişik boylarda olanları vardı. Altında

²⁷⁵ Y.EE.d , s.11-23.

²⁷⁶ Y.EE.d , s. 13-43-46.

²⁷⁷ Y.EE.d., s. 39-62.

²⁷⁸ Faroghi, *a.g.e.*, s. 195.

ahşap üzerine madeni tabaka geçirilmiş tabla bulunur, mangal bunun üzerine oturtulurdu. Sergide pirinç mangalın 1000 kuruşa teşhir edildiği görülmektedir.²⁷⁹

3.1.1.7. Zanaat ürünleri

3.1.1.7.1. Çinicilik

Çini denilen porselen ve fayans kapların en eskisi ve en iyisi Çin'den geldiğinden bunların hepsine "çini" denilmiştir. Kırmızı, mavi veya lacivert üzerine çiçeklileri ve düz beyaz hareli renkleri bulunan çinilerin, İstanbul'da mavi, beyaz ve devetüyü renginde olanları bol miktarda bulunurdu. Kaşı ve fayans denilen duvar çinileri ise Çin'den gelmiş olmayıp sadece adları çinidir. Bunlar Kütahya, İznik, Rodos, Şam gibi yerlerde yapılmaktaydı.²⁸⁰

Sultan Abdülhamid, çini sanatına önem verdiği için Yıldız sarayında bir çini fabrikası tesis edilmiştir. Fabrikada, Avrupa'da üretilen nefis ürünlerden üretilmiş hatta bu ürünlerden bazıları devlet adamları ve ileri gelenlere hediye olarak gönderilmiştir. Sultan Abdülhamid Kütahya'nın çini imalatının istenilen seviyeye gelmesi için gayret etmiştir.²⁸¹

Şekil 17: Yıldız Porselen Fabrikası'nda üretilen bir vazo.1312 (1903)²⁸²

²⁷⁹ Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, s. 213; Y.EE.d., s. 10.

²⁸⁰ Büngül, *a.g.e.*, s.90-91.

²⁸¹ Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, (İstanbul: Milliyet Matbaası,1931), s. 155.

²⁸² <https://www.millisaraylar.gov.tr>

Günümüzde hala varlığını sürdüren Kütahya çinilerine serginin beş numaralı odasında yer verilmiştir. Kütahya mamulâtı ürünleri daha çok mutfak eşyalarının oluşturduğu görülmektedir. Sergide yer alan çiniler, mimari yapıların iç ve dış süslemelerinde kullanılan seramikler olmayıp kap, kacak, tabak şeklinde “evani” denilen seramik ürünlerden oluşmaktadır. Serginin bu bölümündeki mamuller çini ve Kütahya çinisi olmak üzere sergilenmiştir.

Şekil 18: Sultan II. Abdülhamid’in siparişi üzerine Padişah için özel olarak üretilmiş olan sürahi.²⁸³

Şekil 19: Sultan II. Abdülhamid için üretilen su takımı. Takımın karın kısımlarında kazıma yöntemiyle yapılan kral tacı ve A.H. harfleri vardır. 18 ayar altından olan kadeh kapaklarının üzerinde A.H. harfleri yer almaktadır ve tepelikleri ay yıldız şeklindedir.²⁸⁴

Kütahya mamulâtı kavanoz, sürahi, kase, bardak, tepsi, ibrik teşhir edilen ürünler arasında yer almıştır. Fiyatlarına gelince kavanoz 5 kuruş, sürahi 20 kuruş, kase 10 kuruş, bardak 5 kuruş olarak sergide yer almıştır.²⁸⁵

Sigara ile ilgili yer alan ürünlerden sigaralıklar da sergide yer almıştır. Bunların sigara koyulan kap veya kutu olduğu, Osmanlı devletinde kullanılan sigara tabakaları görevini üstlendiğini düşünmekteyiz. İçerisine enfiye (tütün tozu) konulan bu tabakaların genellikle gümüş, sedef veya kartondan yapıldığı, varlıklı kişilerin ise altın tabaka kullandıkları görülmüştür. Tabakalar küçük ve genellikle yassı şekilde olup, bazıları kıymetli taşlarla işlenmiştir.²⁸⁶

²⁸³ <https://www.millisaraylar.gov.tr>

²⁸⁴ <https://www.millisaraylar.gov.tr>

²⁸⁵ Y. E.E.d., s. 8-10-20.

²⁸⁶ M.de.Ohsson, *a.g.e.*,s.85.

Sergiye bağışlanan Kütahya mamulâtı ürünler arasında sigara tablalarının çokluğu dikkat çekmektedir. Tablaların fiyatlarının 5 ile 10 kuruş arasında olduğu görülmüştür.²⁸⁷ Sergide sigaralıkların 10 kuruş olduğu görülmektedir. Lüle taşından sigaralığın fiyatı da 10 kuruş olarak belirlenmiştir.²⁸⁸ Bunların yanı sıra fiyatı 5 kuruş olan tütün tablası ve fiyatı 45 kuruş olan sigara sehpa da teşhir edilmiştir.²⁸⁹

Şekil 20: Sigara tabaka örnekleri²⁹⁰

Çini mamullerden tepsi, desti, su maşrapası da teşhir ürünleri arasında yer almıştır. Çini fiyatlarının, Kütahya çinilerinden daha pahalı olduğu görülmektedir. Örneğin; Kütahya mamulâtı çini ibrik 10 kuruş iken çini ibrik 25 kuruştur.²⁹¹

Burada dikkatimizi çeken nokta 10 kuruş değerinde bira kadehinin bağışlanmış olmasıdır.²⁹² Sergiye ülkenin dört bir tarafından eşya bağışlandığı ve yerli – yabancı her kesimden insanın sergiye bağış yaptığı düşünüldüğünde bu durum normal kabul edilmelidir.

Sergide bunların dışında çini çiçeklik, çini ayaklı sehpa, saksı gibi dekoratif ürünlerde sergilenen eşyalar arasında yerini almıştır. Eşyaların kalite ve zerafeti görenlerin gözlerini kamaştırmıştır. Kütahya'nın topraktan yapılmış eşyaları gelecek için ümit vaad etmektedir. Osmanlı Devleti bunun eğitime önem verip, ilerletirse Kütahya fabrikalarının Saksonya ve Çin fabrikalarıyla rekabet edebileceği düşünülmektedir.²⁹³

²⁸⁷ Y. EE.d, s. 8-9.

²⁸⁸ Y. EE.d., s. 2.

²⁸⁹ Y. EE.d., s. 3-11.

²⁹⁰ Demet Örnek, "Türk El Sanatları İçerisinde Sigara Ağzılıkları ve Tabakalarının Yeri ve Önemi, (Ankara: *Turkish Studies / International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9, S. 4, 2004), s. 804-805.

²⁹¹ Y. EE.d., s.20-25.

²⁹² Y. EE.d., s. 14.

²⁹³ Resimli Gazete, Dârülaceze Sergisi, s. 242.

3.1.1.7.2. Halıcılık

XIX. yüzyılda devlet birtakım fabrikalar kurarak çeşitli tekstil ürünlerinin yanı sıra halı da üretmiştir. Bu fabrikalardan biri olan Hereke Fabrikası ile Hereke'de halı dokumacılığı gelişmiş ve Hereke halıcılığı, malzemesi, dokuma sıklığı ve deseniyle günümüze kadar ulaşmıştır. Hereke Fabrikası, halılarının yanı sıra kumaşlarıyla da göz doldurmuştur. Örneğin; Gögez çiçekli elvan çiçekli Hereke kumaşına 1535 kuruş fiyat biçilmiştir.²⁹⁴ Özellikle bir salonun bu ürünlerin kabartmalı, dallı ve ipeklileriyle döşendiğinde ne kadar göz alıcı olacağı tahmin bile edilmezdi²⁹⁵.

Sultan Abdülhamid tarafından himaye görerak atölye halinde faaliyete geçen Hereke tezgahları, disiplinli ve sistemli bir çalışmaya başlamıştır. Hereke seccadelerinin en zengin koleksiyonu olan Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki 35 seccade, 19. yüzyıl sonunda hem saray hem piyasa için yapılanlardan kalmadır. Bunlar İran başta olmak üzere, Memluk, Uşak ve diğer Anadolu seccadeleri ile az çok bağlantılı ve kompozisyon bakımından kopya olmakla beraber, kendine has özellikleri vardır. Bunlarda madde olarak çok ince yün iplik, ipek, altın ve gümüş sim kullanılmıştır. Düğümlerde Gördes düğümü ile Hekim düğümü denilen, Sine düğümüne yakın karışık bir ilmek Hereke'lerin özelliğidir.²⁹⁶

Halı evimiz süsleyen önemli eşyalardan biridir. Osmanlıda halılar yere sermek, duvar süsü olarak kullanmak veya eşyaların üzerini örtmek gibi amaçlarla kullanılırdı. Sergi salonunun duvarları da bütün cihana yayılan güzel Türk halılarıyla döşenmişti.

Serginin dört numaralı odasına tahsis edilen ürünlerden biri de Kürt ve Acem (İran) halıları idi. Bunların yanı sıra Uşak ve Gördes halıları da yer almıştır.

---

²⁹⁴ Y.EE.d., s. 18.

²⁹⁵ Y.EE.d.,s. 11; Dârülaceze Sergisi, a.g.g ,s.242.

²⁹⁶ Oktay Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1986),s.193.

Şekil 21: Uşak Halısı, 18. Yüzyıl İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Envanter: 406.

Selçuklu halılarından sonra, Türk halı sanatının ikinci parlak devri XVI. yüzyılda Uşak ve çevresinde yapılan halılarla başlamıştır. Türk halıları içinde en büyük ve tanınmış grup olan Uşak halıları, Avrupalı ressamların tablolarında sık sık

tasvir edilmiştir. XVIII. yüzyıl sonuna kadar çok tutulduğu halde, envanter kayıtlarında Uşak adı olarak değil Türk halıları olarak kayda geçmiştir²⁹⁷.

Türk düğümüne adını veren Gördes'in seccadeleri Osmanlı saray halılarından geliştirilmiş olup, en zengin grubu meydana getirmektedir. Mihrap zemini mavi, kırmızı veya yeşil olan bu halıların lacivert olanları çok kıymetlidir ve iyi cins parlak yünden yapılmıştır. Mihrabı beyaz zeminli Gördes seccadeleri ise pek nadir bulunmaktadır. Altta ve üstte iki mihraplı Gördes'ler, belki de gelinlik, çeyiz olarak hazırlandığından bunlara Kız Gördes denir. Renkleri krem, kırmızı veya mavi olup, yünleri de kısa ve donuktur.²⁹⁸

Ancak sergide yer alan Uşak ve Gördes halısına rağbet gösterilmediğini düşünmekteyiz. Böyle bir yorumda bulunmamızın birinci sebebi fiyat olarak insanlara pahalı gelmesi olabilir. Nitekim sergide yer alan “Yekpare Gördes Kaliçesine 30.000 kuruş fiyat biçilmiştir. Serginin diğer pahalı ürünü olan Uşak halısının değeri ise 2850 kuruş olarak belirlenmiştir.²⁹⁹ Ayrıca halıların estetiklik, renk, desen ve şekil farklılıkları da sergiyi ziyaret edenlerin farklı tercihte bulunmalarına neden olmuştur. Nitekim mali durumu iyi olanların evlerinde Uşak veya Gördes Halısı mütevazi evlerde ise kilim kullanılması da bu durumu destekler niteliktedir.³⁰⁰

Sergiye bağışlanan halılarda renk, şekil, desen ve yöre farklılıklarından kaynaklanan fiyat farkı göze çarpmaktadır. Örneğin normal halıya 50 kuruş fiyat biçilmişken küçük (sagir) halının fiyatının 400 kuruş olduğu görülmektedir.³⁰¹

Serginin teşhir eşyalarından birisi de seccadelerdir. Seccadeler sergide kullanıldıkları yere göre kilim veya halı seccade; dokundukları yere göre Kırşehir seccadesi veya rengine göre sarı seccade şeklinde kategorize edilmiştir.

Anadolu – Türk halı sanatı tarihinde özellikle seccadeleri ile tanınan Kırşehir halıları genellikle seccade şeklinde olup, renklerinde kırmızı, mavi, kahverengi, sarı, yeşil ve beyaz tonlar hakimdir. Halıların genellikle yün malzeme ile Gördes düğüm tekniğiyle dokunduğu görülmektedir.³⁰² Seccade kategorisinde fiyatların yüksek

²⁹⁷ 1674'de İstanbul Yeni Valide Camii envanterinde bir Uşak halısının adı geçmiştir.1726'da Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi Uşak halıları ile kaplanmıştır. 1763'de açılan Laleli Camii için Uşak halısı ısmarlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Aslanapa, *a.g.e.*, s. 156.

²⁹⁸ Aslanapa, *a.g.e.*, s. 156.

²⁹⁹ Y.EE.d., s. 11.

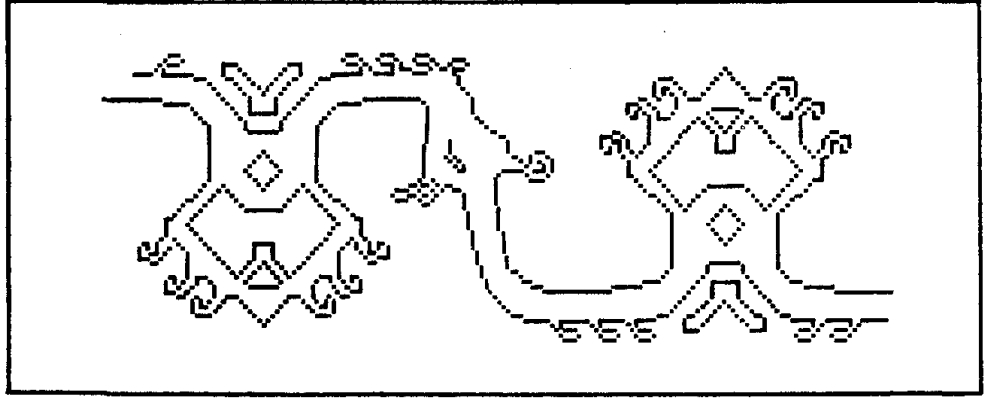
³⁰⁰ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.189.

³⁰¹ Y.EE.d., s. 24.

³⁰² Gördes düğüm tekniği: Türk düğümü, çift düğümü şeklinde de adlandırılmaktadır. Dokuma ipliği, bir ucu,yan yana iki çözü ipinin ortasından dolandırılarak sağ önden çıkarılır. Çözü ipinin solundan, arkadan dolandırılarak öne çıkarılarak ipin ucu aşağı çekilir. Gördes'te halk arasında kravat düğümü de

olması dikkatimizi çekmiştir. Kilim seccadelerin fiyatı 40-60 ve 100 kuruş iken, halı seccade 150 kuruş, Kırşehir seccadesi ise 500 kuruştur. Sarı seccadenin fiyatının da 650 kuruş olduğu görülmektedir.³⁰³ Seccadeler arası fiyat farklılıklarında kullanılan boyanın sentetik veya kök boya olması, farklı desenlerin kullanılması ve kullanılan iplik fiyat farklılıklarına neden olmuştur.

Sergide teşhir edilen ürünler arasında kilimlere de yer verilmiştir. Yöreye göre çözüğü veya arış denilen dikey ve atkı, geçki, argaç, arageçki ya da argeç denilen yatay iplerle dokunan, iki tarafı aynı, havsız yaygılara kilim adı verilir. Bazan iplerin dikey veya yatay yoldan ilerletilmesiyle yahut birkaç çözüğü atlatılmasıyla motif işlenmiş cicim (cecim), zili (sili), sumak gibi diğer düz dokuma yaygılara da kilim denilir. Nitekim Ahmed Vefik Paşa kilimi “ince ve tüysüz halı” olarak tarif etmiştir.³⁰⁴

Şekil 22: Gördes halısı (Ejder Figürü), XVII - XVIII - XIX. yy.³⁰⁵

Kilimler dokunuşlarındaki kolaylık ve basitlik sebebiyle en eski yaygılardır. Sergide Yanya, Manastır, Tebliskâri, Trabzonkâri kilim Beyrutkâri kilim, Hamâkari sof kilim, Bağdatkâri kilim olmak üzere çeşitli yörelere ait kilimlerde yer almıştır. Kilim fiyatlarında farklılıklar olmakla birlikte fiyatları 125 ve 150 kuruş olan

denilmektedir. MEB, El Sanatları Teknolojisi, Gördes Halısı Dokuma'ya Hazırlık, (Ankara 2011), s. 7; Bekir Deniz, “Kırşehir Halıları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C.3, S. 3, İzmir: 1984), s. 25-32.

³⁰³ Y.EE.d., s. 25.

³⁰⁴ Günümüze ulaşan kilim tekniği ile dokunmuş en eski parça firavunlar Mısır'ının XVIII. hanedan dönemine aittir ve IV. Tuthmosis'in (m.ö. 1425-1408) mezarından çıkarılmıştır. Mevcut en eski Türk dokuma yaygılarından biri Washington Textile Museum'dadır. Holbein halı grubu desenindeki kufi bordürlü sumak türü bu yaygı parçası XV veya XVI. yüzyıllara tarihlenmektedir. Nebi Bozkurt, “Kilim”, *DİA*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 26, 2002), s. 3-4.

³⁰⁵ Bekir Deniz, *a.g.m*, s. 57.

kilimlerde mevcuttur. Ancak dokundukları yöreye göre kilim fiyatları değişiklik arz etmektedir. Örneğin Trabzonkârî kilim 40 kuruş iken Hamakârî kilim 500 kuruştur. Sergide Bağdatkârî kilimin dışında “Bağdatkârî kız kilimi” şeklinde adlandırılmış olan ürün dikkatimizi çekmiştir.³⁰⁶ Bu adlandırmanın kilimde kız deseni bulunmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu yaygılarda kullanılan motifler yöresel folklorla göre belirli anlamlar taşırdı. Örneğin bir genç kız kilim dokurken seçtiği motiflerle annesiyle babasına artık evlenmek istediğini belirtebilirdi.³⁰⁷

Anadolu 'nun çeşitli yerlerinde bugün bile Selçuklu halılarındaki karakteristik geometrik motifler kilimlerimizi süslemekte, bu gelenek yüzyıllarca devam etmektedir. Mevlana Celaledin-i Rumi Mesnevi adlı eserinde değersizlik örneği olarak sık sık "köhne (eski) kilim gibi" benzetmesini yapmaktadır.

Şekil 23: Konya yöresinde dokunmuş, bereket, eli belinde, kaz ayağı, koç motifleri taşıyan XIX. yüzyıla ait kilim (İstanbul Vakıflar Halı ve Kilim Müzesi)³⁰⁸

3.1.1.8. Simkeşhane ürünleri

Simkeşhane, Osmanlı da devlet emrindeki altın, gümüş ve sırma işlemecilerinin topluca çalıştığı yer olarak bilinmektedir.³⁰⁹ Farsça gümüş manasına gelen “sim” ile

³⁰⁶Y.EE.d., s. 2-3-4.

³⁰⁷Faroghi, *a.g.e*, s.192.

³⁰⁸Nebi Bozkurt, *a.g.m*, s. 3.

³⁰⁹DİA, “Simkeşhane”, *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, 2009), s. 211. Osmanlı tekstil sanayinin yan kuruluşu olan simkeşliğin ilk olarak nerede başladığı hakkında kesin bilgi olmamasına karşın İstanbul, Selanik ve Bursa’da simkeşhane bulunduğu bilinmektedir. Himmet Taşkömür, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Simkeşlik ve Tel Çekme (XV-XIX.yy), (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi SBE, 1990, s. 117. Saray için imal edilen sırma ve klabdan ağır altın ve üç

çekmek manasına gelen “keş” tabirinden türeyen “simkeş” gümüşten tel çeken manasına gelmektedir. Simkeşhane esnafı sağıcılar, simkeşler ve klabdancılar olarak üç gruba ayrılırdı.³¹⁰

Simkeşhane mamulleri resmi elbiseler, kumaşlar, ev eşyaları ve diğer eşyalar olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Bunlar içerisinde simkeşhane mamullerinin en fazla kullanıldığı alan kumaşlar olmuştur. XV-XIX yüzyıllar arasında çeşitli isimlerle dokunan kumaşların büyük çoğunluğunda sırma kullanılmaktaydı.³¹¹

Sergide sırma ve klabdanların muhtelif ev eşyalarının işleminde kullanıldığını görmekteyiz. Sırma, haddeden geçirilmiş altın veya gümüşten ince tele denir. İplik çevresindeki tel, iplik görünmeyecek şekilde sarılmıştır. Değerli kumaşlarda altın ve gümüş sırma kullanılmıştır.³¹² Padişah tarafından bağışlanan eşyalar arasında sırmalı el havluları ve Simkeşhane’ de yapılmış sırmalı işlemler yer almıştır. Bunların dışında sırmalı kumaş, kemer, perdelik, terlik yüzü ve sırma işlemeli havi bağışlanmıştır. Fiyatlarına gelince; sırmalı kumaşın adeti 60 kuruş, sırmalı kemer ve kuşağın da yine 60 kuruş olduğu görülmektedir. Sırma işlemeli terlik yüzü 38 kuruş, sırma işlemeli havi ise 127 kuruştur.³¹³

Simkeşhane’ye bağlı esnaflardan birisi de klabdancılarıdır. Klabdancılar gümüş teli ipek üzerine saran sanatçılardır. Klabdan, kollâb denilen eğirme çıkırığıyla gümüş telin ipek üzerine sarılmasından elde edilen bir çeşit ipektir. Gümüş, altın veya altın alaşımli gümüş tel ile sarılmış ipek ya da pamuk ipliklidir. Gümüş tel beyaz ipek içerisine sarılınca gümüş klabdan, sarı iplik çevresine sarılınca altın klabdan görünümü alır.³¹⁴

Klabdanın da diğer kumaşlarda olduğu gibi giysinin yanı sıra birçok ev eşyasında kullanıldığı görülmektedir. Bağışlanan eşyalar arasında klabdan kumaş, kemer, perde, örtü, çarşaf, fistanlık kadın çarşafı, cep kebesi yer almaktadır. Fiyatlarına gelince; klabdan kumaşın topu 1000 kuruştur. Klabdanlı kemer 18 kuruş,

---

yaldızlı denilen en kaliteli mamullerdi. Devlet ricalinin elbiselerinde rütbelerine göre ne miktar klabdan kullanacakları önceden tayin edilmiştir. Bkz. R. Ekrem Koçu, *age*, s. 38-39.

³¹⁰ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.434-435.

³¹¹ Bursa’da saray için sırmalı kumaşlar dokunduğu, İstanbul’da ise “simkeşhane-i Hassa” adı verilen saray ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir imalathane mevcuttur. Taşkömür, *a.g.e.*, s. 118.

³¹² Koçu, *a.g.s.*, s. 37-39; Tez, *a.g.e.*, s. 19.

³¹³ Y.EE.d., s. 11-16-56-57

³¹⁴ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.434-435; Tez, *a.g.e.*, s. 17.

klabdanlı örtü 138 kuruş, çarşaf 349 kuruş, klabdan işlemeli fistanlığın topu ise 250 kuruş olarak belirlenmiştir.³¹⁵

Şekil 24: İpekli klabtan örnekleri³¹⁶

3.1.1.9. Halep mamulâtı ürünler

Halep'te dokumacılık önemli bir sanat olarak varlığını devam ettirmekteydi. Kadife, ipek, yün mamülleri ve değişik kumaş çeşitleri dokunmaktaydı. Dokunan kumaşların her rengi bulunduğu gibi mevsimlere göre de çok nefis kumaşlar dokunmuştur.³¹⁷

Serginin bir, iki ve üç numaralı odalarında nefis Halep kumaşları yer almıştır.³¹⁸ Halep kumaşının topu 400 kuruştur. Pamuklu bir kumaş türü olan alacalardan, Halep alacasının topunun ise 30 kuruş olduğu görülmektedir.³¹⁹ Bunların dışında teşhir edilen Halep ürünlerinin başında kilim ve seccadelerin de yer aldığını görmekteyiz. Halep'in seccadesine 55 kuruş, kilimine ise 80 ve 115 kuruş fiyat biçilmiştir.³²⁰

3.1.1.10. Tüccar Abud Efendi ve Bağışladığı Ürünler

İstanbul'un en büyük ve muteber tüccarlarından olan Abud Efendi 1839 yılında Şam'da doğmuştur. Orta öğrenimini Şam'da tamamladıktan sonra 18 yaşında iken İstanbul'a gelmiş ve ticaret hayatına atılmıştır. İlk iş olarak ipek ticaretine atılan Abud

³¹⁵ Kebe: Yün veya kıldan ısıtılarak dövülmek suretiyle yapılan kalın, kaba kumaşa keçe, keçenin en kalın olanlarına ise kebe denir. Koçu, *a.g.e.*, s. 152; Y.EE.d., s. 29-55-58.

³¹⁶ Kevser Gürçan Yardımcı, *a.g.m.*, s. 228.

³¹⁷ Hasan Karaköse, "Halep'te Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durum (1876-1918 Yılları Arası)", (*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, The Journal of International Social Research, C. 10, S. 51), s. 295.

³¹⁸ Dârülaceze Sergisi, *a.g.g.*, s. 242.

³¹⁹ Y.EE.d., s. 7- 46.

³²⁰ Y.EE.d., s. 5-54.

Efendi, işlerini ilerleterek 1889 yılında manifatura ve deri ticareti ile uğraşmaya başlamıştır.³²¹

Abud Efendi'nin belgelerde Ticaret odası Reisliği yaptığı görülmektedir.²⁵ Ramazan 1325/1 Kasım 1907 tarihli belgede İstanbul Yeniköy'de çıkan yangında bazı şahısların ve dükkanların zarar görmesi üzerine "Şehremini riyaseti altında Ticaret Odası Reisi Abud Efendi'nin de bulunduğu bir komisyon "teşkil edildiği bilgisi yer almıştır. Abud Efendi bu görevi vefat edene kadar 33 yıl başarı ile yürütmüştür.³²²

Bunun dışında Şirketi Hayriye meclisi idare reisliği, Balkan Harbi'nde ise Harbiye Nezareti alım satım komisyonu reisliği görevlerinde bulunmuştur. Vefatından önce 1916 yılında kurulan İtibar-ı Milli Bankası idare heyeti azalığına tayin edilmiştir.

Ticaret hayatının en parlak döneminde İstanbul'da "Yeni Ticaret Türk Anonim Şirketi, Bulgaristan'da da "Karadeniz Şirketi" adıyla önemli iki ticari kuruluşun kurucusu olmuştur. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin Şuray-ı Devlet'e gönderdiği 28 Muharrem 1335/24 Kasım 1916 tarihli belgede de Abud Efendi'nin eşi ile "Yeni Ticaret Anonim Şirket Osmaniyeye"sini kurduğu görülmektedir. Merkezi İstanbul olan, her türlü mal, eşya ve mahsulat ticareti yapması düşünülen şirket, 55 sene müddet ve 500 bin lira sermaye ile kurulmuştur.³²³

Yardımsever kişiliği ile tanınan Abud Efendi,Hilali Ahmer'e (Kızılay),Donanma Cemiyeti'ne ve Hicaz Demiryolları gibi milli girişimlere büyük yardımlar yapmış hatta idare meclisi reisliği ve azalığından alması gereken haklarını bu kuruluşlara bağışlamış ve kendini hayır işlerine adamıştır.³²⁴

75 senelik hayatı boyunca ticaret hayatında dürüstlüğü ve başarısıyla tanınan Abud Efendi görev yaptığı makamlarda vatanına ve milletine hizmeti en iyi şekilde yerine getirmiştir. Kendisini tanıyan ve adını işitenlerin de hürmet ve takdirini kazanan meşhur Tüccar Abud Efendi, 20 Rebiulahir 1334/24 Şubat 1916 Perşembe günü vefat etmiştir.³²⁵

Ticaret hayatındaki başarısının yanı sıra yardımsever kişiliğiyle de tanınan Abud Efendi'nin devlet tarafından ödüllendirildiği görülmektedir.11 Rebiulahir 1318/8 Ağustos 1900 tarihli belgede "müteberan tüccardan atufetli Abud Efendi Hazretlerine

³²¹ Eyüplü Meşhurlar, "Tüccar Abud Efendi", (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, C.2, 2015), s.28.

³²² BEO, 25 Ramazan 1325/1 Kasım 1907; Eyüplü Meşhurlar, a.g.e, s. 28.

³²³ Eyüplü Meşhurlar, a.g.e, s. 28.; İ.DUİT,120/18 , 28 Muharrem 1335/24 Kasım 1916.

³²⁴ Eyüplü Meşhurlar, a.g.e, s. 28.

³²⁵ Abud Efendi'nin mezarı Bostan İskeleyi Sokağı üzerindeki Mihrişah Valide Sultan Türbesi bahçesindeki avlu duvarının yanındadır. Eyüplü Meşhurlar, a.g.e, s.28.

birinci dereceden mecidi nişan-ı zîşanı verildiği görülmektedir.³²⁶ Bir başka belgede ise; Dârülaceze'ye yaptığı bağışlar ile tanındığı ve üstün hizmetlerinden dolayı rütbe ve nişanla taltif edildiği görülmektedir.³²⁷

Abud Efendi, Mecidi Nişanı dışında, bazı Ticaret Odası üyelerine verilen "İftihar Madalyası" ve 1900-1908 yılları arasında, Şam ile Medine güzergahında inşa edilen Hicaz Demiryolu yararına çıkartılan "Hicaz Demiryolu Altın Madalyası" ile de taltif edilmiştir. Uzun yıllar Oda başkanlığı yapan ve hayırseverliği ile tanınan Mehmet Abud Efendi, Hicaz Demiryolu inşaatı esnasında yaptığı maddi yardımlardan ötürü II. Abdülhamit tarafından adı geçen altın madalya ile ödüllendirilmiştir.³²⁸

Tüccar Abud Efendi tarafından sergiye bağışlanan eşyalar orta katta sekiz numaralı odaya yerleştirilmiştir. Abud Efendi İstanbul'un ünlü tüccarlarından olduğu için sergiye bağışladığı eşyaların fiyatlarının yüksek olduğu görülmektedir. Eşyaların içeriğine baktığımızda cam ve porselenler, antika eserler ve nefis eşyalar göz kamaştırmaktaydı.³²⁹ Bunların yanı sıra bağışlanan eşyalar arasında bilezik ve iki adet gerdanlık dikkatimizi çekmiştir. Gümüş bilezik 60 kuruş değerinde olup iki adet gerdanlığın fiyatı ise 200 kuruştur.³³⁰

Eşyalar arasında özellikle sedeften yapılmış ürünler dikkatleri çekmektedir. Sedefli iskemle, tepsi, sehpa, çekmece teşhir edilen ürünler arasında yer almıştır.³³¹ Fiyatlarına gelince; sedefli iskemle 320 kuruş, sedefli sehpa 27 kuruş, sedefli tepsi 70 kuruş, sedefli çekmece ise 230 kuruştur.³³²

Abud Efendi tarafından sergiye bağışlanan eşyalar arasında toplu iğne, lamba altı, muhacir bezi üzerine işleme, klabdanlı yastık yüzü, işlemeli mendil gibi fiyatı düşük eşyaların yanı sıra masa örtüsü, Şam kumaşı, ipekli ve sırmalı ihramda sergide yerini almıştır.³³³

³²⁶ İ.TAL.220/42 lef 1, 11 Rebiulahir 1318/8 Ağustos 1900.

³²⁷ İ.TAL.18/31, 30 Ramazan 1310/17 Nisan 1893.

³²⁸ Ufuk Gülsoy, Bayram Nazır, "Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası (İstanbul:1882-1923)", (İstanbul: İTO Yayınları, 2009), s.77

³²⁹ Dârülaceze Sergisi, a.g.g, s.242

³³⁰ Y.EE.d., s. 17-19-24.

³³¹ Y.EE.d., s. 27-47.

³³² Y.EE.d., s. 9-18-27.

³³³ Y.EE.d., s. 2-3-5-9-15.

3.1.1.11. Lüleler

Serginin beş numaralı odasında lüleler yer almıştır. Lüle; içine tütün ve tömbeki koymaya yarayan, çubuk ve nargilelerin uçlarına takılan parçaya verilen isimdir. Çubuklarda tütünün yakıldığı ve «lüle» denen kısım hususî bir sanatla hazırlanır ve ince beyaz topraktan yapılırdı. Bunların, yaldızlı olanları da vardır. Sergide teşhir edilen ürünler arasında yer alan lüleye 10 kuruş fiyat biçildiği görülmektedir.³³⁴

Osmanlı Devleti'nde tütün içme âdeti insanlar arasında çok yaygındı. Tütün, kilden yapılmış olan lülelerin içerisine konularak çeşitli ağaçlardan yapılan çubukların uçlarına takılarak içilmiştir. Çubukların sapı genellikle yasemin, gül, fındık ve kirazdan yapılırdı. Altın veya gümüşle süslenen çubukların ucu daima beyaz olup, sarı anber veya mercanla sanatkârâne bir şekilde işlenirdi. Hâli vakti yerinde olan kadınların çubukları kıymetli taşlarla süslüyken, ileri gelenlerin çubukları ise, İran usulündedir. Buna «nargile» denir. Halk arasında bunların sade şekilde olanları kullanılmıştır. Avrupa milletlerinin çoğunda ve bahriyeliler arasında kullanılan beyaz topraktan yapılmış çubuklara rastlanmamıştır. Sergide teşhir edilen eşyalar arasında nargile de yer almıştır. Nargilenin adetine 16 kuruş fiyat biçilmiştir.³³⁵

Şekil 25: Lüle örnekleri³³⁶

3.1.1.12. Kahve ve Fincan Zarfları

Serginin beş numaralı odasında teşhir edilen eşyalardan biri de antika kahve fincan ve zarflarıdır. Kahve fincanları ehemmiyet veren Türkler özel önem

³³⁴ İlk lülelerin ne zaman yapıldığına dair bilgiler yoktur. En eski lüleler beyaz sübek tarzında etrafları yazılı olarak imal edilmiştir. Ancak bu lüleler toprak altında bulunduğu için günümüze ulaşamamıştır. Çubuk lülelerin ise en eski örnekleri XVIII. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Demet Örnek, *a.g.m*,798-799; *Y.EE.d.*, s. 14.

³³⁵ Örnek, *a.g.m*, s. 798.; tütünün Avrupa'da tanınması Amerika'nın keşfinden sonra olmuştur. İstanbul'da tanınması ise 1605 yılında, I. Ahmed'in hükümdarlığı zamanına raslamaktadır. M.de Ohssen, *a.g.e.*, s. 56-57.; *Y.EE.d.*, s. 14.

³³⁶ Demet Örnek, *a.g.m*, s. 802.

vermişlerdir. Her ailenin kendine ait fincanı bulunurdu. Aile reisinin evde kullandığının dışında özel ve kıymetli fincanı bulunurdu. Osmanlı devletinde kahve içmek için madeni zarflar içindeki fincanlar kullanılırdı. Kahve fincanları el yakmasın diye daima bir tabak içinde sunulurdu. Bunlara “zarf ” denir. Kahve fincanı kulplu ise tabakta, kulpsuz ise zarflarda ikram edilirdi.³³⁷

Osmanlı devletinde kahve fincan zarfları zarafetin ve servetin göstergesi olmuştur. Zarflar genellikle bakırdan veya gümüşten yapılırdı. İleri gelenlerinki altından yapılmış olup, kıymetli taşlarla süslenmiştir. Fincan zarflarının altın ve çiçekli, mineli, altından üzeri oyma çiçekli gibi birçok çeşidi vardı. En çok tercih edileni Saksonya’dan düz veya beyaz üzerine çiçekli, kahverengi ve devetüyü renginde olanlardı.³³⁸ Saksonya fincanlarının yanı sıra Çin fincanları da yaldızlı ve mercanlı zarflarıyla itina ile yerleştirilmiş bir torbada asılı durur ve kahve ikram edilirken iftihar duyulurdu.

Sultan Abdülhamid tarafından sergiye bağışlanan eşyalar arasında antika kahve fincan ve zarfları da yer almıştır. Fincan zarfının çifti 32 kuruş gümüş altın yaldızlı kahve fincan zarfının 530 kuruş, gümüş kahve tepsisi fincan zarfı ise 850 kuruştur.³³⁹ Bunların yanı sıra kahve takımı, ibriği ve kahve kâsesi de teşhir edilen ürünler arasında yer almıştır. Kahve takımına 36 kuruş, kahve ibriğine 25 kuruş, kahve kâsesine ise 5 kuruş fiyat biçilmiştir.³⁴⁰

Sultan II.Abdülhamid’in kızı Ayşe Osmanoğlu’nun 1960 yılında ‘‘Babam Abdülhamid’’ adında yayınladığı hatıra kitabında kahve ile ilgili şu bilgiler yer almıştır:

‘‘.....Babam kahveyi çok severdi. Yalnız yemen kahvesi içerdi Kahvesini pişiren Halil Efendi kahvecibaşı idi. Kahvesi ne koyu ne açık, sade olarak pişirilirdi. Kahvecibaşı beyaz eldiven giyer, kahveyi öyle pişirirdi. Pişirdiği kahveyi harem dairesine kadar kendisi getirir, zili çalar haznedara teslim ederdi. Kahve tepsisi küçük

---

³³⁷Kahvenin, bir Şâzili dervişi tarafından Arabistan'daki Moka'da keşfedildiği bilinmektedir. Tekkesinden kovulan ve sürgün edilen bu derviş, bu kuş uçmaz kervan geçmez yerde, açlıktan bitkin halde dolaşırken, bir ağacın tanelerini kaynatıp içmeyi tecrübe eder. Üç gün yalnız bu suyla yaşar. Bu sırada arkadaşlarından ikisi, kendisini bulmak için sürgün yerine gelir ancak ikisi de uyuza yakalanmıştır. Derviş'in hayatını borçlu olduğu içeceği merak ederek tadarlar ve kokusunu beğenirler. Birlikte kaldıkları sekiz gün zarfında bu içeceği kullanmaya devam ederler; sekiz gün sonunda hastalıklarından kurtulduklarını görünce, buldukları şifayı bu ilâca hamlederler. O zaman haber Moka'da yayılır. Vatandaşlar “kahve” diye anılan bu taneleri toplamaya giderler. M.d.dohsen, *a.g.e*, s. 51-54.; Büngül, *a.g.e*, s. 119.

³³⁸ Abdülaziz Bey, *a.g.e*, s.211.

³³⁹ Koçu, *a.g.e*, s.39; Y.EE.d., s. 27-61.

³⁴⁰Y.EE.d.,15-21-55.

altın bir tepsi olup, üzerine gümüş bir cezve ve iki tane porselen beyaz fincan konurdu. Fincanlarda babamın markası vardı. Babam birinci fincanı içtikten sonra ikinciyi diğer fincanla içerdi.»³⁴¹

XVII. yüzyıl başlarında çok yoksul kimselerin terekesi arasında kahve fincanları ve cezvelerin bulunduğu görülmüştür. Aynı dönemde, Bursa’da bir handa kalırken birdenbire hastalanıp ölen bazı tüccar ya da zanaatkârların da yanlarında fincan ve cezve bulunmuştur. Sıradan kahve fincanları Kütahya çinisinden yapılırken, zenginler Çin porseleninden fincan kullanırlardı.³⁴²

Şekil 26: Kahve süzmek için kullanılan alet³⁴³

Şekil 27: Kahve dolabı ve iskemlesi³⁴⁴

Şekil 28: Kahve sunum tepsi³⁴⁵

³⁴¹A. Süheyl Ünver, “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”, *Türk Etnografya Dergisi*, (Ankara: TTK, C. 5, 1963), s. 80. Sarayda stil adı verilen üç zincirli bir tas içine konulan kahve güğümü bulunmaktaydı. Stil örtüsü, atlas veya kadife kumaş üzerine sırma ve pul veya ipekle işlenmiş, yuvarlak, etrafına sırma yahut sim sacak çevrilmiş bir örtüdür. Kahve tepsi hafif ise bir, ağır ise iki kişi tarafından taşınırdı. Kahve ibriğinden fincanlara konulurdu. Stil örtüsü stili taşıyanın omzunda yer alır ve kahve bitip fincanlar alınıncaya kadar taşıyan kişi ayakta dururdu. Bunun sebebi eskiden kahve bir, iki ve üç fincan olarak içilirdi. Kahve güğümleri de bu sebepten dolayı kullanılırdı.

³⁴²Faroqhi, *a.g.e*, s. 193.

³⁴³A. Süheyl Ünver, *a.g.m*, s. 70.

³⁴⁴A. Süheyl Ünver, *a.g.m*, s. 70.

Şekil 29: Kahve fincanı ve Kahve güğümü örneği³⁴⁶

3.1.1.13. Çekmeceler

Serginin altı numaralı odasında yer alan çekmeceler, bir nevi küçük sandıkçalar olup, her hanede bulunurdu. Giysiler ve çeşitli eşyalar gömme dolaplarda ya da sandıklarda saklanırdı. Sandıklar çift olarak yapılıp satılırdı. Düzenli tutulmuş kayıtlarda, sandığın ayaklı mı ayaksız mı ya da hasır mı yoksa daha başka bir malzemeden mi (örneğin tahta mı) olduğu da belirtilirdi. Özellikle zengin evlerinde başodanın duvarlarından birisi boydan boya raflarla ve kapaklı dolaplarla kaplı olurdu. Tepedeki büyük gözlere yatak yorgan kaldırılır, küçük raflara kitap, kutu ya da lamba konurdu. İçinde ufak tefeğin saklandığı çekmeceler çok kullanılan eşyalar arasında yer alırdı.³⁴⁷

Bunların zenginlere mahsus olanları, sanatkârane yapılmış olanları vardı. Öteberi koymak için yapılanlar içinde, el emeği olan ancak sahibi tarafından bilinen ve yalnız onun açabileceği gizli ufak gözlerde bulunmaktaydı. Bu çekmeceler ceviz ya da kendi renginde cilalanmış ıhlamurdan imal edilirdi. Sergide yer alan çekmecelerden gümüş çekmece 580 kuruş, ceviz çekmecenin ise 60 kuruş değerinde olduğu görülmüştür.³⁴⁸

3.1.1.14. Kaşık

Osmanlı klasik çağında yemeklerde kaşık ve el kullanılırdı. Çatal ve bıçak nadiren kullanılır; ağaç veya fildişinden yapılan kaşıklar sofralarda yer alırdı. Osmanlılarda sandal ağacı, abanoz, hindistancevizi, şimşir ve sakız ablağından yapılan

³⁴⁵ A. Süheyl Ünver, *a.g.m.*, s. 70.

³⁴⁶ A. Süheyl Ünver, *a.g.m.*, s. 70.

³⁴⁷ Faroghi, *a.g.e.*, s.195.

³⁴⁸ Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, s. 201; Y.EE.d., s. 46.

kaşık çeşitleri vardır. Ancak kaşık çeşitleri bunlardan ibaret değildir. Refik Halid Karay'ın koleksiyonunda bulunan kaşıklar içerisinde deniz hayvanı olan bağa kaşıklar da bulunurdu.³⁴⁹

Şekil 30: Bağa Kaşık³⁵⁰

Şekil 31: Bağa Tesbih Örneği³⁵¹

Bağa, süsleme sanatlarında ve küçük eşya yapımında kullanılan deniz kaplumbağası kabuğudur. Özellikle kalın ve rengi siyah olanları tercih edilirdi ki bunlar Afrika'dan getirilirdi. Bağadan tabak, çekmece, saat mahfazaları, büyük saat kutuları meydana getirilirdi. Dolap, kütüphane, rahleler vs şeyler süslenirken, sedef ve fildişi ile karıştırılarak birçok eşya üretilirdi. Osmanlılarda süsleme sanatlarının dışında özellikle kaşık, fincan zarfı ve tesbih yapımında kullanılmıştır. Sapları çoğunlukla ucuna küçük mercan dalları monte edilmiş fildişinden veya abanozdan yapılan kaşıklar, sıcaktan bozulmamaları için daima hoşaf kaşığı formunda imal edilmişlerdir.

³⁴⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.195.

³⁵⁰ Sargon Erdem, "Bağa", *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, 1991), s. 424.

³⁵¹ Sargon Erdem, "Bağa", *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, 1991), s. 424.

³⁵² Mesela üzüm ve erik gibi açık renkli meyvelerden yapılan hoşafalarda açık renk bağa kaşıklar, koyu renkli meyvelerden yapılanlarda ise koyu renkli kaşıklar kullanılırdı.³⁵³

Sergide teşhir edilen ürünler arasında bağa kaşıklar da yer almıştır. Fiyatlarına gelince; fildişi ve bağa kaşık 50 kuruştur. Bağa kaşığın yanı sıra sapları sedef kakmalı olan sedef kaşık ile sapları mercan olan mercan kaşıklarda sergide yer almıştır. Özellikle mercanlı kaşıkların fiyatlarının yüksek olması dikkatleri çekmektedir. Mercanlı kaşık 105 kuruş iken mercanlı bağa kaşık 300 kuruştur. Sedef kaşığa ise 150 kuruş fiyat biçilmiştir.³⁵⁴

3.1.1.15. Sergide Teşhir Edilen Diğer Ürünler

1845 yılında faaliyete geçen ve dönemin en önemli kumaş imalathanesi olan Hereke Fabrikası'nda, pamuklu kumaşların yanı sıra Şam usulü çiçekli kumaşlar imal edilmiş sonrasında yünlü dokumaya geçilmiştir.³⁵⁵

Hereke'nin kumaşları o dönemde çok meşhurdur. Bir salonun Hereke fabrikası mamulâtı, dallı ve ipekli dokumalarla döşenip, düzenlendiğinde ne kadar göz alıcı olacağı tahmin bile edilemezdi.³⁵⁶ Sergide Hereke mamulâtı ürünler de yer almıştır. Hereke kumaşları, zemini farklı renklerden oluşan çiçekli kumaşlar olarak yer almıştır. Buna göre; göğez çiçekli, elvan çiçekli Hereke kumaşına 1535 kuruş fiyat biçilmiştir. Göğez zemin renkli Hereke kumaşının topu ise 950 kuruştur.³⁵⁷

XIX. yüzyıldan itibaren devlet "Fabrika-i Hümayûnlar" olarak adlandırılan kuruluşlar açılmıştır. Bu fabrikalar arasında Feshane'de yer almıştır. Feshane defterdar, askerler, sivil memurlar ve halk için fes üretiyordu. Dış rekabete başarıyla karşı koyan Feshane 1865 yılında yanmış ve 1868 yılında yeniden inşa edilerek modern makine ve araçlarla donatılmıştır.³⁵⁸

Edirne'nin İslimye kasabası XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çuha üretiminde önemli bir yer edinmiştir. Ordunun yün ihtiyacının büyük bölümü bu

³⁵² Erdem, *a.g.m.*, s.425.

³⁵³ Madeni çatal, bıçak kullanılarak yemek yenilmeye II. Mahmud döneminde başlandığı söylene de Sultan III. Selim devrinde İzmir'deki ithal Gümrüğü olan Efrenç Gümrüğü'nden geçen mallar arasında çatal bıçak da bulunmaktadır. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.197- 205.

³⁵⁴ Y.EE.d., s. 47-61.

³⁵⁵ Tez, *a.g.e.*, s.81.

³⁵⁶ Dârülaceze Sergisi, *a.g.g.*, s.242.

³⁵⁷ Y.EE.d., s.46.

³⁵⁸ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.439.

bölgeden karşılanmakta olup, yünden yapılan ürünler bölgenin geleneksel üretimini oluşturmuştur.1842 yılında hükümete gönderilen yazıda Feshane'nin yanı sıra askerlerin elbise ihtiyaçlarını karşılamak için yünlü kumaş dokunması ve üretimin atması için İslimye'de fabrika kurulduğu bilgisi yer almıştır.³⁵⁹

İslimye fabrikası kumaşlarının sağlamlığı, zerafetinin yanı sıra ucuzluğu gazete ilanlarında da yer almıştır. Beşiktaş'ta tramvay merkezi karşısında 8 numaralı mağazada, Rumeli'nden şayak ve aba gibi kumaşlar getirerek diktiği elbiselerle ün yapan satıcının İslimye fabrikası'ndan yeni getirdiği dokuma kumaşlarının da zarif, sağlam ve ucuz olduğu, müşterilerinin bu kumaşları görmek için mağazaya teşrif etmeleri gerektiğine dair ilan yer almıştır.³⁶⁰

Sergide Feshane ürünlerine de yer verilmiştir. Feslerin 10 kuruş değerinde olduğu görülmektedir. Takvim-i Vekayi gazetesinin 14 Ekim 1908 tarihli sayısında yer alan ilanattan Feshane'de üretilen feslerin fiyatlarının da 5 ile 10 kuruş arasında olacağı, halkın feslere olan rağbetini arttırmak için fes fiyatlarında indirim yapıldığı bilgisi yer almıştır.

Feshane'de 1842 yılından itibaren çuka da üretilmiştir. Feshane çukası ise 410 kuruştur. Teşhir edilen diğer ürünler arasında aba ve şayak da yer almıştır. Fiyatlarına gelince Feshane abasının topu 432 kuruş, Feshane şayağı ise 226 kuruş olarak belirlenmiştir.³⁶¹

Dârümuallimat öğrencilerinin el işleri ile Mekteb-i Sanayi mamulâtı ürünlerde sergide yer almaktaydı.³⁶² Padişah tarafından bağışlanan eşyalar arasında Mekteb-i Sanayi'de yapılmış konsol ve elbise dolabı da yer almıştır.³⁶³ Özellikle kız ve erkek sanayi mekteplerindeki öğrencilerin çaba ve gayretleriyle meydana getirilen nefis eşyalar görülmeye değerdir. Eşyaları görenler, Osmanlı Devleti'nin sanayi alanında ne kadar kabiliyetli olduğunu görmüşlerdir.³⁶⁴

---

³⁵⁹ Küçükerman, *a.g.e.*, s.134.

³⁶⁰ Küçükerman, *a.g.e.*, s.163.

³⁶¹ Devletin amacı özellikle askeri ihtiyaçların yurt içi üretimle karşılanarak askeri giderlerden tasarruf sağlanması ve paranın yurt dışına kaçmasını önlemektir. Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, (Dergah Yayınları, 2003), s. 229-230. 1863 İstanbul Sergisi diğer adıyla sergi-i Umumi Osmani'de de Feshaneye ait 300 parça eşya yer almıştır. Yünden dokunmuş kaliteli kumaşların yanı sıra ince askeri kumaşlar, ordu mensuplarının kıyafetleri için kullanılan kırmızı, siyah ve mavi renkli dokumalar, örtüler, kuşaklarda yer almıştır. Küçükerman, *a.g.e.*, s.143.

³⁶² Ehasin, s. 11

³⁶³ Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 39.

³⁶⁴ Resimli gazete, *a.g.g.*, s.243

Teşhir edilen ürünler arasında adı ve yazarları hakkında herhangi bir malumata sahip olmadığımız kitaplara da yer verilmiştir. 1, 2 ve 3 numarada yer alan kitapların fiyatının 45 kuruş olduğu görülmektedir. Fiyatları 51 ve 135 kuruş olan kitaplar da teşhir için sergide yer almıştır.³⁶⁵

Sergide farklı kullanım alanlarına sahip ürünlere de yer verilmiştir. Örneğin; tulumba, araba koşumu, lamba, Üsküdar resmi, tahta kurşun, saban vs. ürünlerde sergi kapsamında değerlendirilmiştir.³⁶⁶

3.1.2 1891 Dârülaceze Sergisi'nden Elde Edilen Gelir

1891 Dârülaceze Sergisi ile Dârülaceze'nin masraflarının bir kısmının temin edilmesi amaçlanmaktaydı. Sergi 16 Temmuz 1891 tarihinden ağustos ayının sonuna kadar açık kalmıştır.

Dârülaceze Sergisi'nin açılış tarihi olan 16 Temmuz 1891 tarihinden Ağustos'un 31. Gününe kadar elde edilen hasılat şu şekildedir;

Tablo 3: Dârülaceze Sergisi Gelirleri

7 temmuz 1307 tarihinde	6075 kuruş 50 para
10 “ “ “	6393 kuruş
12 “ “ “	6397 kuruş 25 para
14 “ “ “	6173 kuruş 50 para
17 “ “ “	2292 kuruş
21 “ “ “	5065 kuruş 50 para
24 “ “ “	5664 kuruş 75para
26 “ “ “	3674 kuruş 50para
28 “ “ “	1665 kuruş
31 “ “ “	985 25 kuruş
2 Ağustos 1307 tarihinde	846 75 kuruş
4 “ “ “	654.50 kuruş
7 “ “ “	5443.25 kuruş
9 “ “ “	1424 kuruş
11 “ “ “	734.25 kuruş
14 “ “ “	578.50 kuruş
16 “ “ “	645.50 kuruş
18 “ “ “	1738.50 kuruş
21 “ “ “	671.75 kuruş

³⁶⁵ Y.EE.d., s. 37-38.

³⁶⁶ Y.EE.d., s. 39-66-67.

24	“	“	“	1464.25 kuruş
25	“	“	“	941.75 kuruş
28	“	“	“	320.25 kuruş
30	“	“	“	693.50 kuruş

Sergide temmuz ayında elde edilen hasılat 51 bin 032 kuruş olarak tespit edilmiştir.³⁶⁷ Satılan eşyanın toplam tutarı ise Osmanlı lirası yüz kuruş hesabıyla 67 bin 209 kuruş olarak tespit edilmiştir. Bu para, Osmanlı Bankası idaresine teslim edilmiştir. Alınan makbuz ise Hazine-i Hassa-i Şahane veznesinde muhafaza edilmiştir.

Ağustos ayının sonuna kadar devam edecek olan sergide o zamana kadar satılmayan eşyaların müzayedeye konularak birkaç gün içinde satılması kararlaştırılmıştır.³⁶⁸ Sergide padişah tarafından bağışlanan ve müzayedeye ile satılan eşyadan elde edilen gelir ise şu şekildedir:

Padişah tarafından bağışlanan eşya 270.169 kuruş

Sergi kapısına konulan sandıktan;1.336 kuruş

Avusturya sefarethânesinde Viyana Musiki Cemiyeti tarafından verilen konser hasılatının üçte ikisi 39.575 kuruş olmak üzere toplam 311.079 kuruş 75 santim gelir elde edilmiştir. Elde edilen gelir senelik %5 faizle Banka-i Osmani idaresine teslim edilmiştir.³⁶⁹

Dârülaceze'ye para ve eşya bağışı dışında konser ve tiyatro gibi etkinliklerden elde edilen gelirlere bağışlanmıştır. İstanbul'a gelen Fransız tiyatrosu oyuncularını "Petit Ducs" adlı oyunu oynamak için Şehremaneti'ne başvurmuşlardır. Oyuncular, Dârülaceze Sergisi'nden eşya satın alarak bu eşyalar ile tombala düzenleyeceklerini, elde edilen geliri de Dârülaceze'ye bağışlayacaklarını bildirmişlerdir.³⁷⁰

³⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Y.PRK.ZB. 9/45, lef 1, 28 Rebiulahir 1309/1Aralık 1891.

³⁶⁸ Y.MTV.54/32 lef 2, 7 Safer 1309/12 Eylül 1891.

³⁶⁹ Y.EE.d., 15 Cemaziyelevvel 1309/17 Aralık 1891.

³⁷⁰ Yıldırım, *a.g.e.*, s. 34. Dârülaceze'nin inşaat masrafları, padişah tarafından bağışlanan para, yapılan yardım ve bağışlara ait iki adet liste padişaha takdim edilmiştir. Listeye göre padişahın bağışladığı 10 bin lira dışında, bakanlar ve merkez dairelerden 9 bin 359 vilayetlerden 15 bin 864 lira ile bazı kişi ve şirketlerden verilen paranın toplamı 63 bin 74 liraya ulaşmıştır. Y.A. HUS.333/52 Lef 1, 7 Safer 1313/30 Temmuz 1895.

SONUÇ

1891 yılında açılan Dârülaceze Sergisi Osmanlı Devleti'nin başta ekonomi olmak üzere her alanda sıkıntıda olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir.

Osmanlı belgelerinde farklı kavramlarla ifade edilen ve geniş bir çerçeve içerisinde kullanılan yoksulluk kavramı, XIX. yüzyılda “aceze” tabirini de içerisine almıştır. “Aceze” kavramı yaşlılık, sakatlık veya küçük yaştaki kimsesiz çocuklar ve çalışarak geçimini sağlaması mümkün olmayanları da içerisine almaktaydı.

XIX. yüzyıl sonu itibariyle yoksulluk ve yoksulluğa dayalı sosyal problemler artmıştır. Aciz, kimsesiz, sakat çalışarak geçimini sağlaması mümkün olmayanların dışında Osmanlı son dönemlerinde iki çeşit yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan biri çocuk yoksulluğu olup, diğeri ise yaşlı yoksulluğudur. Özellikle 1877-78 Osmanlı – Rus Savaşı'ndan sonra kaybedilen topraklardan İstanbul'a yapılan göçler içerisinde yoksul ve kimsesiz çocukların sayısında artış yaşanmıştır. Bu çocukların himaye edilmesi, talim ve terbiyesi konuları toplum hayatında önemli bir sorun haline gelmiştir.

Göçmen kafilesi içerisinde yer alan hasta, sakat, aciz, kimsesiz ve geçimini sağlayamayacak durumda olanlarda yer almıştır. Göçmen kabilelerinin iskan ve iâşesi başlangıçta devlet tarafından oluşturulan fonlarla karşılanırken sonraları sıkıntılar baş göstermeye başlanmıştır. Önceleri iskan için İstanbul dışı hedeflenmişken yaşanan yer sıkıntısı nedeniyle şehre yakın arazilerde iskana açılmıştır. Bu durum İstanbul nüfusunun artışına sonrasında ise geçimini çalışmadan sağlamaya çalışan bir başka ifadeyle tembellik yapan insanların çoğalmasına neden olmuştur. Bunların takibinin yapılamaması dilencilik sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Aciz, dul, kimsesiz ve yetimler için bireysel ve vakıflar aracılığıyla yapılan yardımların yetersiz kalması devletin bu alanda bazı tedbirler almasını zorunlu hale getirmiştir.

İşte sokaklarda işsiz güçsüz dolaşan dilencilerin, genelde ise toplumda yoksulluğun arttığı yönündeki söylem bir Dârülaceze kurulması fikrini gündeme getirmiştir.

Dârülaceze'nin açılış fikrinden sonraki asıl sorun inşaat masraflarının karşılanması için gerekli paranın temin edilmesi ihtiyaç duyulan paranın temini için yardım toplanmasına karar verilmiştir. İlk bağış Sultan Abdülhamid tarafından yapılmıştır. Padişah 10.000 lira paranın yanı sıra 7000 lira değerindeki eşyalarını da

bağışlamıştır. Padişah tarafından bağışlanan eşyanın başlangıçta piyangoya konulması düşünülmüşse de yapılan müzakereler sonucunda eşyanın sergi açılarak satılması uygun görülmüştür. Yapılan bağışlarla halka öncülük eden Sultan II. Abdülhamid, halkın bağış yoluyla yapacağı yardım kampanyalarına destek olunmasını da amaçlamıştır. Hatta yapılan bağışları artırmak amacıyla sergi düzenlemesini önermiştir. Sergi ile toplanan yardımları artırma ve geniş kitlelere ulaştırmanın yanı sıra Dârülaceze'nin inşa masraflarının sergiden elde edilecek paralarla karşılanması da amaçlanmaktaydı.

Başta padişah olmak üzere çeşitli kişi ve kurumların öncülüğünde gerçekleştirilecek sergi faaliyetlerinin tek bir merkezde toplanması için sergi komisyonu oluşturulmuş, başkanlığına da Agop Paşa getirilmiştir.

Sergi komisyonu, sergiye gönderilecek eşyanın tespitinden teslimine kadar sergiye dair çalışmaların organize şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Komisyonun ilk görevi ise sergi binasının seçilmesi olmuştur. Sergiye bağışlanan eşyaların Beyoğlu'nda Noradunkyan Efendi'nin hanesinde satılmasına karar verilmiştir.

Sergiye yapılan bağışlar İstanbul'la sınırlı kalmamış imparatorluğun her köşesinden yardımlar yapılmıştır. Eşyalar hanenin çeşitli odalarına taksim edilmiştir.

Başta padişah olmak üzere devletin her kademesinden halka kadar, yabancı devlet adamlarından toplumun her kesiminin sergiye katılımında bulunması devlet – millet bütünleşmesinin en güzel örneği olmuştur. Devlet – millet dayanışması sadece milli sınırlar içerisinde kalmamış yabancı devlet adamları da yaptıkları bağışlarla konuyla ilgili duyarlılıklarını ortaya koymuşlardır.

Dârülaceze'nin inşaat masraflarının teminine yönelik en büyük bağışçının Sultan II. Abdülhamid olması da dikkate şayandır. Sergi masraflarının temininden, sergi yerinin seçilmesine kadar gösterdiği özel alaka, onun şahsında devletin toplumsal meselelere duyarlılığını göstermesi açısından da önem arz etmiştir. Padişah yaptığı bağışlar ile hayırseverliğinin ve cömertliğinin toplum nazarında görünür kılınmasını da sağlamıştır. Böylece topluma, yoksul halkın koruyucusu olduğu mesajını da vermiştir.

Sergiye teşhire imkan verebilecek, para getirisi olan her türlü eşya kabul edilmiştir. Eşyanın büyüklüğü, miktarı, fiyatı, kim tarafından gönderildiği defterlere kaydedilmiştir. Eşyaların satışa çıkarılması Teftişat-ı Askeri komisyon azası Tevfik Paşa'nın sorumluluğundaki komisyon tarafından gerçekleştirilmiştir.

Eşyaların muhafazası için Yıldız Sarayı'ndan iki belediye çavuşu görevlendirilmiştir. Eşya satın almak için ise serginin her odasında satış memurlar görev almıştır. Müdür, sandıkkâr, satıcı gibi kişilerde eşya satışında görev almışlardır.

Sergiye bütün vilayetlerden her türlü kumaş ve dokumalar, İstanbul'un değerli mal ve mamulatından örnekler getirilmiştir. Sergide yer alan kumaşlar Osmanlı Devleti'nin zengin bir kumaş kültürüne sahip olduğunu ortaya koymuştur. Sergi aynı zamanda Osmanlı ülkesinde üretilen birbirinden nefis eşya ve ürünlerin tanıtılması imkanı sağlamıştır.

Sergi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayide yaşanan gerilemeye karşılık dokumacılık, çinicilik ve mefruşat açısından Avrupa'nın dikkatini çekmiştir. Kütahya'nın çinileri, Bursa ve Halep'in ipekli kumaşları, Uşak ve Gördes halıları, Ankara'nın sofunun yanı sıra; Simkeşhane'nin sırma ve klabdanları sergiyi ziyaret edenlerde hayranlık uyandırmıştır.

Sergi 19 Temmuz 1891 tarihinde açılmış ve ağustos ayının sonuna kadar devam etmiştir. Sergiden elde edilen gelirin Dârülaceze'nin masraflarının bir kısmını temin noktasında yeterli olduğu ve serginin amacına ulaştığı görülmektedir.

Netice itibariyle amaç her ne kadar Dârülaceze'nin inşa masraflarının temin edilmesi olsa da sanayi alanında gelinen seviyeyi ortaya koymak dokumacılık, çinicilik, mefruşat alanında ne seviyede olduğunu kanıtlamak, teşhir edilen ürünlerinin çeşitliliği ve kalitesini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Sergi, kültürel mirasımızda yer alan yardımseverlik, paylaşma ve vatanseverlik gibi duyguların pekişmesine de neden olmuştur. Halk düzenlenen sergiye hem eşya bağışlayarak hem de sergiden eşya satın alarak katkıda bulunmuştur. Padişah emriyle eşya bağışında bulunan kişilerin isimleri ve yapılan bağışlar gazetelerde yer alarak insanların sergiye katılımı teşvik edilmiştir. Osmanlı vatandaşları sergiye katılımında bulunarak yardım ve hayırseverliklerini; aciz, sakat, yoksul ve kimsesizler için ellerinden gelen her türlü fedakarlığı yapabileceklerini gösterme fırsatı elde etmiştir. Bu durum halk ve devletin bütünleşmesinin sağlanmasına ve serginin karşısında "milli bir duruş" sergilenmesine neden olmuştur.

Sergide devletin kültürel ve sanayi ürünlerini sergilediği göz önünde bulundurulduğunda sergi ile ilgili yapılacak çalışmalar Türk kültür ve iktisat tarihi çalışmalarına kaynaklık edebilecektir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

DH.MKT: 2099/82-1; 2165/36.

İ.D.H:1239/1236

İ.HUS.: 45/43-2.

MKT, MHM:707/12 -1-2

M.V. : 52/70 ; 112/36; 62/69 ;62/94,

Y.PRK.A:10/89

Y.A. HUS:333/52 lef 1-2

Y.EE.d.,280 (15 Cemaziyelahir 1309).

Y.MTV: 54/32 lef 1-2; 193/57

Y.PRK.2B: 9/45-1

Y..PRK.HH:24/50 lef 3-4

Y.PRK.ML:11/30

Y.PRK.SRN:2/97

Sürelî Yayınlar

İstanbul Şehremanet Mecmûası,30 Teşrîn-i Sanî 1341, C. 2, S. 16.

Resimli Gazete, 25 Temmuz 1307, S.20.

Sabah.30 Mart 1306 ; 18 Nisan 1307; 8 Temmuz 1307; 4 Nisan 1308 ; 9 Zilhicce 1308 ; 14 Zilhicce 1308 ;20 Ramazan 1308;

Servet-i Funun Dergisi, “*Müessisatı Hayriyei Hilafet Penahiden Dârülaceze Bina ve İnşaatını Ziyaret*”, 15 Temmuz 1309, C.5, S. 124.

Takvim-i Vekayi,9 zilhicce 1308; 24 Safer 1309.

Kitaplar ve Makaleler

1318 Bağdat Vilayet Salnamesi, H. 1318 ve 1316-1317.

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, (Haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1995.

Akçura, Gökhan, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2009.

Akın, Nur, “Beyoğlu”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 2, 1994, 212-218.

Aslanapa, Oktay, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1986.

Aydın, Mahir, “Doksanüç Harbi”, *DİA*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, 498-499.

Baybaş, Buğçe Kamer, “Eskişehir’de Bir Huzurevi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Bozkurt, Nebi, “Kilim”, *DİA*, C. 26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, 3-5.

Büngül, Nurettin Rüştü, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, (Kervan Yayıncılık, C. 1), s.68-69.

Demirarslan, Deniz, “19.Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretiminin Gelişimi” *Turkish Studies / International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/29, 179-200.

Demirci, H. Aliyar, “II. Meşrutiyet’te Âyan Meclisi 1908-1912”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2006.

Deniz, Bekir, “Kırşehir Halıları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 3, S. 3. İzmir: 1984, 25-81.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003.

DİA, “Simkeşhâne”, *DİA*, C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, 211-213.

Durudoğan, Seza, “Tepebaşı Bahçesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, C. 7, 1994, 249-250.

Elçin, Şükrü, “Denizli Dokumacılığı’na Dair Notlar”, *Türk Etnografya Dergisi*, C. 5, Ankara: TTK, 1963, 5-8.

Erdem, Sargon, “Atlas”, *DİA*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 80-81.

Erdem, Sargon, “Bağa”, *DİA*, C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 424-425

Esendemir, Şerif, “Dârülaceze Örneği”, *Bâb-ı Şefkat*, Yıl 1, S. 1, Ankara: 2013, 32-33.

Eyüplü Meşhurlar,” *Tüccar Abud Efendi*”, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları,C. 2, 2015.

Faroqhi, Suraiya, (Çev; Elif Kılıç), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Gülsoy, Ufuk, Bayram Nazır, “*Türkiye’de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersâadet Ticaret Odası (1882-1923)*”, İstanbul: İTO Yayınları, 2009.

Gürsu, Nevber, “Kumaş”, *DİA*, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, 367-370.

Haydar Kazgan, “*Galata Bankerleri*”, C. 2, Ankara: Orion Yayınevi, 2005.

<http://tdk.gov.tr/>

<https://gurlekmilli.com>

İpşirli Argıt, Betül, “Osmanlı İstanbul’unda Giyim-Kuşam”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C.4, İstanbul: 2015, 230-246.

Karaköse, Hasan, “Halep’te Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durum (1876-1918 Yılları Arası)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research*, C. 10, S. 51, Ağustos 2017, 289-301.

Koç, Havva, “Agel”, *DİA*, C. I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 449-450.

Koçu, Reşat Ekrem, “Dârülaceze”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: Koçu Yayınları, 1966, 4242-4245.

Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967.

Koraltürk, Murat, “Osmanlı Devleti’nde Şirketleşme ve İlk Anonim Borsa’nın Kuruluşu”, *Osmanlı*, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 443-448.

Küçükerman, Önder, “Feshane Defterdar Fabrikası”, İstanbul: Sümerbank Yayınları,1988, s.65.

Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Ankara: TTK Yayınları, 2018.

MEB El Sanatları Teknolojisi, *Gördes Halısı Dokuma’ya Hazırlık*, Ankara: 2011.

Mili Eğitim Bakanlığı El Sanatları teknolojisii’’ Elde Süzeni’’, Ankara: 2014.

Nazır, Bayram, Dersaâdet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler, *History Studies*, C. 1, S. 1, 2009, 179-196.

Ohsson, M. de, *18.Yüzyıl Türkiyesi' nde Örf ve Adetler*, (Çev; Zehran Yüksel), Kervan Kitapçılık.

Oral, M. Zeki “Selçukilerde Giyim Eşyası”, *Türk Etnografya Dergisi*, C. 5, Ankara: TTK, 1963, s.14-20.

Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, Ankara: Selçuk Yayınları,1986.

Osmanoğlu, Şadiye, *Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1966.

Önsoy, Rıfat, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi Osmani (1863 İstanbul Sergisi)”, *Belleten*, C. XLVII, sayı 185, Ankara: TTK, 1983, 195-235.

Örnek, Demet, “Türk El Sanatları İçerisinde Sigara Ağızlıkları ve Tabakalarının Yeri ve Önemi, *Turkish Studies / International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9, S. 4, Ankara, 2004, 797-807.

Özbek, Nadir, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Dairesi Başkanlığı, 2009, 17-44.

Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet Siyaset, İktidar, Meşrutiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Özkaya, Nevzat, ed., *Ehâsin-i Müessesât-ı Hayariyye-i Hilâfetpenâhîden Dârülaceze*, İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Dârülaceze Yayınları, 2014.

Pamukciyan, Kevork, “Divrikli Noradunkyan Ailesi ve Kapriel Noradunkyan Efendi”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. 9, S. 49, İstanbul: İletişim Yayınları, Ocak 1988, 42-48.

Pul, Ayşe, “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Çalışmaları”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, S. XV, Eylül 2013, 159-182.

Resimli Gazete, “Dârülaceze Sergisi”, S. 20, İstanbul: 25 Temmuz 1307, 242-243.

Sami, Şemsettin, *Kamus-i Türki*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, C.1, 2004), s.978.

Sarınay, Yusuf (Proje Yöneticisi), *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: Başbakanlık Basımevi, 2010.

Sürür, Ayten, *Türk İşleme Sanatı*, İstanbul: Ak Yayınları, 1976.

Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, Ekim 2003.

Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul: Milliyet Matbaası, 1931.

Taşkömür, Himmet, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Simkeşlik ve Tel Çekme (XV-XIX.yy.)*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 1990.

Turan, Şerafettin, *Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004.

Ünver, A. Süheyl, “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”, *Türk Etnografya Dergisi*, C. V, Ankara: TTK, 1963, 39-84.

Yardımcı, Kevser Gürcan, “Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, Volume 2, August 2016), 219-241.

Yıldırım, Nuran, *İstanbul Dârülaceze Müessesesi Tarihi*, İstanbul: Darülâceze Vakfı Yayınları, 1996.

Yılmaz, Gülgün, Osmanlı Devleti’nin Katıldığı Uluslararası Tarım, Endüstri, Sanat Sergileri ve ‘İâne Sergisi’, *Sinan Genim’e 60. Yaşına Armağan Makaleler*, İstanbul: Ege Yayınları, 2005, 718-729.

Zeki Tekin, “*Osmanlı Döneminde Dilencilik*”, (*Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, C. 5, 570-583.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Değişik Tarihlerde İstanbul'a gelen göçmen sayısı.....	23
Tablo 2: Alaca örneği.....	64
Tablo 3: Dârülaceze Sergisi Gelirleri.....	106

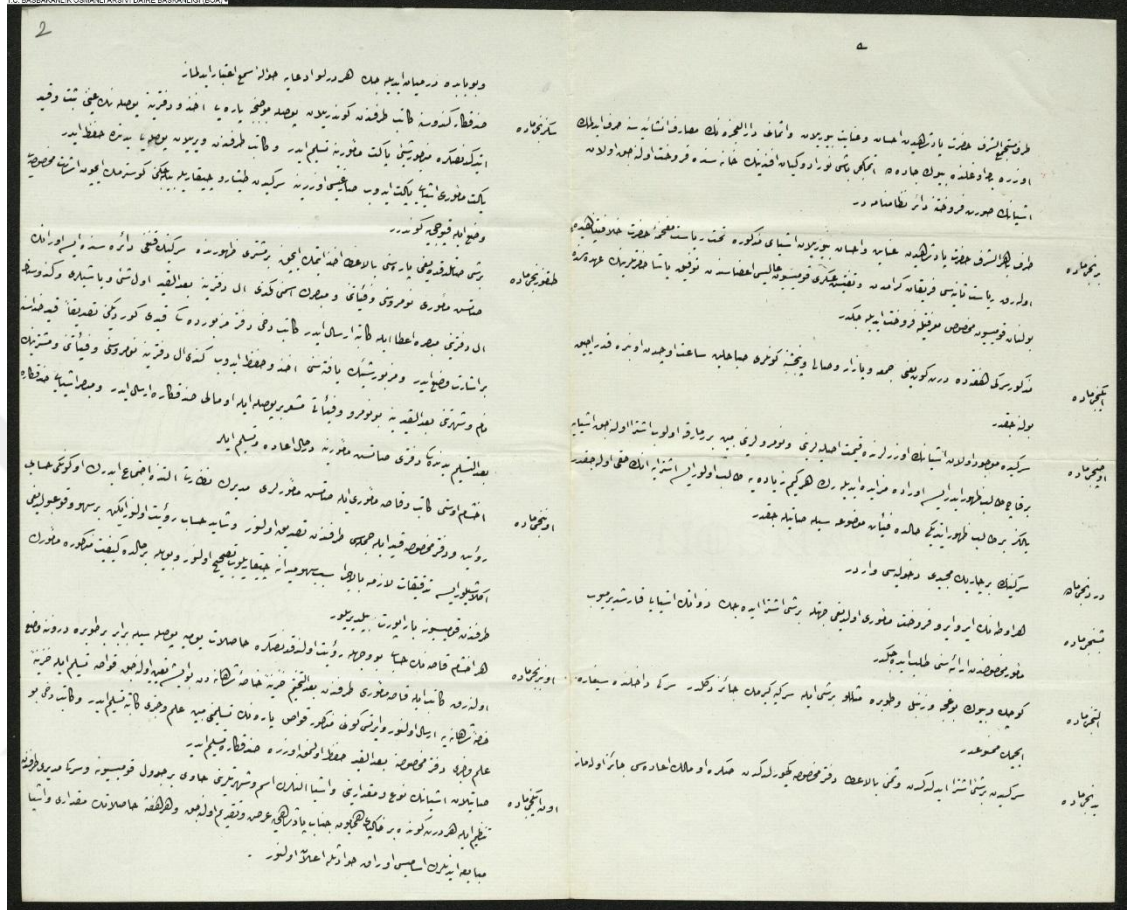

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 19. yy. sonu – 20. yy. başları Beyoğlu	41
Şekil 2: Dârülaceze Sergi Binası'nın Yeri	42
Şekil 3: Tepebaşı'ndaki kışlık tiyatro binası, 1930.	43
Şekil 4: Tepebaşı Bahçesi (1950)	43
Şekil 5: Abani dokuma örnekleri.....	57
Şekil 6: Atlas dokuma örnekleri	59
Şekil 7: Çatma dokuma örnekleri	61
Şekil 8: Alaca kumaş örnekleri	64
Şekil 9: Çorap örnekleri	68
Şekil 10: Çuha cepkeni klabdan işlemeli giysi örneği	70
Şekil 11: Macuncu belinde esnaf futası	75
Şekil 12: Kavukluk	74
Şekil 13: İnce tül üstüne mavi, kırmızı, yeşil ve siyah ipekle meşe yaprağı, lale, yıldız çiçeği motifleri işlenmiş kavuk örtüsü. (Topkapı Sarayı Müzesi).....	76
Şekil 14: Meşlah.....	78
Şekil 15: Şal Kuşak	79
Şekil 16: Şal örnekleri	80
Şekil 17: Yıldız Porselen Fabrikası'nda üretilen bir vazo.1312 (1903)	87
Şekil 18: Sultan II. Abdülhamid'in siparişi üzerine Padişah için özel olarak üretilmiş olan sürahi.....	88
Şekil 19: Sultan II. Abdülhamid için üretilen su takımı.....	88
Şekil 20: Sigara tabaka örnekleri.....	89
Şekil 21: Uşak Halısı, 18. Yüzyıl İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Envanter: 406.	91
Şekil 22: Gördes halısı (Ejder Figürü), XVII - XVIII - XIX. yy.	93
Şekil 23: Konya yöresinde dokunmuş, bereket, eli belinde, kaz ayağı, koç motifleri taşıyan XIX. yüzyıla ait kilim (İstanbul Vakıflar Halı ve Kilim Müzesi)	94
Şekil 24: İpekli klabtan örnekleri	96
Şekil 25: Lüle örnekleri.....	99
Şekil 26: Kahve süzmek için kullanılan alet	99
Şekil 27: Kahve dolabı ve iskemlesi.....	101
Şekil 28: Kahve sunum tepsisi.....	101
Şekil 29: Kahve fincanı ve Kahve güğüm örneği.....	102
Şekil 32: Bağa Kaşık	103
Şekil 33: Bağa Tesbih Örneği	103

EKLER

EK 1: Darülaceze'nin tesisi ve eşyanın satılması için tesis edilen serginin nizâmnâmesi

EK 2: Darülaceze'nin tesisi ve eşyanın satılması için tesis edilen serginin nizâmnâmesinin transkripsiyonu

Tarafı meşihat eşraf hazret padişahide ihsan ve inayet buyrulan Dârülaceze'nin masarîf inşaiyesine sarf idilmek üzere Navrodikyan Efendinin hanesinde mübayaa olunacak olan eşyanın suret i furuhtuna dair nizamnâmedir.³⁷¹

1. madde: Taraf-ı beher eşraf hazret-i padişahide inayet ve ihsan buyrulan eşyayı mezkure tahtı riyaset mefhume-i hazret-i hilafet i penahide olarak riyaset sanini

³⁷¹ Y..PRK.HH., 24-50, Lef 3, 16 Zilhicce 1308/ 23 Temmuz 1891.

ferikanı kiramdan ve Teftişat-ı Askeri komisyon alisi azasından Tevfik Paşa hazretlerinin uhdesinde bulunan komisyon mahsus marifetiyle furuhat idilecektir.

2. madde: Mezkur sergi hakkında dört gün yani cuma ve pazar ve salı ve perşembe günleri sabahleyin saat 3'ten 11'e kadar açık bulunacaktır.

3. Madde: Sergide mevcut olan eşyanın üzerlerinde kıymet i asliyelerini mübeyyin birer malzeme olub iştirah olunacak eşyaya birkaç talib zuhur ider ise o mal orada müzayede idilerek her kim ziyadeye talib olur ise iştiraya hakkı olacaktır. Mezkur bir talib itmediği halde fiyat mevhasıyla satılacaktır.

4. madde: serginin bir çeyrek mecdi duhuliyesi vardır.

5. madde: Her odanın ayrı ayrı furuht memurları olacağı cihetiyle bir şey iştirah idecek zevata eşyayı karışdırmayub memur mahsusunda iradesine talep olunacaktır.

6. madde: Küçük ve büyük boğça ve zenbil ve babında misillü bir şey ile sergiye girmek caiz değildir. Sergi dahilinde sigara içmek memnuadır

7. Madde: Sergiden bir şey iştirah idildikten ve şahsi bil ita defter mahsus girildikten sonra o malın iadesi caiz olamaz ve bu babda dermiyan idilecek her türlü iddiaya havale semi itibar edilmez.

8. madde: Bir şey satıldıktan yani parası bil ita ahz itmek için bir müşteri zuhurunda serginin hangi dairesinde ise onun satış memuru numrusunu ve fiyatını ve memurun ise oranın satış memuru numrusunu ve fiyatını ve memurun ismini kendi el defterine badel kayd evvel şey ve başeyleri ve kendinin el defterini mubassıra ita ile katib irsal ider katib dahi defteri mezburdaki kaydı gördüğünü tasdiklen kayd-ı hüdasına bir işaret vaz ider ve mezbur şeyin yaftasını ahz ve hıfz idib kendi el defterine numrusunu ve fiyatını ve müşterinin nam ve şöhretini badel kaydına bu numru ve fiyatı meş'ur bir pusula ile o malı sedefkara irsal ider ve mezbur eşyayı sedefkara bade teslim yedindeki defteri satış memuruna derhal iade ve teslim ideler.

9. madde: Sandıkkar kendisine katib tarafından gönderilen pusula mucebince parayı ahz u defterine pusulanın yani şebt ve kayd ettikten sonra mezbur şeyi paket memurine teslim ider ve katib tarafından virilen pusulayı yedinde ider. Paket memuru eşyayı paket idüb sargı üzerine ve sergiden dışarı çıkarılabileceğini göstermek için işaret mahsusayı vaz ile kuyumcuya gönderir.

10. madde: Akşam üstü katib ve kasa memuru ile satış memurları müdürün nezareti altında ictima iderek o günkü hesabı ruiyyet ve defter mahsus kayd ile cümlesi tarafından tasdik olunur ve şayet hesap ruiyyet olunur iken bir şey vuku bulduğu

anlaşılır ise tedkikat lazime bil icra sebep meydana çıkarılıb tashih olunur ve böyle bir halde keyfiyet mezkure memurin tarafından komisyona ba raport bildirilir.

11. madde: Her akşam kasanın hesabı bu vecihle ruiyyet olunduktan sonra hasılat yevmiye pusulasıyla beraber bir torba derununa vaz olunarak katib ile kasa memuru tarafından badel tahtim hazine-i hassa-i şahaneden bu işe tayin olunacak kavasa teslim ile hazine-i hassa-i şahaneye irsal olunur. Ve ertesi günü mezkur kavas paranın teslimini mübeyyin ilmühbaberi katibe teslim ider ve katib dahi bu ilmühaberi defter mahsusa badel kayd hafz (hıfz) olunmak üzere sandıkkara teslim ider.

12. madde: Satılan eşyanın nevi ve miktarını ve eşya alanların isim ve şöhretlerini havi bir cedvel komisyona ve sergi müdürü tarafından tanzim ile her dört günde bir kendünde bir hakpay hümayun padişahiye arz ve takdim olunacak ve her hafta hasılatın mikdarı ve eşya mübayaa idenlerin esamisini evrak havadisle ilan olunur.

EK 3: Dârülaceze'nin inşasına sarfedilmek üzere sergi açılması

Saye-i merasim vaye-i hazret padişahide Dersaâdet'te tesis mukarrer olan Dârülaceze'nin masarîf inşasına ianeten taraf-ı eşraf cenab hilafet penahinin inayet ve ihsan buyrulan eşyayı nefise ile beraber satılmak üzere ianeten hamiyetdan ahali tarafından teberru edilecek eşyanın komisyon mahsus tarafından ahz ve teslimine dair nizamnamedir.³⁷²

1. Madde: Dârülaceze'ye iane erzakında olan zevat tarafından komisyon-u mahsusa gönderilecek eşyanın cesimi ve mikdarını ve mümkün olduğu kadar fiat mühimmesini ve gönderen zâtın imzasını havi 2 nüsha asarak pusulanın eşyayı mezbure ile beraber gönderilmesi icab ider.

2. Madde: Dârülaceze'ye îâne olarak irsal olunan eşya ve emtia taraf-ı eşraf esab hilafet-i penahide inayet ve ihsan buyrulan eşyanın muhafaza ve fûruhtu hususuna daimi suretde nezaret iden sergi müdürü mubassır tarafından ıslak imzasıyla musadık 2 nüsha defter mucebince ahz-u kabul olunarak zikr olunan 2 kıta pusula badel tasdik bunlardan birincisi eşyayı teslim iden zata ve diğer nüshası dahi sergi katibine iade olunur.

3. Madde: Teberruen irsal olunan eşya ve emtia taraf-ı padişahiden ihsan ve inayet buyrulan eşya hakkında icra olduğu misüllü komisyon tarafından numrular vaz olunmak mürseller tarafından takdir ve tahmin olunan fiatlar dahi tedkik olub icabına göre tezyid veya tenakuz idülür. Ve esbabı mevcubesi dahi defteri mahsusuna mevzuen kayd olunur.

4. Madde: Sergi katibi irsal olunan eşyayı tarihi gönderilme irsalleri sırasıyla ayrıca bir deftere kaydıyla fiyatlarını ve kimin tarafından teberru olduğu gösterir ve bu defterin eşya ile ahz-u kabul olunan defterlere suhuletle kabul tatbik olmasına dikkat ider.

5. Madde: İanetten irsal olunan eşyanın adı ve gönderenlerin esamisini olmak üzere komisyon tarafından her dört günde bir sadık (tanzim ve hakpay mekarim hazret i padişahide arz ve takdim olacaktır.

6. Madde: Dârülacezeye iane olarak eşya ve emtia ve akçe irsal idenlerin namlarıyla gönderdikleri eşyanın nevi ve miktarı ve kıymetleri her dört günde bir kere gazeteler ile ilan idilecektir.

---

³⁷² Y..PRK.HH..24-50, Lef 4, 16 Zilhicce 1308/ 23 Temmuz 1891.

7. Madde: iane gönderilib eşya ve emtia serginin bir daire mahsusuna vaz olunarak icabına göre eşya üzerinde numara ve fiyatını gösteren yaftalara ve eşya getirilir olmaz taktirde bir eşyanın mevzu olacağı her ne teallik olacak olursa serginin isim ve şöhreti kayd ve yazıyla tahrir kılınacaktır.

8. Madde: Sergide eşya mübayaası veya sergiye teberruen eşya irsal ve nakid itası Dârülacezeye iane demek olacağından eşya irsal itmeyerek nakd irsal olunacak halde bu dahi maal memnuniye ahz ve kabul olunarak bu babda dahi aynı muamele icra olacaktır.

9. Madde: Dârülaceze'nin inşasına ianeten. Her ne miktar olur ise olsun eşya veya nakd irsal ve ita idenler serginin Rumeli'ndeki Müze'ce ne vakit arzu iderler ise gönderilen hediye etdikleri eşya ve nakdi hesabını tetkike mezundurlar.

EK 4: Resimli Gazete, sene 1308, 20.Sayı, s. 242-243. "Dârülaceze Sergisi"
başlıklı haber hakkındadır.

وولقانی در خاطر اندرین موفراستده بر تأثیر تصادق وجودی فرض اتمکده براز مشکلی کورویور.

حکایت مشرقیه
دارالعزیزه سرکیسی

تختانی هزورآنک محصول دست مهارتتری اولان معمولات قیسه صنایعی کورمک ایستلر بر کره ملک اوغلنده کساد اولان (دارالجزیه) سرکیسی زیارت ایتلیدلر. ساعتیجه کرلیدی حاله نه انسا به یقینلیق ویرمین بومشر صنایعی کرک بری، کرک اجبی تون استابول خلقک فوج فوج تاشا ایتکده اولدیجی بیلور ایسه که لذت تاشان طشردده بولان ازب مطالعه یده حصار اتمک ایچون بر قاچ سوز سوله مکدن کدمیزی آه بورز.

سرکی بالکر برصالون عیارت اولایوب شمددو اوردن متکدر. بالکر ایچی اوطبه ارباب تجارت سر آمدن سعادتلو عبود افسدی حضرتایله موردیو شرکسی طرفدن اهدا اولتیش نایدیه و قیدار معمولات و طریف اوانی زجاجیه، طولوریش و بقی سکر اون سالون ذات شوکتیست حضرت بادشاهی جانب سنی الجوانیندن لطفاً تبرع بیوریلان اشنه و انشمه مختلفه اله آکار سائره عملیه طرفدن اشغال ابلشدلر.

دوایر سرایا - شهرتی بون جهان یلایش اولان - اوکوزل ترک خایلی و بروس، سوریه، دیلرک، خربوت قاشلرله قیلامشدر. بونلرده منات، صافیت، ایلر برابر انسان برده طرافت بولیمه دوچار حیوت اولیور، نتمدن دسکاهلرله، ال ایلر بولر ایشلر وجوده کتیرلیدیکه انانیم حنی کلبور. هله [هرهکه] بارقیسمی معمولاتی اولان قازتملی، دالی ایلکیلرله بر سالون قریش و تنظیم اولورسه نه رونق و زینت بخش اوله جی بر دلو تخمین اولماز. بادکوزر و المات صنایع مکتبلرله کی اولاد و طنک غره سعی و غیرتی اولتی اوزره

حال بولکه معلولیک اعاشه و اتفاق هم دنبا، هم ده انسانیه بر وظیفه اولوب باخصوص دین مین اسلام بونی بزه اسر ایلکده بولدیغندن قدرتیزک بیدیک مرتبه معاونت قدیمه بولتیق بزم ایچون فرض عیندر. مع مافیه ویردکمز نغده مقابلده کندی و طنزک، کندی ملحقک بریادکیرنه نامل اولیورز.

سرکی دارمستک قابوسندن کیرلیدی زمان برده

شکل - ۱

اولوب مختلف فطرلو اوج چرخ حای اولان (د) قونای ندور ایلر. بوچرخارده (ه) دیلی چرخنی حرکت کتیردک اواسطه ایلر برغال زنجیری ساهستده آرقه تکرلکری دونورز.

پترول ایلر متحرک برآریم
بولن بر قاچ آئی اول Scientific american
غزنیسی پترول ایلر متحرک بر وولوسید ایجاد اولدیجی یازمش، و بترول قوه محرکسی ماگه علانده کتدیکی ترقی ایلدیکی ایچون بر کون کلوب کندیستدن بولک بولک خدمتلر کورولوبله جکی جان ایتشدی.
ایشته بکی ورود ایلن اوروپا غزنیلرین برنده کور. ولدیکی اوزره، شمعیده پترول ایلر متحرک بر آراه اختراع اولمشدر.
بو آراه اتمک ماگنسی، شکله کورولدیکی اوزره، اولک طرفده بولتان (۱) موقعه [شکل - ۲] موضوع

EK 5: Sergide teşhir edilen eşyalara dair defterin ilk sayfası
(Y.EE.d. 280_00002)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BDA)

2

Kütüphane ve Kurumlar Genel Müdürlüğü
 İstanbul Arşiv ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü
 İstanbul Arşiv ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü

Numara	İşin Adı	Şeyh	Numara	İşin Adı	Şeyh
1550	...	...	1550	...	...
1551	...	...	1551	...	...
1552	...	...	1552	...	...
1553	...	...	1553	...	...
1554	...	...	1554	...	...
1555	...	...	1555	...	...
1556	...	...	1556	...	...
1557	...	...	1557	...	...
1558	...	...	1558	...	...
1559	...	...	1559	...	...
1560	...	...	1560	...	...
1561	...	...	1561	...	...
1562	...	...	1562	...	...
1563	...	...	1563	...	...
1564	...	...	1564	...	...
1565	...	...	1565	...	...
1566	...	...	1566	...	...
1567	...	...	1567	...	...
1568	...	...	1568	...	...
1569	...	...	1569	...	...
1570	...	...	1570	...	...
1571	...	...	1571	...	...
1572	...	...	1572	...	...
1573	...	...	1573	...	...
1574	...	...	1574	...	...
1575	...	...	1575	...	...
1576	...	...	1576	...	...
1577	...	...	1577	...	...
1578	...	...	1578	...	...
1579	...	...	1579	...	...
1580	...	...	1580	...	...
1581	...	...	1581	...	...
1582	...	...	1582	...	...
1583	...	...	1583	...	...
1584	...	...	1584	...	...
1585	...	...	1585	...	...
1586	...	...	1586	...	...
1587	...	...	1587	...	...
1588	...	...	1588	...	...
1589	...	...	1589	...	...
1590	...	...	1590	...	...
1591	...	...	1591	...	...
1592	...	...	1592	...	...
1593	...	...	1593	...	...
1594	...	...	1594	...	...
1595	...	...	1595	...	...
1596	...	...	1596	...	...
1597	...	...	1597	...	...
1598	...	...	1598	...	...
1599	...	...	1599	...	...
1600	...	...	1600	...	...

Y.EE.d.00280

**EK 7: Dârülaceze Sergisi'nden elde edilen hasılatı gösteren belge
(Y..MTV.54/32)**

۵

دارالاحیاء سیرتک تاریخ شماره اول و اولیوه سیرتک سندی نوزدهم بیخونی نوزدهم اغتورسوز اول نوزدهم نوزدهم نوزدهم نوزدهم

		التف	
تاریخ	مورد	مقدار	بیت
۷	مورد ۷	۶۰۷۵	۵۰
"	"	۶۱۹۲	
"	"	۶۰۹۷	۵۰
"	"	۶۱۷۲	۵۰
"	"	۲۲۹۲	
"	"	۶۹۸۷	۵۰
"	"	۵۰۶۵	۵۰
"	"	۵۶۴۴	۷۵
"	"	۲۶۷۲	۵۰
"	"	۱۶۶۵	
"	"	۹۱۵	۵۰
"	لحوصات	۱۴۶	۷۵
"	"	۶۵۴	۵۰
"	"	۵۹۴۴	۵۰
"	"	۱۴۴۴	
"	"	۷۲۴	۵۰
"	"	۵۷۸	۵۰
"	"	۶۴۵	۵۰
"	"	۱۷۲۸	۵۰
"	"	۶۷۱	۷۵
"	"	۱۶۶۴	۵۰
"	"	۹۴۱	۷۵
"	"	۴۰	۵۰
"	"	۶۹۲	۵۰
		۶۷۴۰۹	۵۰

Y.MTV 54/32

2

Y.MTV.00054.00032.002

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Mine KARACA, 30.05.1982 tarihinde Sivas'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Sivas'ta tamamladı. 2003 yılında girmiş olduğu Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 2007 yılında mezun oldu. Erzurum Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans eğitimini aldı. Evli ve iki çocuk annesidir.

